

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Úvod do štúdia terminológie

Marta Špániová

Úvod do štúdia terminológie

Autor:

Mgr. Marta Špániová, PhD.

marta.spaniova@uniba.sk

Afiliácia:

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra knižničnej a informačnej vedy

<https://fphil.uniba.sk/kkiv/>

Recenzenti:

PhDr. Jakub Fázik, PhD.

Mgr. Michal Nemec, PhD.

Návrh obálky: Marta Špániová (vygenerované pomocou ChatGPT)

Jazyková redakcia: Mgr. Miroslava Hajtmánková

Technická redakcia: Jaroslav Šušol

Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou Creative Commons BY-NC-SA 4.0

Vydavateľstvo:

Centrum vedecko-technických informácií SR

<https://www.cvtisr.sk/>

DOI: 10.52036/9788082400994

<https://doi.org/10.52036/9788082400994>

Online vydanie: 2026

ISBN 978-80-8240-099-4

EAN 9788082400994

Učebnica bola vypracovaná v rámci riešenia výskumnej úlohy KEGA *Kultivácia etických praktík pri práci s informáciami v univerzitnom prostredí (KEPUP)*, projekt č. 068UK-4/2025.

Obsah

Úvod	1
1 Terminológia – základné teoretické východiská	3
1.1 Cieľ a účel terminológie	4
1.2 Základné pojmy terminológie	6
1.2.1 Trojčlenná schéma objekt – pojem – termín	10
2 Vývoj terminológie ako vedy	15
2.1 Vývojové fázy modernej terminológie	17
2.1.1 Terminologické školy	18
2.2 Všeobecná teória terminológie podľa Eugena Wüster	20
2.2.1 Základné axiómy Wüsterovej teórie terminológie	21
2.2.2 Kritika Wüsterovej teórie terminológie	22
2.3 Teórie terminológie po Wüsterovi	23
2.3.1 Problémy súčasnej teórie terminológie	29
2.4 Vývoj slovenskej terminológie	30
3 Princípy a metódy terminologickej práce	35
3.1 Vzťahy medzi pojmi	35
3.2 Terminologická analýza	37
3.2.1 Vlastnosť a charakteristika pojmu	38
3.3 Písanie definícií	44
3.3.1 Typy definícií	47
3.3.2 Štruktúra definície	48
3.3.3 Najčastejšie chyby pri definovaní	49
3.3.4 Zásady správnej definície	50
3.4 Vlastnosti termínov	51
3.5 Metódy tvorby nových termínov	56
3.6 Terminologické produkty	60
3.7 Budovanie terminologickej databázy	63
3.7.1 Terminologický záznam	65
4 Vzťah terminológie a organizácie poznania	71
4.1 Terminologické princípy systémov organizácie poznania	72
4.1.1 Syntax indexačného jazyka	73
4.1.2 Sémantika indexačného jazyka	74
4.1.3 Terminológie a tezaury	78

5 Medzinárodné a národné aktivity v oblasti terminológie	81
5.1 Medzinárodná normalizácia terminológie	83
5.2 Významné terminologické databázy – európske výskumné projekty	84
5.3 Terminologické aktivity na Slovensku	87
5.3.1 Terminologická činnosť Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.....	88
5.3.2 TK 69 Terminológia. Informácie a dokumentácia	90
5.4 Trendy terminológie	91
5.4.1 Digitálna terminológia	91
Záver	97
Zoznam bibliografických odkazov	99
Príloha	105
Prípadová štúdia 1: Od termínu k terminologickému záznamu	105
Prípadová štúdia 2: „Tri termíny, jeden zákon, štyri interpretácie“	107
Prípadová štúdia 3: Etické rozhodovanie pri výbere termínov v európskej terminológii	109

Úvod

V súčasnej informačnej a znalostnej spoločnosti zohráva terminológia významnú úlohu pri tvorbe, organizácii, správe a sprístupňovaní odborných poznatkov. Je neoddeliteľnou súčasťou vedeckej komunikácie, odborného vzdelávania, informačných systémov, prekladateľstva, jazykových technológií i organizácie poznania. Jej význam v súčasnosti rastie najmä v súvislosti s digitalizáciou, globalizáciou a rozvojom umelej inteligencie, ktoré kladú zvýšené nároky na presnosť, konzistentosť a interoperabilitu odborného jazyka.

Učebnica *Úvod do štúdia terminológie* poskytuje systematický prehľad základných teoretických východísk, metodologických princípov a praktických aspektov terminologickej práce. Prvá časť textu vymedzuje základné pojmy terminológie, jej účel, predmet skúmania a historický vývoj. Pozornosť je venovaná nielen osobnosti Eugena Wüster, zakladateľa modernej terminológie a jeho terminologickým východiskám, ale aj súčasným post-wüsterovským prístupom, ktoré stavajú na limitoch Wüsterovej klasickej teórie terminológie, rozvíjajú a aktualizujú ju v kontexte súčasného vedeckého poznania. V časti o vývoji terminológie ako vedy sú stručne charakterizované aj najdôležitejšie etapy vývoja slovenskej terminológie. Jadro textu približuje princípy a metódy terminologickej práce, postup terminologickej analýzy, tvorbu definícií, vlastnosti termínov a metódy tvorby nových termínov – vychádzajúc z aktuálnych ISO noriem. V centre pozornosti stoja terminologické produkty, predovšetkým terminologické databázy a terminologické záznamy, ktoré predstavujú základné nástroje správy a organizácie terminologických údajov. Samostatná časť textu sa zaoberá vzťahom terminológie a organizácie poznania v knižničnej a informačnej vede. Predstavuje terminologické princípy systémov organizácie poznania, problematiku syntaxe a sémantiky indexačných jazykov, ako aj vzťah medzi terminológiami a tezaurami, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri reprezentácii poznatkov a vyhľadávaní informácií. Záverečná kapitola je zameraná na medzinárodnú a slovenskú terminologickú prax, významné terminologické organizácie, databázy, projekty a medzinárodnú normalizáciu terminológie. Pozornosť sa venuje aktuálnym trendom, ktoré formujú súčasný vývoj terminológie, najmä digitálnej terminológii a jej významu pre modernú terminologickú prax.

Každá kapitola obsahuje zhrnutie najdôležitejších poznatkov, kontrolné otázky a praktické úlohy, ktorých cieľom je upevniť získané vedomosti a podporiť ich aplikáciu v konkrétnych situáciách. Súčasťou publikácie sú aj prípadové štúdie pre lepšie pochopenie správneho postupu terminologickej analýzy, významu terminologickej jednotnosti v odbornej komunikácii a etických zásad terminologickej práce. Cieľom učebnice je poskytnúť študentom základné teoretické poznatky a praktické zručnosti potrebné na porozumenie fungovania terminológie, jej úlohy v organizácii poznania a jej významu v súčasnej informačnej spoločnosti. Niektoré časti publikácie, najmä vybrané obrázky, tabuľky, zhrnutia učiva, kontrolné otázky, praktické úlohy a prípadové štúdie, boli pripravené s podporou generatívnej umelej inteligencie ChatGPT. Za správnosť výslednej podoby textu je zodpovedná autorka.

1 Terminológia – základné teoretické východiská

„Termíny sú základnými stavebnými kameňmi komunikácie, ktorá poháňa globálnu ekonomiku.“ (Kara Warburton)¹

Terminológiu možno vnímať vo dvoch hlavných významoch:

1. **ako disciplínu** zaoberajúcu sa princípmi, metódami štúdia pojmov a ich označení (termíny, názvy, symboly), zhromažďovaním, spracovaním a riadením relevantných terminologických údajov v akomkoľvek vednom odbore,
2. **ako súbor termínov** patriacich do špeciálneho jazyka určitého vedného odboru.

Terminológia ako disciplína sa v praxi zameriava najmä na tvorbu termínov, identifikovanie ich vzťahov, zhromažďovanie termínov v konkrétnej oblasti, definície termínov, tvorbu terminologických produktov, v ktorých sú termíny prehľadným a logickým spôsobom zaznamenané, usporiadané, definované a vysvetlené v podstatných súvislostiach².

Terminológia ako súbor termínov predstavuje slovnú zásobu určitej domény (disciplíny, profesie, činnosti), je preto súčasťou špeciálneho jazyka danej domény. Pojmy disciplíny spoločne vytvárajú jej terminológiu. Znalosť terminológie je dôležitou pre schopnosť komunikovať a porozumieť znalostiam v danej oblasti³.

Terminológia sa považuje za interdisciplinárnu vednú disciplínu, veľmi úzko prepojenú s inými disciplínami, najmä s:

1. **Lingvistikou:** Terminológia má silné korene v lingvistike, pretože sa zaoberá definovaním a kategorizovaním slov a ich významov. Lexikológia, ktorá v lingvistike skúma slovnú zásobu jazyka, a sémantika skúmajúca významy slov, sú dôležitými oblasťami, ktoré sa uplatňujú aj pri analýze a tvorbe termínov.
2. **Lexikografiou:** V terminologickom kontexte sa často hovorí o vzťahu terminológie a lexikografie. V súčasnosti sa obe disciplíny považujú za príbuzné oblasti v rámci jazykovedy, pričom terminológia sa sústreďuje na odborné pojmy a termíny, zatiaľ čo lexikografia spracúva slovnú zásobu jazyka v slovníkoch. Lexikografia sa venuje zberu údajov o lexike jazyka a poskytovaniu informačnej a niekedy aj poradenskej služby používateľom jazyka. Terminológiu je však opodstatnené odlišovať od lexikografie pre rozdielnosť ich metód, ale i odlišný charakter zhromažďovaných údajov. Lexikografia sa zaoberá celou slovnou zásobou jazyka, kým terminológia odborným jazykom⁴. Cieľom terminológov (terminografov) je priradovať názvy k pojmom, čiže prechádzajú od pojmu k termínu (to je tzv. onomaziologický proces), naproti tomu lexikografi

¹ WARBURTON, Kara. *Terminology standardization, terminology management and best practices Or... what's going on with terminology?* Powerpointová prezentácia. Online. Dostupné na: <https://www.aeter.org/wp-content/uploads/2014/10/Warburton-AETER14.pdf>. [cit. 4.5.2026].

² JURČÁKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava : CVTI SR, 2002, s. 6.

³ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026]. Termín „terminológia“ používaný v singulári označuje disciplínu, kým termín v pluráli „terminológie“ označuje terminológiu určitej tematickej oblasti, napr. terminológie sociálnych vied, kam patria terminológia knižničnej a informačnej vedy, terminológia sociológie atď.

⁴ SAGER, Juan. *A Practical Course in Terminology Processing*. John Benjamins Publishing Company 1990, s. 4. Dostupné aj ako GoogleBooks.

začínajú slovom (slovníkovým heslom) a charakterizujú ho funkčne a sémanticky. Pohybujú sa od slova k pojmu – teda presne opačným smerom (to je tzv. semaziologický proces)⁵.

3. **Informatikou:** V ére digitalizácie a automatizácie informatika hrá dôležitú úlohu pri vývoji nástrojov na správu terminológie, ako sú terminologické databázy, softvér na preklad a strojové učenie. Tieto technológie pomáhajú spravovať a analyzovať veľké množstvá odborných termínov.
4. **Prekladateľstvom a tlmočníctvom:** Terminológia je neoddeliteľnou súčasťou prekladateľskej praxe, pretože prekladatelia musia pracovať s presnými a konzistentnými termínmi v rámci rôznych jazykových a kultúrnych kontextov.
5. **Odbornými disciplínami:** Terminológia je nevyhnutným predpokladom efektívnej komunikácie v špecializovaných oblastiach, ako sú právo, medicína, technológia, veda a iné. Každý odbor má svoje špecifické termíny, ktoré sú predmetom štúdia a organizácie v rámci terminológie⁶.

Súčasťou terminológie je **terminografia**, ktorá sa špecializuje na vytváranie a správu terminologických slovníkov. Terminografia zahŕňa definície pojmov, výklad ich významu a usporiadanie do štruktúrovaných slovníkov.

Na označenie odbornej praktickej terminologickej činnosti sa používa aj termín **terminologická práca**, ktorá spolu s prakticky orientovanou terminografiou vytvára základ efektívneho terminologického manažmentu.

Terminologický manažment sa sústreďuje na riadenie tvorby termínov tak, aby boli zrozumiteľné pre používateľov a zároveň umožňovali presné vymedzenie pojmov v jednotlivých oblastiach života, vedy a techniky⁷.

1.1 Cieľ a účel terminológie

Hlavným cieľom terminológie je vytváranie, opis a rozvíjanie terminologických systémov v konkrétnych oblastiach poznania s cieľom podporovať presnú, zrozumiteľnú a konzistentnú odbornú komunikáciu a obmedzovať nejasnosti, nepresnosti a terminologické nezhody.

Jedným z hlavných účelov terminológie je **podporovať zrozumiteľné a konzistentné prepájanie pojmov a ich jazykových vyjadrení** v odbornom diskurze. Tým sa vytvárajú podmienky pre efektívnu odbornú komunikáciu v rámci jednej disciplíny, ako aj medzi rôznymi vednými odbormi a jazykmi. Terminológia zároveň plní dôležitú úlohu pri **systematizácii poznania**, pretože umožňuje usporiadať pojmy do logicky štruktúrovaných systémov. Takto

⁵ TEMMERMANN, Rita. *Towards new ways of Terminology description. The sociocognitive-approach*. John Benjamins Publishing Company 2000, s. 4. Dostupné aj ako Google Books; CAMPO, Ángela. *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita monreal, 2012, s. 66-67. Online. Dostupné na: <https://umontreal.scholaris.ca/items/36b3d0b5-ab55-42aa-b97d-d45bbd24d0be>. [cit. 5.5.2026].

⁶ SAGER, Juan. *A Practical Course in Terminology Processing*. John Benjamins Publishing Company 1990, s. 3-5. Dostupné aj ako Google Books; DŽUGANOVÁ, Božena. *Terminológia ako vedná disciplína*. Online. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/3/ks2002-3.html>. [cit. 8.5.2026]; JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 7-8.

⁷ JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 51.

prispieva k lepšiemu porozumeniu štruktúry jednotlivých vedných oblastí a vzťahov medzi ich základnými kategóriami. Terminológia zároveň vytvára predpoklady na **harmonizáciu a štandardizáciu odborného jazyka**. Hoci súčasné terminologické teórie pripúšťajú existenciu terminologickej variácie, štandardizované termíny naďalej zohrávajú významnú úlohu v odborných normách, technickej dokumentácii, terminologických databázach a medzinárodnej komunikácii. V súčasnosti terminológia zohráva kľúčovú úlohu aj pri **organizácii a spracovaní odborných informácií v digitálnom prostredí**, kde umožňuje efektívne vyhľadávanie, indexovanie a prepájanie dát v informačných systémoch a databázach⁸.

Z uvedeného vyplýva, že terminológia má výrazný aplikačný rozmer, keďže priamo ovplyvňuje kvalitu odbornej komunikácie, organizáciu poznania a prenos vedeckých informácií v spoločnosti.

Terminológia v praxi slúži najmä:

- potrebám prekladu,
- účelom technického písania,
- správe informácií,
- výskumom lexiky pre dokumentáciu a informácie (tezaury, klasifikačné systémy, terminologické slovníky a databázy),
- porozumeniu odborných vedeckých a technických textov,
- komunikácii v profesionálnych témach,
- výučbe cudzích jazykov⁹.

Medzi najčastejších používateľov terminológie, resp. skupiny, ktoré terminológiu aktívne vytvárajú, spracúvajú alebo používajú v profesionálnej komunikácii, patria:

- **priami používatelia** – špecialisti v jednotlivých odboroch vedy a techniky, pre ktorých je terminológia nevyhnutným nástrojom komunikácie a dôležitým prvkom konceptualizácie ich vlastného odboru,
- **sprostredkovatelia terminológie** – jazykovi odborníci ako prekladatelia, technickí autori a tlmočníci, ktorí potrebujú terminológiu na výkon svojich profesionálnych povinností a komunikáciu¹⁰.

Správna terminológia je dôležitým nástrojom manažmentu kvality v každej odbornej sfére. Stala sa neoddeliteľnou súčasťou obchodných procesov zameraných na zvýšenie produktivity, kvality produktov a služieb a spokojnosti používateľov¹¹.

⁸ Why terminology? In: *Infoterm*. Online. Dostupné na: http://www.infoterm.info/about_us/. [cit. 8.5.2026].

⁹ JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 18-19.

¹⁰ BIDNENKO, N. Practical and theoretical issues of modern terminology. In: *Seria filologični nauki*. Online. Roč. 15 (2018), č. 1, s. 213-224. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/326894186_Practical_and_theoretical_issues_of_modern_terminology. [cit. 8.5.2026].

¹¹ Why terminology? In: *Infoterm*. Online. Dostupné na: http://www.infoterm.info/about_us/. [cit. 8.5.2026].

1.2 Základné pojmy terminológie

Terminológia skúma vzťah medzi **objektom** reality, **pojmom** a **termínom**.

Základným východiskom teórie terminológie je model, ktorý vysvetľuje, ako človek poznáva realitu, vytvára pojmy a následne ich jazykovo vyjadruje prostredníctvom termínov. Tento model vychádza z tradície tzv. klasickej terminologickej školy (podľa zakladateľa vednej disciplíny terminológie Eugena Wüster) a slúži na pochopenie toho, ako vznikajú a fungujú odborné pomenovania.

Východiskový model terminológie (obr. 1) znázorňuje vzťahy medzi človekom, objektom, pojmom, termínom, definíciou a pojmovým systémom. Jeho podstatou je poznávací proces, v ktorom človek vníma objekty reality, abstrahuje ich do pojmov a následne pomenúva termínmi¹².

Obr. 1 Grafické znázornenie východiskového modelu terminológie¹³

1. Objekt predstavuje prvok reality, teda konkrétnu vec, jav, proces, vlastnosť alebo entitu existujúcu nezávisle od jazyka a ľudského myslenia. Objekt môže mať materiálny aj abstraktný charakter. Príklady objektov:

- počítač,
- bunka,
- elektrický prúd,
- fotosyntéza,
- právny vzťah,
- ekonomický proces.

¹² ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. vii.

¹³ Podľa ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. vii.

2. Človek vníma objekt: objekt je východiskovým bodom poznania. Človek objekt pozoruje, skúma a získava o ňom poznatky. Na základe týchto poznatkov si vytvára mentálnu predstavu o objekte.

3. Vznik pojmu: objekt je v myslení človeka následne **abstrahovaný do pojmu**. Operáciu, na základe ktorej zvukový znak (konkrétny objekt, vec) dostáva pojmový význam, nazývame **konceptualizácia**. **Pojem** predstavuje mentálnu (kognitívnu) jednotku, ktorá zachytáva podstatné a spoločné znaky objektov alebo tried objektov. Nejde o jazykovú jednotku, ale výsledok myslenia a kategorizácie reality. Pojem sa nevzťahuje iba na jeden konkrétny objekt, ale na celú skupinu podobných objektov. Napr.:

- konkrétne notebooky → pojem *notebook*,
- rôzne druhy stromov → pojem *strom*.

Pojem teda:

- označuje alebo zodpovedá objektu alebo triede objektov,
- zachytáva ich podstatné vlastnosti,
- organizuje poznanie v danej oblasti.

4. Označenie / termín: aby bolo možné o pojme komunikovať, pojem sa vyjadruje pomocou **označenia**. V terminológii môže mať **označenie pojmu** viacero foriem. Označenie predstavuje spôsob, akým sa pojem vyjadruje v odbornej komunikácii. Podľa terminologickej normy ISO 1087¹⁴ môžu byť označeniami:

- **termíny** – najčastejšia forma označenia,
- **názvy** – používajú sa najmä pri organizáciách a produktoch (napr. Univerzita Komenského v Bratislave, Microsoft Word),
- **symboly** – grafické alebo znakové vyjadrenie pojmu, sú časté najmä v matematike, fyzike, chémii, informatike (napr. H₂O, %, NaCl, Ω, €),
- **značky** – špecifické označenie používané v technike, normalizácii alebo obchode (napr. CE, USB, ©),
- **skratky** – skrátená forma viacslovného pomenovania (napr. FifUK, UK, PDF),
- **akronymy** – typ skratky vytvorený z počiatočných písmen, ktorý sa číta ako slovo (napr. UNESCO, NATO, COVID),
- prípadne aj iné jazykové alebo nejazykové znaky.

Termín je jazykové pomenovanie pojmu v odbornom jazyku. Predstavuje označenie, ktoré umožňuje komunikáciu odborných poznatkov. Termín reprezentuje pojem v jazyku a zároveň odkazuje na objekt v realite. Zabezpečuje presnosť, jednoznačnosť a stabilitu odborného vyjadrovania. Napr.:

- pojem *prenosný osobný počítač* → termín *notebook*,
- pojem *sieť* → termín *počítačová sieť*,
- pojem *mačka* → termín *mačka domáca*.

5. Definícia: pojem možno presnejšie vysvetliť pomocou definície. Definícia predstavuje presné vymedzenie obsahu a rozsahu pojmu v rámci pojmového systému. Jej úlohou je opísať

¹⁴ ISO 1087: 2019 Terminology work and terminology science — Vocabulary.

podstatné znaky pojmu a odlíšiť ho od iných pojmov. Zabezpečuje presnosť odborného vyjadrovania a umožňuje jednotné chápanie pojmov v odbornej komunikácii. Napr.:

Notebook je prenosný osobný počítač určený na mobilné používanie.

6. Pojmové vzťahy: pojmy neexistujú izolovane, ale sú navzájom prepojené prostredníctvom pojmových vzťahov. Pojmové vzťahy umožňujú systematické usporiadanie poznatkov v rámci odboru. Najčastejšie ide o:

- vzťahy nadradenosti a podradenosti (*dopravný prostriedok* → *automobil* → *elektromobil*),
- vzťahy časti a celku (*motor* → *automobil*),
- asociatívne vzťahy (*knižnica* → *knihovník*; bližšie vysvetlenie pojmových vzťahov pozri v kapitole 3.1).

7. Pojmový systém: vzájomne prepojené pojmy vytvárajú **pojmový systém** určitého odboru. Pojmový systém predstavuje kognitívnu rovinu odborného poznania. Pojmový systém:

- organizuje pojmy do logickej štruktúry,
- je usporiadaný podľa pojmových vzťahov,
- umožňuje systematické chápanie odborných poznatkov¹⁵.

8. Terminologický systém je jazykovým odrazom pojmového systému. Tvorí súbor termínov používaných v konkrétnej tematickej alebo vedeckej oblasti. Predstavuje jazykovú rovinu odborného poznania¹⁶. Napr.:

- terminológia medicíny,
- terminológia práva,
- terminológia botaniky.

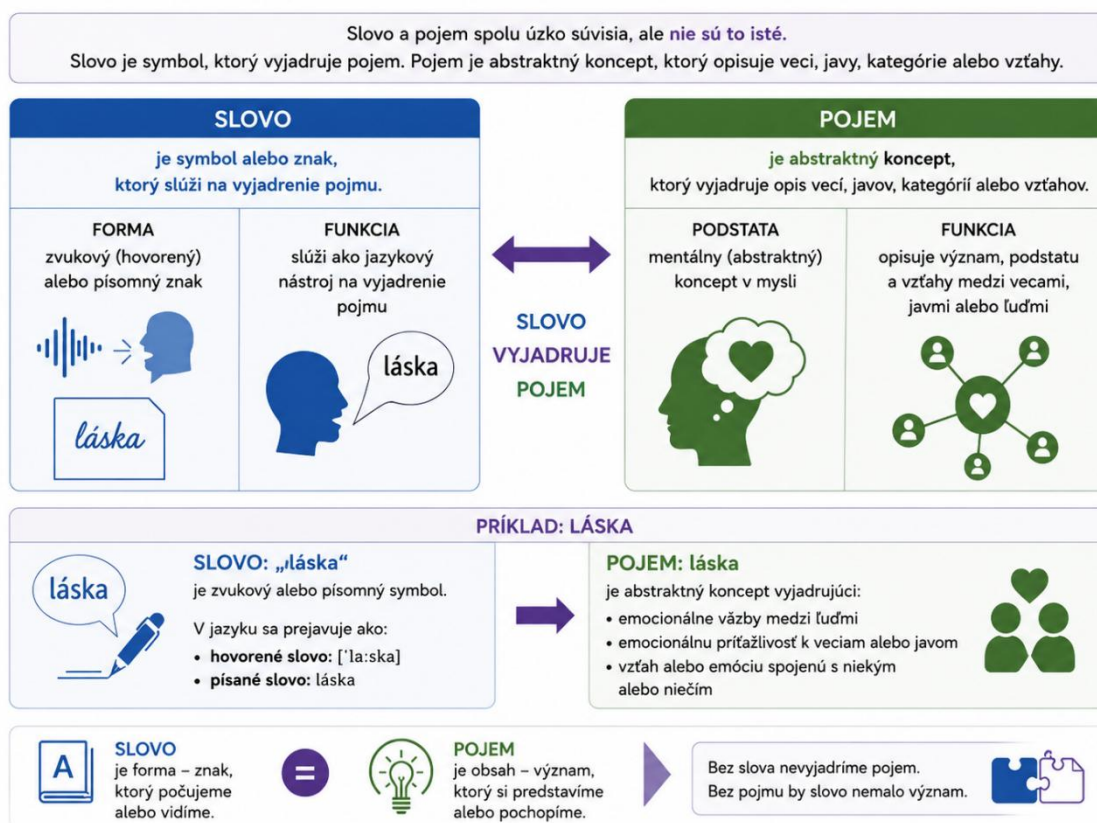
V terminológii sa zvykne rozlišovať slovo od pojmu, aj keď niektorí teoretici považujú rozlišovanie medzi slovom a pojmom za neopodstatnené¹⁷. **Slovo** sa vymedzuje ako základná jazyková jednotka s ustálenou formou a významom. **Rozdiel medzi slovom a pojmom** možno chápať tak, že slovo je symbol alebo znak, ktorý slúži na vyjadrenie pojmu, zatiaľ čo pojem je abstraktný koncept, ktorý umožňuje vyčleniť skupinu objektov, javov alebo vzťahov, priradiť im spoločný význam a odlíšiť ich od iných pojmov. Napr. **slovo láska** je zvukový alebo písomný symbol na vyjadrenie pojmu láska. **Pojem láska** je abstraktný koncept vyjadrujúci emocionálne väzby medzi ľuďmi alebo emocionálnu príťažlivosť k veciam či javom – pojem *láska* teda opisuje vzťah alebo emóciu spojenú s niečím alebo niekým. Bez slova nevyjadríme pojem. Bez pojmu by slovo nemalo význam (obr. 2).

¹⁵ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. vi-vii, 25.

¹⁶ ISO 1087: 2019 Terminology work and terminology science — Vocabulary; KEIZER, N. F. de, ABU-HANNA, A. a J. H. M. ZWETSLOOT-SCHONK. Understanding Terminological Systems I: Terminology and Typology. In: *Methods of Information in Medicine*. Online. Roč. 39 (2000), s. 4. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/12531421_Understanding_Terminological_Systems_I_Terminology_and_Typology. [cit. 12.5.2026].

¹⁷ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

Obr. 2 Rozdiel medzi slovom a pojmom¹⁸

Základné pojmy terminológie sprehľadňuje tab. 1.

Tab. 1 Základné pojmy terminológie

Pojem	Charakteristika	Príklad
Objekt	Reálna entita existujúca v skutočnosti, ktorú poznávame a opisujeme.	konkrétny strom, konkrétny zákon
Pojem	Mentálna jednotka, ktorá zachytáva podstatné vlastnosti objektu alebo triedy objektov. Pojem nie je jazykový, ale kognitívny prvok.	„strom“, „zmluva“, „energia“
Termín	Jazykové pomenovanie pojmu v odbornom jazyku. Termín je znak, ktorý reprezentuje pojem.	fotosyntéza, hypotéka, fotosenzitivita
Definícia	Presné vymedzenie obsahu a rozsahu pojmu v rámci pojmového systému, ktoré ho odlišuje od iných pojmov v systéme.	„Fotosyntéza je proces...“

¹⁸ Vygenerované s pomocou Chat GPT

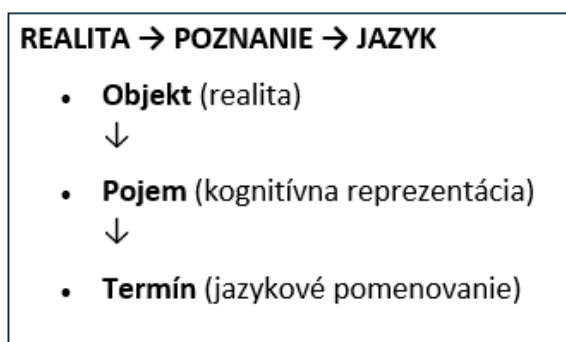
Pojem	Charakteristika	Príklad
Pojmový systém	Logicky usporiadaná sieť pojmov v danej oblasti poznania, kde sú pojmy navzájom hierarchicky a logicky prepojené.	systém pojmov biológie
Terminologický systém	Súbor termínov, ktoré reprezentujú pojmy v danej oblasti; je jazykovým odrazom pojmového systému.	odborná terminológia medicíny
Vzťahy medzi pojmi	Logické väzby pojmov v rámci pojmového systému.	hierarchické: nadradenosť, podradenosť; asociatívne
Odborný jazyk	Špecializovaná jazyková vrstva konkrétnej disciplíny, ktorá využíva termíny ako základné jednotky poznania.	právnický, medicínsky jazyk
Terminologický záznam	Štruktúrovaný súbor údajov o termíne.	definícia, kontext, ekvivalenty, vzťahy s inými pojmi...

1.2.1 Trojčlenná schéma objekt – pojem – termín

Základ východiskového modelu terminológie tvorí **trojčlenná schéma objekt – pojem – termín** (obr. 3, 4), ktorá vysvetľuje vzťah medzi realitou, jej kognitívnym spracovaním a jazykovým vyjadrením:

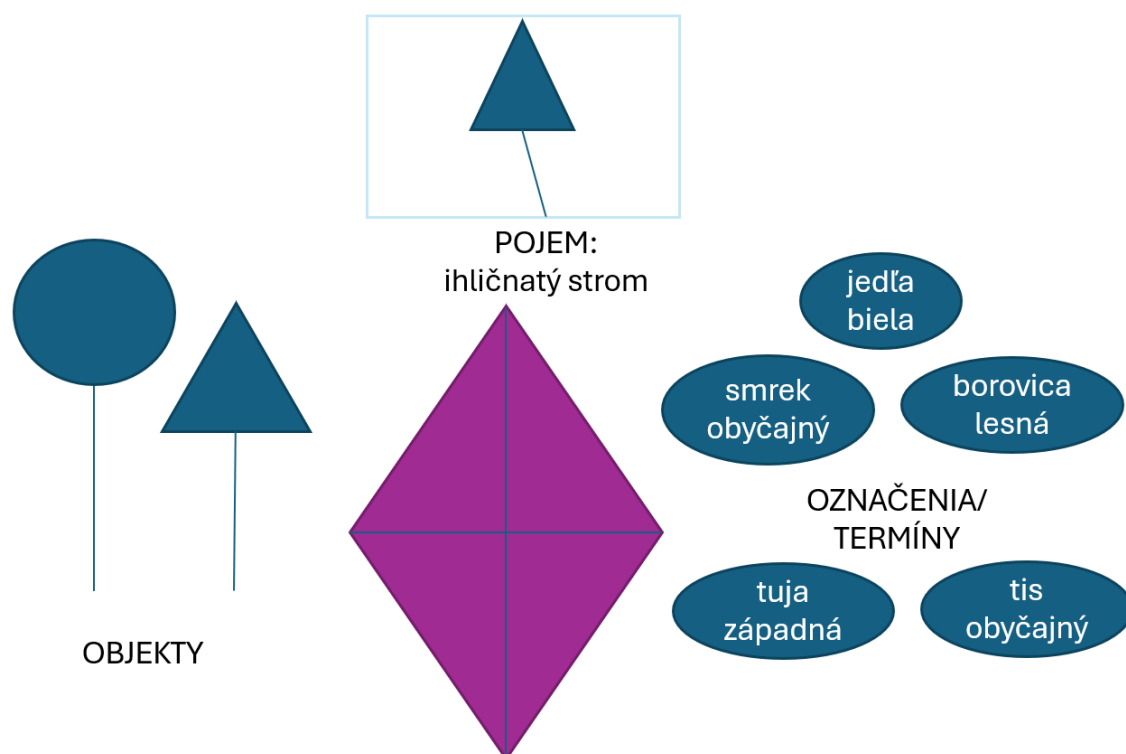
- objekt existuje v realite,
- pojem vzniká v myslení človeka,
- termín je jazykovým vyjadrením pojmu¹⁹.

Obr. 3 Trojčlenná schéma terminológie

¹⁹ ISO 1087: 2019 Terminology work and terminology science — Vocabulary.

Obr. 4 Vzťah medzi objektom, pojmom a termínom²⁰

Ak je **objektom** strom, **pojmom** je ihličnatý strom, **termínom** môže byť jedľa biela.

Táto schéma slúži na:

- systematickú analýzu odborného názvoslovia,
- identifikáciu nepresností v používaní termínov,
- tvorbu konzistentných terminologických systémov,
- štandardizáciu odbornej komunikácie.

Pri terminologickej práci **je potrebné rozlišovať medzi pojmom a termínom**. Pojem predstavuje mentálnu jednotku, zatiaľ čo termín je jeho jazykovým vyjadrením. V praxi však často dochádza k ich splývaniu, pretože rovnaká jazyková forma môže označovať pojem aj termín zároveň. Napr.:

- pojem *tekutosť* → termín *tekutosť*,
- pojem *pevný disk* → termín *pevný disk*,
- pojem *notebook* → termín *notebook*.

Preto sú v terminologických produktoch (slovníkoch, databázach, terminologických záznamoch) zastúpené rovnako pojmy aj termíny.

²⁰ Podľa JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 25.

Uvedená normatívna schéma východiskového modelu terminológie (podľa normy ISO 1087: 2019) **vychádza z princípov klasickej terminológie a konštatuje, že:**

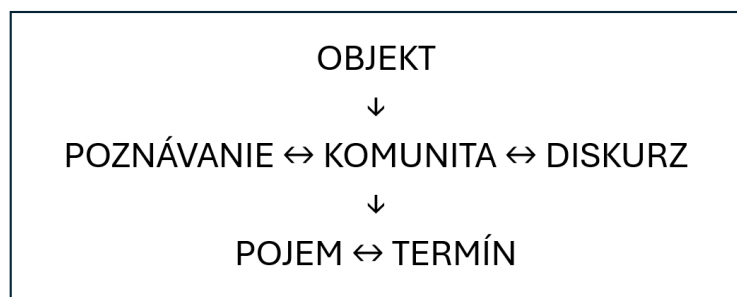
- objekt existuje,
- odborník abstrahuje jeho vlastnosti,
- vzniká pojem,
- pojem sa označí termínom.

Tento model je dodnes základom aktuálnych terminologických ISO noriem.

Novšie prístupy (podrobnejšie pozri kap. 2.3) však namiesto lineárneho vzťahu *objekt – pojem – termín* zdôrazňujú, že tvorba pojmov a termínov je ovplyvnená procesmi poznávania, odbornou komunitou, diskurzom a konkrétnymi komunikačnými situáciami. Poukazujú na to, že:

- pojmy vznikajú aj v rámci vedeckých komunít,
- môžu byť výsledkom spoločenského konsenzu,
- ich obsah sa môže meniť v čase,
- rôzne komunity môžu používať odlišné konceptualizácie toho istého javu (pozri obr. 5).

Obr. 5 Model terminológie podľa novších terminologických teórií²¹

Príkladmi takýchto pojmov sú: *informácia*, *inteligencia*, *udržateľnosť*, *dezinformácia*. Tieto pojmy nemajú jednu všeobecne prijatú definíciu. Napríklad pojem *informácia* sa odlišne chápe v informatike, informačných štúdiách či filozofii. Podobne pojem *inteligencia* nadobúda odlišný význam v psychológii, pedagogike alebo v oblasti umelej inteligencie. Obsah pojmov *udržateľnosť* a *dezinformácia* sa navyše vyvíja v závislosti od spoločenských, politických a technologických zmien. Tieto príklady ukazujú, že význam pojmov nemusí byť stabilný a môže byť predmetom odborných diskusií.

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Terminológia má dva základné významy – ako vedná disciplína a ako súbor termínov určitého odboru.
- ✓ Cieľom terminológie je zabezpečiť presnú, jednoznačnú a konzistentnú odbornú komunikáciu.

²¹ Vygenerované pomocou ChatGPT

- ✓ Terminológia úzko súvisí s lingvistikou, lexikografiou, informatikou, prekladateľstvom a odbornými disciplínami.
- ✓ Terminografia sa zaoberá tvorbou a správou terminologických slovníkov, databáz a terminologických zdrojov.
- ✓ Základný model terminológie vysvetľuje vzťah medzi objektom – pojmom – termínom.
- ✓ Objekt existuje v realite, pojem vzniká v myslení človeka a termín je jazykovým vyjadrením pojmu.
- ✓ Definícia presne vymedzuje obsah a rozsah pojmu a odlišuje ho od iných pojmov.
- ✓ Pojmy sú prepojené prostredníctvom pojmových vzťahov, ktoré vytvárajú pojmový systém.
- ✓ Terminologický systém je jazykovým odrazom pojmového systému.
- ✓ Pri terminologickej práci je dôležité rozlišovať medzi pojmom (mentálna jednotka) a termínom (jazykové pomenovanie pojmu).
- ✓ Model objekt – pojem – termín tvorí základ klasickej terminológie a súčasných terminologických noriem ISO. Novšie terminologické teórie však zdôrazňujú, že pojmy a termíny nie sú vždy stabilné, ale vznikajú a menia sa pod vplyvom poznávania, odbornej komunity, diskurzu a komunikačného kontextu.

Kontrolné otázky

1. Aké dva hlavné významy má pojem terminológia?
2. Aký je hlavný cieľ terminológie v odbornej komunikácii?
3. Aký je rozdiel medzi terminológiou, terminografiou a terminologickým manažmentom?
4. Ako spolu súvisia objekt, pojem a termín?
5. Čím sa odlišuje pojem od termínu?
6. Aká je funkcia definície v terminológii?
7. Čo je pojmový systém?
8. Čím sa líši pojmový systém od terminologického systému?
9. Prečo je terminológia dôležitá pri preklade, technickom písaní a správe informácií?
10. V čom spočíva hlavný rozdiel medzi klasickým modelom objekt – pojem – termín a chápaním vzniku pojmov v novších terminologických teóriách?

Praktická úloha

Úloha: Analýza pojmu

Vyber si ľubovoľný pojem (napr. digitálna knižnica, elektromobil, fotosyntéza, databáza a pod.):

1. Identifikuj objekt: Aký objekt alebo jav pojem označuje?

2. Urči pojem: Akú mentálnu predstavu alebo triedu objektov reprezentuje?

3. Urči termín: Aké jazykové označenie pojem vyjadruje?

5. Analyzuj pojmové vzťahy:

- urči nadradený pojem.

6. Zarad' ho do pojmového systému: Do akého pojmového a terminologického systému pojem patrí?

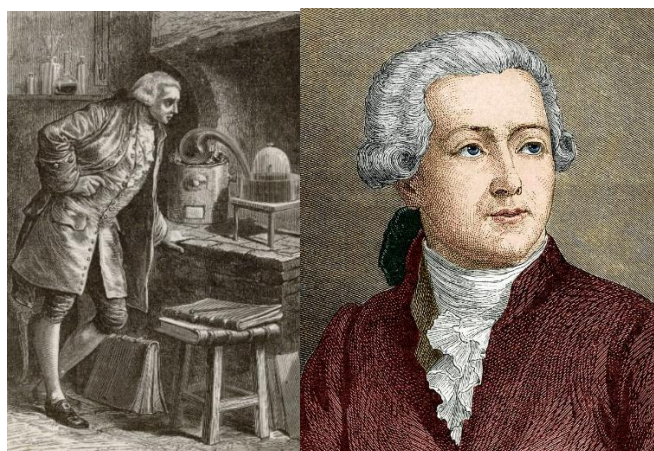
2 Vývoj terminológie ako vedy

„Terminológia je pomerne mladá disciplína, prekonala však už štyri revolúcie, ktoré súviseli s chápaním podstaty a funkcií termínu“. (Úvod do lekárskej terminológie 2013)²²

Treba zdôrazniť, že dejiny terminológie sú dejinami vedeckých, technologických a spoločenských potrieb. Práve rast objemu odborných poznatkov a potreba ich jednotného pomenovania viedli k rozvoju terminologickej práce, ktorá sa postupne stala súčasťou štandardizácie poznania a medzinárodnej odbornej komunikácie. Systematizácia terminológie a jej vedecký status sú síce aktuálnymi trendami, avšak aktivity v tejto oblasti sú zaznamenané už v 18. storočí, najmä v prírodných vedách – chémii, botanike a zoológii²³.

Známym protagonistom vedeckej terminológie bol **Antoine Laurent Lavoisier** (1743 – 1794) – francúzsky chemik, ktorý sa považuje za jedného zo zakladateľov modernej vedeckej terminológie, pretože zaviedol presný, systematický a medzinárodne použiteľný spôsob tvorby odborných názvov v chémii. Vytvoril chemické názvoslovie s pravidlami pre pomenovanie chemických látok (napr. kyselín, oxidov, solí). Jeho prístup sa stal modelom pre ďalšie odbory – vysvetľoval, že termín musí byť presný, jednoznačný a systematicky zaradený do pojmového systému. V roku 1789 v spolupráci s francúzskym chemikom a lekárom **Claude-Louis Bertholletom** (1748 – 1822) publikoval dielo *Méthode de nomenclature chimique* (*Metódy chemického názvoslovía*), ktoré položilo základy modernej chemickej terminológie a súčasného systému pomenovania chemických zlúčenín²⁴.

Obr. 6 Antoine Lavoisier²⁵

²² Úvod do lekárskej terminológie. Asklepios 2013, s. 2. Online. Dostupné na: <http://www.datasolution.sk/pdf/t1.pdf>. [cit. 10.5.2026].

²³ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

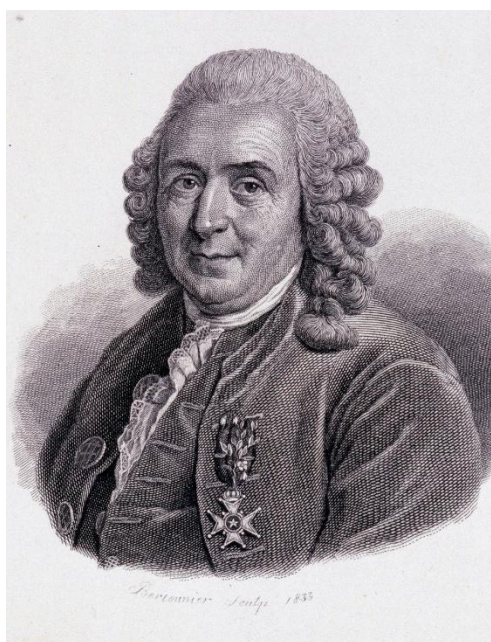
²⁴ Antoine Lavoisier. In: *Britannica*. Online. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Antoine-Lavoisier>. [cit. 10.5.2026].

²⁵ Zdroje obrázkov: <https://sciencephotogallery.com/featured/1-antoine-lavoisier-french-chemist-sheila-terry.html> ; <https://www.britannica.com/biography/Antoine-Lavoisier>

Obr. 7 Claude-Louis Berthollet²⁶

Obr. 8 Carl Linné²⁷

Do dejín terminológie sa významne zapísal aj **Carl Linné** (1707 – 1788) – švédsky botanik a lekár, ktorý svojím dielom *Systema naturae* v roku 1735 položil základy moderného spôsobu triedenia a pomenúvania živých organizmov. Linné rozdelil prírodu do hierarchického systému (napr. triedy, rády, rody, druhy), čím vytvoril prehľadnú štruktúru pre usporiadanie živých organizmov. Upevnil spôsob pomenúvania druhov pomocou dvoch slov (rod + druh), ktorý sa

²⁶ Zdroj obrázka: <https://rinconeducativo.org/en/anniversaries/december-9-1748-birth-claude-louis-berthollet-system-basis-current-system-naming-chemical-compounds/>

²⁷ Zdroj obrázka: <https://library.si.edu/image-gallery/71447>

používa dodnes (napr. *Homo sapiens*) a umožnil, aby vedci v rôznych krajinách používali jednotné a presné názvy bez jazykovej nejednoznačnosti. Jeho systém prispel k štandardizácii odborných termínov a k presnej komunikácii vo vede. Celkovo Linného *Systema Naturae* predstavuje jeden z kľúčových míľnikov v dejinách vedy, ktorým premenil opis prírody na systematickú a terminologicky presne organizovanú disciplínu²⁸.

V 19. storočí sa začala výrazne rozvíjať internacionalizácia vedy, na čom malo veľkú zásluhu prvé medzinárodné informačné centrum *Mundaneum* založené v Belgicku **Paulom Otletom** a **Henrym La Fontainom**. Pre uľahčenie medzinárodnej komunikácie a lepšie porozumenie novým poznatkom vedci potrebovali súbor pravidiel na formulovanie pojmov a terminológie pre jednotlivé disciplíny. Túto potrebu tlmočili na rôznych medzinárodných fórach a konferenciách už v druhej polovici 19. storočia.

Kým v 18. a 19. storočí boli lídrami v oblasti terminológie vedci, v 20. storočí sa k nim pridali aj inžinieri a technici²⁹.

Je potrebné zdôrazniť, že význam historických terminologických koncepcií nespočíva v tom, že by poskytovali definitívne riešenia terminologických otázok. Ich hlavný prínos tkvie vo vytvorení teoretických a metodologických základov, na ktoré nadviazal ďalší vývoj terminológie. Súčasná terminologická teória ich preto nevníma ako univerzálne platné modely, ale ako významné etapy vo vývoji odboru, ktoré prispeli k formovaniu súčasných prístupov k skúmaniu termínov a terminologických systémov.

2.1 Vývojové fázy modernej terminológie

Moderná terminológia sa začala formovať v 30. rokoch 20. storočia. V jej vývoji rozlišujeme štyri základné obdobia:

1. počiatky (1930 – 1960),
2. štandardizácia terminológie v rámci jednotlivých odborov (1960 – 1975),
3. boom alebo explózia terminológie (1975 – 1985),
4. expanzia terminológie (1985 – súčasnosť)³⁰.

Počiatkové obdobie (1930 – 1960) sa vyznačovalo najmä formovaním terminológie ako samostatnej disciplíny a vytváraním základov systematického odborného názvoslovia. V tomto období sa objavili prvé teoretické texty v oblasti terminológie od rakúskeho terminológa E. Wüster (zakladateľ terminológie ako vedy a viedenskej školy terminológie) a ruského terminológa D. S. Lotte (zakladateľ ruskej školy terminológie).

²⁸ Carolus Linnaeus. In: *Britannica*. Online. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Carolus-Linnaeus>. [cit. 10.5.2026].

²⁹ CABRÉ, Teresa M. *Terminology. Theory, methods and applications*. John Benjamins Publishing Company 1998, s. 5-6. Online. Dostupné na: https://www.kufunda.net/publicdocs/cabre_m_teresa_terminology_theory_methods_and_applications.pdf. [cit. 10.5.2026]; HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

³⁰ CABRÉ, Teresa M. *Terminology. Theory, methods and applications*. John Benjamins Publishing Company 1998, s. 5-6. Online. Dostupné na: https://www.kufunda.net/publicdocs/cabre_m_teresa_terminology_theory_methods_and_applications.pdf. [cit. 10.5.2026].

Druhá fáza vývoja terminológie (1960 – 1975) priniesla dôležité inovácie v oblasti počítačov a dokumentácie. Rozvíjala sa medzinárodná koordinácia terminológie, najmä prostredníctvom medzinárodných organizácií ako ISO (Medzinárodná organizácia pre štandardizáciu) a INFOTERM. Štandardizáciou terminológie a terminologickej práce prostredníctvom medzinárodných ISO noriem vznikajú prvé terminologické databázy.

Tretia fáza, tzv. boom alebo explózia terminológie (1975 – 1985) je charakteristická najmä veľmi rýchlym rozvojom odborného názvoslovia v dôsledku rozvoja vedy, techniky, informatiky a medzinárodnej komunikácie. Vznikajú výskumné pracoviská a odborné organizácie zaoberajúce sa terminológiou. Dochádza k prepájaniu medzinárodných normalizačných organizácií (ISO, UNESCO, INFOTERM) a národných terminologických pracovísk, ktoré spolu vytvárajú základ moderného terminologického systému.

Štvrtá fáza vývoja terminológie (1985 – súčasnosť) sa vyznačuje rozšírením osobných počítačov a internetu, ktoré umožnili elektronické spracovanie terminologických údajov. Vznikajú elektronické terminologické databázy a online slovníky, využívajú sa počítačové nástroje v odbornom preklade a terminologickej práci, rozvíja sa korpusová lingvistika a automatizované vyhľadávanie termínov. Terminológia sa prepája s umelou inteligenciou. V intenzívnej medzinárodnej spolupráci a štandardizácii terminológie zohrávajú dôležitú úlohu organizácie ako ISO, INFOTERM či terminologické databázy IATE Európskej únie³¹.

2.1.1 Terminologické školy

Vývoj modernej terminológie určovali predovšetkým **štyri terminologické školy**: viedenská, pražská, moskovská a quebecká³². Viedenská škola, spojená s Eugenom Wüsterom, položila základy klasickej teórie terminológie. Ostatné školy rozvíjali terminologické myslenie z odlišných perspektív a upozorňovali na význam jazykových, komunikačných, kognitívnych a sociálnych aspektov tvorby a používania termínov. Prispeli tak k postupnému rozšíreniu pôvodného Wüsterovho modelu. Medzi významných predstaviteľov jednotlivých škôl patrili okrem Eugena Wüsteru (viedenská škola), Dmitrij S. Lotte (moskovská škola), predstavitelia Pražského lingvistického krúžku (pražská škola) a terminológovia pôsobiaci v quebeckých jazykových inštitúciách (quebecká škola) (porovnanie prístupov jednotlivých škôl pozri tab. 2).

Napriek existujúcim rozdielom jednotlivé terminologické školy mali spoločnú snahu vytvoriť systematický teoretický a metodologický základ terminológie ako vedeckej disciplíny. Líšili sa v chápaní terminológie buď ako autonómnej vednej disciplíny, ako súčasti organizácie poznania alebo ako oblasti lingvistického výskumu. Na základe analýzy ich vývoja možno identifikovať tri základné a dominantné prístupy k terminológii:

- **Prvý prístup** chápe terminológiu ako interdisciplinárnu, ale autonómnu disciplínu v oblasti vedy a techniky (najmä viedenská škola).

³¹ BIDNENKO, Natalia. Practical and theoretical issues of modern terminology. In: *Seria filologični nauki*. Online. Roč. 15 (2018), č. 1, s. 214-215. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/326894186_Practical_and_theoretical_issues_of_modern_terminology. [cit. 5.5.2026]; CABRÉ, Teresa M. *Terminology. Theory, methods and applications*. John Benjamins Publishing Company 1998, s. 5-6. Online. Dostupné na: https://www.kufunda.net/publicdocs/cabre_m_teresa_terminology_theory_methods_and_applications.pdf. [cit. 10.5.2026].

³² Niekedy sa označujú ako rakúska, česká, ruská/sovietska, kanadská terminologická škola.

- **Druhý prístup** vychádza z filozofie a zameriava sa na logickú klasifikáciu pojmov a organizáciu poznania (najmä moskovská škola).
- **Tretí prístup** vychádza z lingvistiky a skúma špeciálny jazyk, resp. terminologický systém ako jeho súčasť (najmä pražská a quebecká škola)³³.

Tab. 2 Základná charakteristika terminologických škôl

Terminologická škola	Charakteristika
Viedenská škola	štandardizácia, jednoznačnosť, pojmové systémy
Pražská škola	funkčný jazykový prístup, odborný štýl
Moskovská škola	systematizácia pojmov, klasifikácia a organizácia poznania
Quebecká škola	jazykové plánovanie, bilingvizmus, terminologická politika

Jednotlivé terminologické školy síce zdôrazňovali tieto odlišné aspekty terminológie, no **v praxi často spájali prvky viacerých teoretických prístupov**. Preto ich nemožno jednoznačne zaradiť len k jednému z uvedených prístupov. Napr. viedenská škola pristupovala k terminológii ako samostatnej vedeckej disciplíne, ale zároveň využívala logickú klasifikáciu pojmov (filozofický prvok) aj jazykové prostriedky na tvorbu termínov (lingvistický prvok). Moskovská škola sa často spája s organizáciou poznania a pojmovými systémami, ale jej predstavitelia sa intenzívne zaoberali aj vzťahom terminológie a jazyka. Pražská škola bola založená na lingvistike, no zaujímala sa aj o funkcie odbornej komunikácie a o systematizáciu odborného poznania. Všetky tri školy – viedenskú, pražskú a moskovskú – spája orientácia na normalizáciu pojmov a termínov, ktorá má zabezpečiť bezporuchovú odbornú komunikáciu vedcov ako cieľových používateľov terminológie. Práve odborným používateľom združeným v terminologických komisiách priznávali terminológovia týchto škôl hlavné slovo pri určovaní adekvatnosti termínu. Preskriptívne, normalizačné tendencie týchto škôl sa zameriavali takmer výlučne na vedu a techniku. Terminológiu ako disciplínu považovali za križovátku logiky, informatiky, teórie komunikácie a lingvistiky³⁴.

Kým viedenská, moskovská a pražská škola vznikali v prostredí priemyselného rozvoja, techniky, štandardizácie a vedeckej organizácie poznania v období približne medzi 30. a 60. rokmi 20. storočia, quebecká škola sa začala formovať neskôr, najmä v 60. a 70. rokoch 20. storočia v prostredí jazykovej politiky a terminologického plánovania vo frankofónnej Kanade. Viac sa zaujímala o používateľov terminológie a sociálne aspekty terminológie vrátane

³³ BIDNENKO, Natalia. Practical and theoretical issues of modern terminology. In: *Seria filologični nauki*. Online. Roč. 15 (2018), č. 1, s. 217. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/326894186_Practical_and_theoretical_issues_of_modern_terminology. [cit. 25.6.2026].

³⁴ LEVICKÁ, Jana. *Terminologické implikácie štruktúrnej a kontextovej analýzy francúzskej a slovenskej stavebnej lexiky*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita Komenského 2006, s. 14. Online. Dostupné na: <https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007-levicka-terminologicke%20implementacie.pdf>. [cit. 25.6.2026].

problémov vyplývajúcich z bilingvizmu (francúzština – angličtina). Práve odtiaľ viedla cesta k neskorším novším komunikačným, socioterminologickým a i. prístupom.

2.2 Všeobecná teória terminológie podľa Eugena Wüster

Rakúšan **Eugen Wüster (1898 – 1977)** je zakladateľom vedeckej disciplíny terminológie. Wüster bol priekopníkom šandardizácie terminológie a vôbec prvým autorom, ktorý navrhol teóriu terminológie³⁵. Jeho prvou vedeckou prácou, ktorou položil základy terminológie ako vedy, bola jeho dizertácia obhájená v roku 1931³⁶.

Wüsterovým cieľom bolo presvedčiť všetkých používateľov odborného, technického jazyka o dôležitosti šandardizovanej terminológie.

Wüsterom sa nielenže začínajú písať dejiny terminológie ako samostatnej vedeckej disciplíny, osamostatnenej od lingvistiky, ale mení sa aj nazeranie na terminológiu, ktorá má prispieť k medzinárodnej zrozumiteľnosti odborného jazyka. Terminológia má podľa neho dokázať vyjadriť termíny ekvivalentnými znakmi v rôznych jazykoch, v rôznych jazykových aj mimo-jazykových systémoch bez ohľadu na kultúrne prostredie a kultúrne rozdiely, tak aby tieto termíny boli každému zrozumiteľné, a to aj so zreteľom na rôznorodosť jazykov.

Obr. 9 Eugen Wüster³⁷

Najdôležitejšia Wüsterova vedecká publikácia sumarizujúca princípy terminológie a praktických usmernení terminologickej práce vyšla až posmrtno v roku 1979 pod názvom *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie (Úvod do všeobecnej teórie terminológie a terminologickej lexikografie)*³⁸.

³⁵ CAMPO, Ángela. *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita Montreal, 2012, s. 66-67. Online. Dostupné na: <https://umontreal.scholaris.ca/items/36b3d0b5-ab55-42aa-b97d-d45bbd24d0be>. [cit. 5.5.2026].

³⁶ WÜSTER, Eugen. *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik*. (Die nationale Sprachnormung und ihre Verallgemeinerung) (Dizertačná práca). Berlín: VDI Verlag, 1931.

³⁷ Zdroj obrázka: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugen_W%C3%BCster_1967.jpg.

³⁸ Dielo je zdigitalizované a dostupné na: <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/wuster-eugen-einfuehrung-in-die-allgemeine-terminologielehre-1-fzh-kopenhagen-1985-4333>.

Wüster bol zástancom jednotného jazyka pre vedeckú a technickú komunikáciu a angažoval sa v normalizácii princípov terminológie. Na základe jeho vedeckej práce bola v roku 1947 založená technická komisia **TC 37 Terminológia** pri medzinárodnej organizácii pre štandardizáciu ISO (International Organization for Standardization). Wüster bol zakladateľom najväčšej medzinárodnej organizácie pre terminológiu vo svete INFOTERM, k čomu došlo v roku 1971 na základe zmluvy s UNESCO a Radou Európy. Organizácia INFOTERM mala pomáhať s koordináciou terminologického tréningu pre terminológov a prekladateľov Rady Európy. Všetci významní terminológovia 20. storočia boli ovplyvnení Wüsterom. Wüsterove výskumy v oblasti terminológie odborníci hodnotia ako veľmi prínosné pre rozvoj modernej informačnej spoločnosti a organizácie poznania.

Wüster bol nielen terminológ, lingvista, prekladateľ, inžinier, ale aj **knihovník, bibliograf a dokumentalista**³⁹. Hoci nemal knihovnícke vzdelanie a nepôsobil ako knihovník v knižnici, zaoberal sa aspektami knihovníctva. **Knižničnú klasifikáciu považoval za spoločný predmet teórie terminológie a teórie dokumentácie.** Bol zástancom klasifikácie MDT (Medzinárodné desatinné triedenie) a vo svojej terminologickej práci ju používal ako praktický nástroj systematizácie terminológie. MDT vyzdvihoval ako logický a praktický systém usporiadania poznatkov, pojmov a ich klasifikácie, veľmi užitočný pre terminológov. Z toho dôvodu sa Wüster v Rakúsku zaslúžil o modernizáciu tabuliek MDT, ktoré v spolupráci s Rakúskou národnou knižnicou pomáhal aktualizovať. V rokoch 1958-1971 bol prezidentom Rakúskej spoločnosti pre dokumentáciu a bibliografiu. Ďalším aspektom knihovníctva, ktorým sa zaoberal, boli tezaury, ktoré sa používajú na indexovanie zdrojov v rôznych špecializovaných oblastiach. Na účel medzinárodne jednotnej tvorby a budovania tezaurov zriadil v organizácii ISO špeciálnu technickú komisiu **TK 46 Dokumentácia**, ktorá dodnes prijíma medzinárodné normy v oblasti vývoja tezaurov. Od roku 1952 začal Wüster na základe zmluvy s UNESCO získavať informácie a zhromažďovať literatúru o terminológii. Jeho cieľom bolo spracovať úplnú bibliografiu diel o terminológii a z oblasti terminológie. **Terminológiu a dokumentáciu (reprezentovanú klasifikáciami a tezaurami v knižničnej a informačnej vede) vnímal Wüster ako neoddeliteľné disciplíny.** V oboch z nich ide podľa Wüsteru o riadenie termínov a pojmov pre lepšie získavanie informácií.

Wüsterovým najdôležitejším cieľom bola štandardizácia technického jazyka pre uľahčenie medzinárodnej komunikácie medzi odborníkmi. V oblasti štandardizácie terminológie v medzinárodných ISO normách sa stal priekopníkom. Bol to významný moment pri etablovaní terminologickej vedy. Zrodili sa normy pre terminológiu a terminologickú prácu s vymedzením odporúčaných praktických postupov tvorby terminológií. Stál pri zrode dôležitých medzinárodných organizácií, ktoré sa zaoberajú terminológiou a dodnes rozvíjajú Wüsterov odkaz – INFOTERM, ISO, Termnet.

2.2.1 Základné axiómy Wüsterovej teórie terminológie

Wüsterova terminologická práca vychádzala z potreby zefektívniť tvorbu a organizáciu odbornej terminológie, ktorá v dôsledku zväčšujúceho sa objemu vedeckého poznania

³⁹ CAMPO, Ángela. *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita monreal, 2012, s. 41-44. Online. Dostupné na: <https://umontreal.scholaris.ca/items/36b3d0b5-ab55-42aa-b97d-d45bbd24d0be>. [cit. 5.5.2026].

a literatúry stále narastala, čo spôsobovalo problémy profesionálnej komunikácie a výmeny poznatkov.

Wüsterova teória stavia na princípe, že všetky vedecké a technické pojmy musia byť reprezentované ustálenými, **jednoznačnými termínmi** zlepšujúcimi vyhľadávanie informácií. Jeho teória sa zameriava na vzťah *pojmem – termín*, čiže predstavuje *onomaziologický prístup* založený na pomenovávaní, odvodzovaní a vyjadrovaní vzťahov medzi pojmami (skôr ako vzťahov medzi termínmi).

Základné axiómy jeho všeobecnej teórie terminológie možno zhrnúť do týchto bodov:

1. Terminológia vychádza z pojmu (začína pojmom) – na rozdiel od lexikografie, ktorá vychádza zo slova; cieľom terminológie je jasne oddeliť pojmy od seba navzájom.
2. Pojmy a termíny sa považujú za samostatné jednotky a rozlišujú sa.
3. Dôraz sa kladie na synchrónnu perspektívu, t. j. súčasné použitie v odbornom jazyku. Pri skúmaní terminológie sa pozornosť sústreďuje hlavne na to, ako sa termíny používajú v súčasnosti, nie na ich historický vývoj.
4. Pojmy a termíny možno skúmať a študovať len vo vzťahu ku súvisiacim pojmom a termínom (nie izolovane).
5. Organizácia terminologických záznamov je založená na systematickom alebo tematickom členení, nie na abecednom usporiadaní⁴⁰.

Tieto zásady sa stali základom klasickej terminológie a významne ovplyvnili terminologickú teóriu aj prax počas väčšiny 20. storočia⁴¹.

2.2.2 Kritika Wüsterovej teórie terminológie

Treba zdôrazniť, že Wüsterova teória vznikla predovšetkým v prostredí technických a prírodovedných disciplín, kde je požiadavka presnosti a jednoznačnosti mimoriadne dôležitá. Jej silnou stránkou je systematizácia odborného poznania a podpora štandardizácie odbornej komunikácie.

Kritici však upozorňujú na to, že Wüsterov model terminológie nedostatočne zohľadňuje sociálne, kultúrne a komunikačné aspekty používania termínov. V mnohých oblastiach, najmä v spoločenských a humanitných vedách, nie sú pojmy vždy jednoznačné a ich význam sa môže meniť v závislosti od kontextu, používateľov a vývoja poznania. Podobne napr. v medicíne mnohé pojmy, najmä označenia diagnóz, nevznikajú na základe vopred presne definovaných vlastností, ale na základe skupín podobných prípadov, ktoré odborníci postupne identifikujú a kategorizujú. To naznačuje, že pojmy nie sú vždy úplne objektívne a jednoznačne dané. Klasická (tradičná) terminológia vychádzajúca z Wüsterovej koncepcie bola preto neskôr rozvíjaná, modifikovaná a kriticky prehodnocovaná ďalšími teoretickými smermi.

⁴⁰ CAMPO, Ángela. *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita monreal, 2012, s. 63. Online. Dostupné na: <https://umontreal.scholaris.ca/items/36b3d0b5-ab55-42aa-b97d-d45bbd24d0be>. [cit. 5.5.2026].

⁴¹ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

Kritika tradičnej terminológie pramenila predovšetkým z troch hlavných oblastí:

- kognitívnych vied,
- jazykových vied,
- komunikačných vied.

Kritika z pohľadu kognitívnych vied

Kognitívna psychológia a filozofia upozornili na to, že nie je jednoduché striktne oddeľovať všeobecné a odborné poznanie. Ukázali, že všeobecné poznatky zohrávajú významnú úlohu pri osvojovaní odborných vedomostí. Zároveň zdôrazňujú význam používateľov jazyka pri konštruovaní poznania prostredníctvom diskurzu a poukazujú na to, že vnímanie reality je vždy ovplyvnené kultúrou, vrátane vedeckej kultúry.

Kritika z pohľadu jazykových vied

Lingvistika a sociolingvistika spochybnila ostré rozdelenie medzi všeobecným a odborným jazykom. Zdôraznili spoločenské podmienenie odborných jazykov a vytvorili modely, ktoré sa snažia prepájať všeobecný a odborný jazyk do jedného celku. V týchto prístupoch získavajú významné postavenie:

- sémantika,
- pragmatika,
- textová lingvistika,
- korpusová lingvistika.

Výskum sa preto presúva od izolovaných termínov k ich fungovaniu v textoch a komunikačných situáciách.

Kritika z pohľadu komunikačných vied

Komunikačné vedy vytvorili modely, ktoré chápu odbornú komunikáciu ako jednu z foriem ľudskej komunikácie, nie ako úplne samostatný typ komunikácie. Rozvíja sa najmä:

- analýza diskurzu,
- skúmanie odborného diskurzu,
- výskum sociálnej distribúcie a reprezentácie odborného poznania⁴².

2.3 Teórie terminológie po Wüsterovi

Od 90. rokov 20. storočia sa terminologická teória postupne rozširuje o nové prístupy, ktoré reagujú na obmedzenia klasickej wüsterovskej terminológie. Klasická terminológia predpokladá, že pojem má stabilný obsah a ideálne jeden termín, je univerzálny a nezávislý od kultúrnych rozdielov.

Súčasná postwüsterovská teória poukazuje na limity Wüsterovej klasickej terminológie upozorňujú najmä na to, že:

- ideál úplnej jednoznačnosti termínov je v praxi často nedosiahnuteľný,

⁴² HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 21.6.2026].

- význam termínov je do istej miery kultúrne a kontextovo podmienený a závisí od komunity používateľov,
- odborný jazyk je dynamický a mení sa v čase aj v používaní.

Kým Wüsterov prístup (tradičná terminológia) chápe terminológiu ako systém presne štandardizovaných a jednoznačných pojmov, súčasné postwüsterovské prístupy zdôrazňujú dynamiku, kontextovosť a variabilitu odborného jazyka⁴³ (porovnanie týchto prístupov pozri tab. 3, obr. 10).

V terminológii neplatí vždy Wüsterom zdôrazňovaný ideálny vzťah „jeden pojem = jeden termín“. V praxi sa často stretávame so situáciami, keď:

1. **jeden pojem má viac termínov** (synonymia terminológie),
2. **jeden termín má viac významov** (polysémia alebo homonymia).

Tieto javy môžu spôsobovať nejednoznačnosť v odbornej komunikácii, preto sa terminológia usiluje o ich obmedzenie (viac o tom v kapitole 4.1.2).

Medzi kľúčové otázky modernej terminologickej teórie patrí povaha pojmov a spôsob ich vzniku. Diskutuje sa najmä o tom, či sú pojmy:

- odrazom objektívnej reality a možno ich identifikovať na základe spoločných vlastností objektov (klasická terminológia), alebo sú
- výsledkom procesov ľudského poznávania, kategorizácie a spoločenskej komunikácie (kognitívne a sociokognitívne prístupy).

Pozornosť sa v súčasnosti presúva od štandardizácie termínov k ich používaniu v komunikácii, ku kognitívnym procesom, spoločenskému kontextu a digitálnemu spracovaniu poznatkov. Súčasná terminológia preto predstavuje pluralitné pole viacerých teoretických prístupov a zdôrazňuje sociálny, komunikačný a kognitívny charakter termínov. V teórii a praxi terminológie sa presadili najmä kognitívna teória terminológie, socioterminológia, sociokognitívna terminológia, komunikačná teória a textovo-diskurzívna teória terminológie.

Kognitívna teória terminológie chápe termín ako jazykové vyjadrenie kategórie alebo jednotky poznania, ktorá vzniká v procese ľudského poznávania a je relevantná pre konkrétnu komunikačnú situáciu, odbornú oblasť alebo skupinu používateľov. Termíny nevznikajú iba na základe objektívnych vlastností objektov, ale aj na základe spôsobu, akým ich používatelia vnímajú, kategorizujú a interpretujú. Kognitívna terminológia preto skúma vzťah medzi pojmi, jazykom a procesmi poznávania a upozorňuje na to, že **pojmy môžu byť nielen odrazom reality, ale aj výsledkom ľudského poznávania a spoločenskej dohody.**

⁴³ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology>. [cit. 2.5.2026].

Socioterminológia predstavuje skupinu prístupov, ktoré zdôrazňujú skúmanie terminológie v jej spoločenskom a komunikačnom kontexte. Socioterminológia kritizuje predstavu úplne stabilných a presne vymedzených pojmov. Terminológiu chápe ako spoločensky podmienený systém používania termínov v odborných komunitách, nie ako striktne uzavretý a fixný systém. Poukazuje na to, že kategórie sa vyvíjajú a ich hranice môžu byť neostré. Konštatuje, že význam termínov sa formuje a mení v konkrétnych odborných spoločenstvách, nie je izolovaný od používania. Na termín nazerá ako entitu existujúcu v reálnych komunikačných situáciách a význam termínu chápe v závislosti od odborného kontextu⁴⁴. Termín vníma ako jazykový znak podliehajúci zmenám nielen vplyvom interakcie s ľudskou spoločnosťou, ale aj v rámci jazyka ako takého na úrovni syntaxe i sémantiky. Na rozdiel od klasickej terminológie, ktorá pracovala s obmedzeným korpusom, nevšímala si hovorený jazyk a názor odborníkov povýšila na zákon, socioterminologický prístup logicky **vyžaduje získavanie a zhromažďovanie termínov z odborných hovorených a písaných prejavov spolu s kontextom ich používania**⁴⁵.

Sociokognitívna terminológia je alternatívou ku klasickej terminológii, ktorú v 90. rokoch 20. storočia navrhla Rita Temmerman. Táto teória kritizovala predovšetkým filozofické základy tradičnej terminológie, ktoré vychádzajú z logického pozitivizmu a objektivistického chápania poznania. Podľa klasickej terminológie možno svet opísať prostredníctvom jednoznačne definovaných pojmov a ich presne vymedzených charakteristík. Sociokognitívna terminológia však zdôrazňuje, že:

- poznanie vzniká v procese ľudského poznávania,
- kategórie nie sú vždy ostro ohraničené,
- význam termínov sa môže meniť podľa kontextu a komunity používateľov,
- odborné poznanie je ovplyvnené kultúrnymi a sociálnymi faktormi⁴⁶.

Temmerman upozorňuje, že **mnohé odborné kategórie nevznikajú na základe presne definovaných charakteristík, ale prostredníctvom postupného zoskupovania podobných javov a skúseností**. Pojem podľa nej nie je stabilná entita medzi objektom a termínom, ale dynamická kategória. Niektorí autori však konštatujú, že Temmermanovej kritika objektivizmu nie je vždy presvedčivá. Existuje totiž rozdiel medzi tvrdením, že:

- objektívna realita existuje,
- a tvrdením, že ju možno opísať úplne objektívnym spôsobom.

Moderné výskumy napríklad ukazujú, že vedci sa často nezhodnú na tom, ako presne definovať biologický druh, alebo na tom, ktoré vlastnosti sú pri klasifikácii najdôležitejšie. To však neznamená, že biologické objekty neexistujú nezávisle od človeka. Znamená to iba, že rôzne vedecké komunity môžu používať odlišné kritériá ich opisovania a klasifikácie.

⁴⁴ TEMMERMAN, Rita. *Towards new ways of Terminology description. The sociocognitive-approach*. John Benjamins Publishing Company 2000, s. 31-32. Dostupné aj ako Google Books.

⁴⁵ LEVICKÁ, Jana. *Terminologické implikácie štruktúrnej a kontextovej analýzy francúzskej a slovenskej stavebnej lexiky*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita Komenského 2006, s. 19. Online. Dostupné na: <https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007-levicka-terminologicke%20implementacie.pdf>. [cit. 25.6.2026].

⁴⁶ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 21.6.2026].

V neskoršom období sa sociokognitívny prístup začal prepájať s ontológiami a znalostným inžinierstvom. Vznikol pojem **termontografia** (*termontography*), ktorý spája:

- terminológiu,
- ontológiu,
- terminografiu.

Cieľom termontografie je budovať formálne modely pojmov a ich vzťahov využiteľné v informačných systémoch, databázach a systémoch umelej inteligencie. Termontografia sa postupne vyvinula natoľko samostatne, že sa vzdialila od pôvodných teoretických východísk sociokognitívnej terminológie. Dnes predstavuje osobitný smer využívajúci metódy znalostného inžinierstva a tvorby ontológií⁴⁷.

Komunikačná teória terminológie vznikla ako reakcia na presvedčenie, že termíny existujú len v izolovaných pojmových systémoch. Zdôrazňuje **termíny ako lexikálne jednotky, ktoré fungujú v reálnej odbornej komunikácii, nadobúdajú hodnotu prostredníctvom komunikačných situácií a v pragmatických (praktických) podmienkach**. Prvým predpokladom tejto teórie je, že terminológia predstavuje súbor potrieb, súbor postupov na riešenie týchto potrieb a zároveň jednotné pole poznania. Druhým predpokladom je, že terminológia pracuje s terminologickými jednotkami, ktoré majú viacrozmerný charakter a sú súčasne jednotkami poznania, jazyka aj komunikácie. Opis terminologických jednotiek preto musí zahŕňať tri zložky: **pojmem, termín a komunikačnú situáciu**. Práve tým sa terminologické jednotky odlišujú od bežných slov aj od iných jazykových prostriedkov používaných v odbornom jazyku. Významnou predstaviteľkou tejto teórie je M. Teresa Cabré. Pri formulovaní teórie, ktorá by dokázala integrovať rôzne prístupy k terminológii, Cabré predstavila model označovaný ako **teória dverí (theory of doors)**. Tento model umožňuje pristupovať k terminologickej jednotke z viacerých východísk – od pojmu, termínu alebo komunikačnej situácie. Výber „vstupných dverí“ závisí od výskumného cieľa, pričom žiadny z prístupov nesmie popierať viacrozmernú povahu terminologických jednotiek. Takýto prístup umožňuje zachytiť terminologické údaje v ich prirodzenej komplexnosti.

Jedným zo základných princípov komunikačnej teórie terminológie je **princíp komunikačnej povahy terminológie**. Podľa neho sa všetky terminologické jednotky používajú na komunikáciu, či už priamo alebo nepriamo. Priame použitie sa uskutočňuje v reálnej odbornej komunikácii. Nepriame použitie spočíva v tom, že termíny reprezentujú odborné poznanie a označujú pojmy v systémoch poznania. Takéto využitie termínov podporuje tvorbu spoločného odborného jazyka medzi odborníkmi, ako aj komunikáciu medzi ľuďmi a informačnými systémami.

Pri budovaní teoretického rámca terminológie Cabré formuluje tri základné podmienky:

1. **Podmienka prirodzeného jazyka** – termíny majú jazykový, kognitívny a sociálny charakter. Z tohto dôvodu ich možno skúmať z pohľadu lingvistiky, odborných disciplín, prekladu alebo jazykového plánovania.

⁴⁷ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 21.6.2026].

2. **Podmienka špeciálnej komunikácie** – odborná komunikácia je tematicky a profesijne vymedzená, vyznačuje sa presnosťou, stručnosťou a systematickou organizáciou informácií.
3. **Podmienka špecializácie** – aby bolo možné hovoriť o odbornom diskurze, komunikácia musí byť viazaná na určitú odbornú oblasť. Miera špecializácie sa však môže líšiť v závislosti od disciplíny, komunikačnej situácie a cieľovej skupiny.

Cabréovej prístup významne prispel k rozvoju modernej terminológie tým, že vytvoril teoretický rámec, ktorý spája jazykové, kognitívne a komunikačné aspekty termínov. Na rozdiel od klasickej terminológie nekladie dôraz iba na pojmové systémy a šandardizáciu, ale skúma termíny ako prirodzenú súčasť odbornej komunikácie a odborného diskurzu. Z tohto dôvodu patrí **komunikačná teória terminológie medzi najvplyvnejšie postwüsterovské prístupy**⁴⁸.

Textovo-diskurzívna teória terminológie vníma termín ako konštrukt, ktorý sa formuje analýzou zohľadňujúcou jeho evidenciu v korpuse, je overený odborníkmi na príslušnú problematiku za účelom (jeho zaradenia do) terminografického produktu. Pri terminologickej práci sa vychádza z výskytu termínu v korpusoch a odborných textoch, pričom jeho význam, používanie a postavenie v terminologickom systéme sa následne overuje odborníkmi a zaznamenáva v terminografických produktoch⁴⁹. Termín sa teda formuje v texte a diskurze a jeho význam vzniká prostredníctvom používania v konkrétnych komunikačných situáciách. V porovnaní so socioterminológiou, ktorá skúma termíny v hovorenom a súčasne písanom diskurze s cieľom odhaliť postoj používateľov jazyka voči termínom, textová teória terminológie uprednostňuje odbornú komunikáciu predovšetkým v jej písanej podobe. Textocentrický pohľad vychádza z názoru, že **text a terminológia sú neoddeliteľne späté rôznymi druhmi vzťahov, keďže odborné pomenovania sa v prvom rade objavujú a získavajú v textoch**⁵⁰. Podľa tejto teórie sa termín najprv používa v odbornom diskurze a až následne ho terminograf zaznamenáva do slovníka alebo databázy. Práve toto je jeden z rozdielov oproti klasickému, normatívnemu Wüsterovmu pohľadu. Medzi významných predstaviteľov textovo-diskurzívnej teórie terminológie patrí Juan C. Sager.

⁴⁸ PROTOPODESCU, Daria. Theories of Terminology – past and Present 1. In: *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie (SCOL)*, roč. VI (2013), č. 1-2. Online. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/351779755_THEORIES_OF_TERMINOLOGY_-_PAST_AND_PRESENT_1. [cit. 22.6.2026].

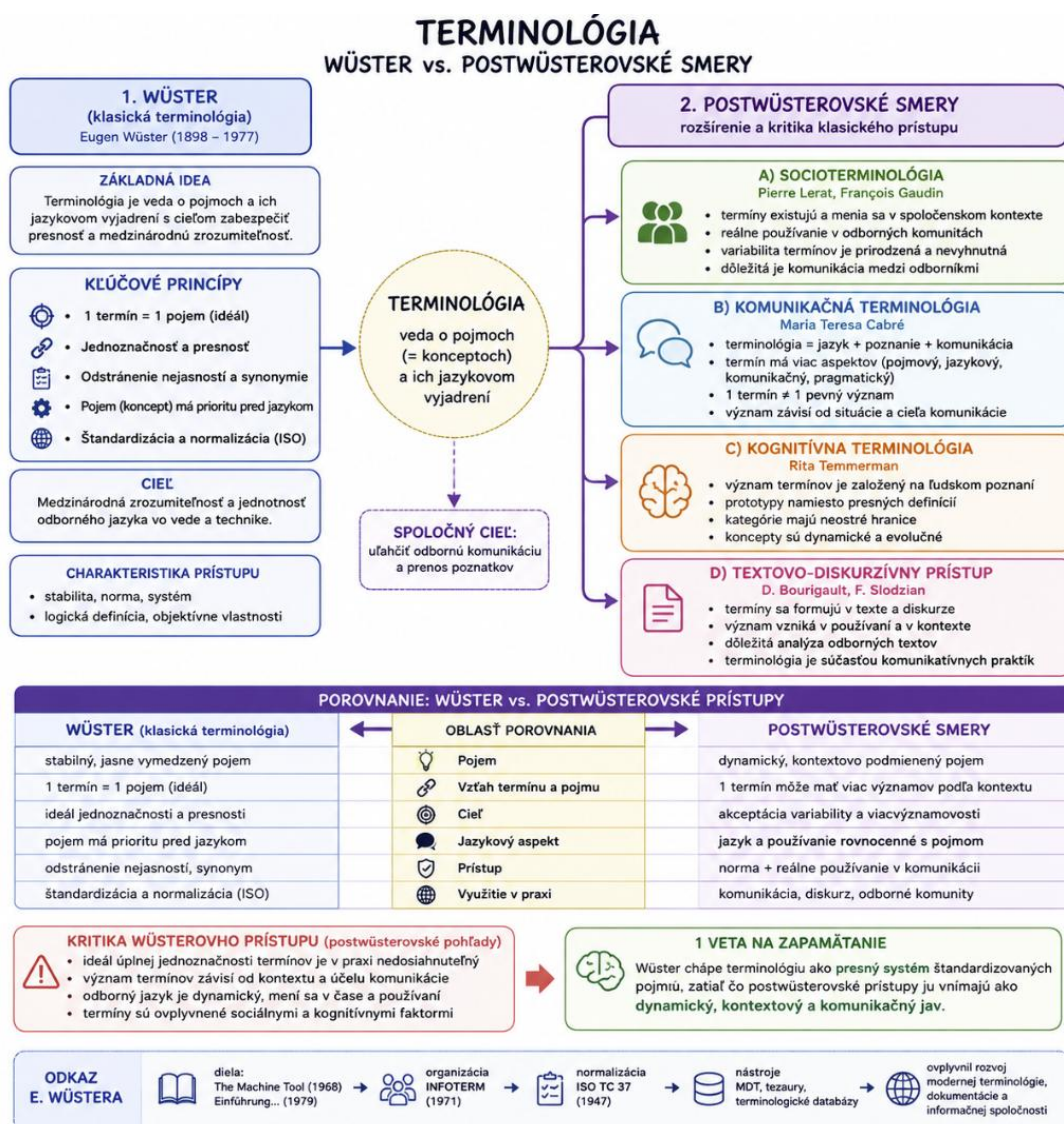
⁴⁹ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

⁵⁰ LEVICKÁ, Jana. *Terminologické implikácie štruktúrnej a kontextovej analýzy francúzskej a slovenskej stavebnej lexiky*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita Komenského 2006, s. 20. Online. Dostupné na: <https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007-levicka-terminologicke%20implementacie.pdf>. [cit. 25.6.2026].

Tab. 3 Porovnanie Wüsterovho a postwüsterovských prístupov

Oblasť	Wüsterov (klasický) prístup	Postwüsterovské prístupy
Základ terminológie	pojem ako stabilná, jasne definovaná jednotka; pojem predchádza termínu	pojem ako dynamická a kontextová jednotka; pojem sa môže formovať v diskurze
Ideál jazyka	jednoznačnosť a presná korešpondencia <i>termín – pojem</i>	akceptácia viacvýznamovosti a variability, pripúšťa sa variantnosť
Vzťah termínu a pojmu	1 termín = 1 pojem (ideál)	1 termín môže mať viac významov podľa kontextu
Jazykový aspekt	sekundárny, preferuje sa konceptuálna presnosť	jazyk a používanie sú rovnocenné s pojmovou štruktúrou
Variabilita významu	nežiaduca, má sa eliminovať	prirodzená súčasť odborného jazyka
Použitie v praxi	dôraz na štandardizáciu a normalizáciu terminológie	dôraz na komunikáciu, variabilitu, diskurzívne používanie termínov
Prístup k definícii	presná, stabilná, logická definícia	flexibilná, kontextovo podmienená definícia
Charakter pojmových systémov	stabilné pojmové systémy	dynamické konceptuálne štruktúry
Tvorcovia terminológie	terminológiu tvorí expert	významnú úlohu pri tvorbe terminológie má komunita používateľov

Obr. 10 Porovnanie Wüsterovho a postwüsterovských prístupov⁵¹

2.3.1 Problémy súčasnej teórie terminológie

Napriek významnému rozvoju terminologických teórií mnohí autori upozorňujú, že ich teoretické základy nie sú úplne ustálené. Terminológia vznikla predovšetkým ako praktická činnosť a až neskôr začala hľadať vlastné teoretické základy. Počas posledných desaťročí prevzala a následne opustila viaceré teoretické modely.

Zároveň je dôležité podčiarknuť, že terminológia je úzko spätá aj s konkrétnymi vednými odbormi. Terminologické systémy preto nemožno vysvetliť iba jazykovednými alebo kognitívnymi teóriami. Je potrebné zohľadňovať aj teórie vedy a vývoj jednotlivých disciplín. V rôznych vedných odboroch totiž vznikajú odlišné pojmové systémy a terminológie, ktoré odrážajú rozdielne teoretické prístupy a paradigmy⁵².

⁵¹ Vygenerované s pomocou Chat GPT

⁵² HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology>. [cit. 2.5.2026].

Jednou z najdiskutovanejších otázok modernej terminológie je vzťah medzi:

- preskriptívnym prístupom a
- deskriptívnym prístupom.

Klasická Wüsterova terminológia je prevažne preskriptívna, zatiaľ čo väčšina novších teórií má deskriptívny charakter.

Preskriptívna terminológia:

- navrhuje a odporúča správne termíny,
- usiluje sa o terminologickú jednotnosť,
- podporuje šandardizáciu.

Deskriptívna terminológia:

- skúma skutočné používanie termínov,
- opisuje terminologickú variabilitu,
- analyzuje terminológiu v textoch a diskurze.

Niektorí autori však upozorňujú, že každý opis jazyka obsahuje určitú mieru hodnotenia a výberu. Preto preskriptivizmus a deskriptivizmus nemožno chápať ako úplne protikladné prístupy. Z pohľadu organizácie poznania možno tento spor prirovnať k otázke riadených slovníkov a prirodzeného jazyka. O vhodnosti jedného alebo druhého riešenia rozhoduje predovšetkým konkrétny účel použitia terminológie.

Za najdôležitejšiu úlohu terminologického výskumu sa považuje skúmanie terminológie vo vzťahu k aktuálnemu stavu poznania v danej oblasti a k potrebám jej používateľov⁵³.

2.4 Vývoj slovenskej terminológie

Vývoj slovenskej terminológie úzko súvisí s formovaním spisovnej slovenčiny a budovaním slovenskej vedeckej a odbornej komunikácie. Od polovice 19. storočia prešla slovenská terminológia viacerými etapami, ktoré odrážali spoločenské, politické a kultúrne zmeny v krajine.

Počiatky terminologickej práce (1840 – 1918)

Prvé systematické terminologické aktivity sa objavili po kodifikácii spisovnej slovenčiny Ľudovítom Štúrom. Skutočný impulz pre ich systematický rozvoj však prinieslo až založenie Matice slovenskej v roku 1861. Hoci bola v roku 1875 zrušená, predstavovala nielen symbol slovenskej národnej identity, ale prostredníctvom svojich odborov podporovala aj vzdelávanie a vedu v slovenskom jazyku. Redaktori a korektori vydavateľstva Matice slovenskej zároveň významne ovplyvňovali slovenskú slovnú zásobu. Rozvoj školstva a potreba slovenských učebníc vytvorili dopyt po vedeckej a odbornej terminológii. Matica slovenská podporovala tvorbu terminologických slovníkov a odborného názvoslovia.

⁵³ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology>. [cit. 2.5.2026].

Medzi prvých tvorcov terminológie patrili Ivan Branislav Zoch, Michal Godra a ďalší predstavitelia slovenského národného hnutia. V tomto období sa diskutovalo najmä o tom, či majú byť termíny tvorené z domácich slovanských základov, alebo sa majú preberať medzinárodné pomenovania. Charakteristickými znakmi terminológie boli neustálenosť, synonymia a výrazný vplyv češtiny, nemčiny a latinčiny.

Terminológia v období Československa (1918 – 1945)

Po vzniku Československa sa rozvoj slovenskej terminológie spomalil v dôsledku ideológie čechoslovakizmu a silného postavenia češtiny v školstve a štátnej správe. Napriek tomu vznikali odborné terminologické iniciatívy, najmä v oblasti práva, techniky a prírodných vied. Matica slovenská obnovila svoju terminologickú činnosť a vytvorila viaceré odborné komisie. Významné výsledky priniesla najmä právnická a technická terminológia. Počas vojnovnej Slovenskej republiky terminologická práca pokračovala len obmedzene a sústreďovala sa najmä na právnickú a vojenskú terminológiu.

Rozmach terminológie v 50. a 60. rokoch 20. storočia

Vývoj slovenskej terminológie prebiehal v úzkej súvislosti s európskymi terminologickými školami a medzinárodnými aktivitami v oblasti štandardizácie terminológie. Od polovice 20. storočia sa na Slovensku uplatňovali najmä princípy klasickej terminológie vychádzajúcej z prác Eugena Wüster a z činnosti viedenskej školy terminológie. Tá zdôrazňovala systematické usporiadanie pojmov, jednoznačnosť termínov a ich medzinárodnú harmonizáciu.

Na slovenský jazyk a slovenskú terminológiu mala dlhodobý výrazný vplyv čeština. Vyplýval z historických, kultúrnych a náboženských väzieb medzi oboma národmi. Významný dopad na vývoj slovenskej terminológie v rámci Československa mala pražská škola, ktorá nadväzovala na tradície Pražského lingvistického krúžku a venovala väčšiu pozornosť funkcii termínov v odbornom texte a komunikácii. Jej predstavitelia skúmali terminológiu ako súčasť odborného jazyka a zdôrazňovali vzťah medzi termínom a odbornou komunikáciou. Na Slovensku sa tieto vplyvy prejavili najmä v prácach Jána Horeckého (1920 – 2006)⁵⁴, ktorý rozvíjal vlastnú koncepciu terminológie založenú na spojení jazykovedného a pojmového prístupu. **Slovenská terminológia sa tak stala súčasťou československej terminologickej školy**, ktorá predstavovala osobitú syntézu viedenských terminologických princípov a pražskej funkčnej jazykovedy.

Určitý vplyv na slovenskú terminológiu mala aj moskovská škola terminológie, rozvíjaná najmä v prostredí sovietskej jazykovedy. V období 50. až 80. rokov 20. storočia sa jej podnety na Slovensko dostávali prostredníctvom vedeckých kontaktov v rámci socialistických krajín.

Najvýznamnejšie obdobie rozvoja slovenskej terminológie nastalo po roku 1950. Pri Jazykovednom ústave Slovenskej akadémie vied vzniklo terminologické oddelenie vedené

⁵⁴ Významný slovenský jazykovedec a terminológ, pôsobiaci v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. Zakladateľ Československej normalizačnej komisie pre terminológiu v Ústave slovenského jazyka SAV v 60. rokoch 20. stor. – pozri: Terminologie. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/TERMINOLOGIE>. [cit. 6.6.2026]. O Horeckom napr.: LEVICKÁ, Jana — ZUMRÍK, Miroslav: Profesor Ján Horecký – terminológ/Ján Horecký – Terminologist. In: *Človek a jeho jazyk 4. Terminologické inšpirácie profesora Jána Horeckého/Man and His Language 4. Selected Terminological Papers of J. Horecký*. Ed. Jana Levická — Miroslav Zumrík. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 2019. s. 13 – 17. Online. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/attachments/clovek/caj_4.pdf. [cit. 10.6.2026]. Databáza Horeckého terminologických prác dostupná na: <https://terminologickyportal.sk/horecky.html>.

Jánom Horeckým a boli založené desiatky terminologických komisií. Ich úlohou bolo systematicky vytvárať, posudzovať a zjednocovať odborné názvoslovie vo všetkých vedných a technických odboroch. Výsledkom tejto práce bolo vydanie približne tridsiatich terminologických slovníkov a vytvorenie jednotnej terminológie v mnohých oblastiach. Terminologické návrhy sa publikovali v časopisoch *Slovenské odborné názvoslovie* a neskôr *Československý terminologický časopis*. V tomto období sa vytvorili aj teoretické základy slovenskej terminológie, predovšetkým zásluhou Jána Horeckého. Ján Horecký je tiež autorom **prvého komplexného diela venovaného výlučne teórii a praxi terminológie** pod názvom ***Základy slovenskej terminológie*** (1956). Dielo vzniklo na základe skúseností získaných počas intenzívnej terminologickej práce v 50. rokoch a predstavovalo syntézu poznatkov celého terminologického oddelenia Jazykovedného ústavu SAV. Po druhej svetovej vojne bola terminologická práca na Slovensku dokonca intenzívnejšia než v českých krajinách. Ján Horecký upozorňoval, že v mnohých odboroch neexistovali české terminologické komisie, ktoré by zodpovedali slovenským. Spoločný štát a spoločná ekonomika si však vyžadovali koordináciu terminologickej práce v oboch jazykoch. Horecký preto presadzoval vytvorenie ústredného orgánu koordinujúceho českú a slovenskú terminológiu. Jeho predstava koordinácie sa naplnila v januári 1962 založením Československej ústrednej terminologickej komisie, ktorej bratislavskú pobočku viedol práve on. Výsledkom spoločnej práce bol dokument *Zásady koordinácie českej a slovenskej terminológie* publikovaný v roku 1964. Dokument zdôrazňoval potrebu efektívnej odbornej komunikácie medzi Čechmi a Slovákmi a analyzoval rozdiely medzi oboma jazykmi na pravopisnej, fonetickej, gramatickej a lexikálnej úrovni.

Súčasný vývoj terminológie

Od 90. rokov 20. storočia ovplyvňujú terminológiu globalizácia, informatizácia a rozvoj medzinárodnej vedeckej komunikácie. Slovenská terminológia čelí silnému tlaku angličtiny, rýchlemu vzniku nových pojmov a potrebe koordinácie terminologických zdrojov. Zároveň sa presadzujú nové terminologické prístupy orientované na korpusový výskum, terminologické databázy, terminologický manažment a elektronické terminografické produkty.

Napriek bohatým tradíciám zostáva výzvou systematická koordinácia terminologickej práce, príprava odborníkov a prepojenie terminológie s potrebami vedeckej, technickej a prekladateľskej praxe⁵⁵ (k aktuálnym terminologickým aktivitám na Slovensku pozri viac v kapitole 5.3).

⁵⁵ LEVICKÁ, Jana, ZUMRÍK, Miroslav. Finding one's way: the case of Slovak terminology (general overview from 1844 onwards). In: *Polskie i europejskie nurty terminologiczne*. Wydawnictwo Naukowe instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej, Uniwersytet Warszawski, 2017, s. 180-197. Dostupné na: https://korpus.juls.savba.sk/attachments/publications/2017_Levick%C3%A1_Zumr%C3%ADk_Finding_one_s_way_the_case_of_Slovak_terminology.pdf. [cit. 23.6.2026].

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Vývoj terminológie má dlhú tradíciu, ktorá siaha už do 18. storočia, keď sa v prírodných vedách začali systematicky vytvárať odborné názvy a klasifikačné systémy (napr. Lavoisier v chémii a Linné v biológii). V 19. storočí sa posilnila potreba medzinárodnej komunikácie vo vede a vznikali prvé snahy o zjednotenie odborného názvoslovja.
- ✓ Moderná terminológia sa začala formovať v 20. storočí, najmä vďaka práci Eugena Wüster, ktorý položil základy jej vedeckého statusu a presadzoval princíp presnej, systematickej a štandardizovanej terminológie založenej na vzťahu medzi pojmom a termínom. Jeho teória viedla k vzniku medzinárodných organizácií a noriem (ISO, INFOTERM) a ovplyvnila vývoj odborného jazyka v mnohých disciplínach.
- ✓ Vývoj terminológie možno rozdeliť do štyroch fáz (od r. 1930 po súčasnosť), ktoré reflektujú jej postupnú štandardizáciu, technologický rozvoj a digitalizáciu.
- ✓ Klasická Wüsterova terminológia vychádza z predpokladu, že pojmy sú stabilné, jednoznačné a možno ich presne vyjadriť prostredníctvom štandardizovaných termínov.
- ✓ Po Wüsterovi sa rozvíjajú postwüsterovské teórie, ktoré zdôrazňujú sociálny, komunikačný a kognitívny aspekt terminológie a poukazujú na to, že odborný jazyk nie je úplne fixný systém, ale je dynamický a kontextovo podmienený.
- ✓ Súčasná terminológia predstavuje pluralitné pole teoretických prístupov, ktoré skúmajú termíny nielen z hľadiska štandardizácie, ale aj z pohľadu komunikácie, kognície, sociálneho prostredia a používania v textoch a diskurze.
- ✓ Vývoj slovenskej terminológie je úzko spätý s dejinami spisovnej slovenčiny a slovenského národného, vedeckého a kultúrneho života. Od štúrovskej kodifikácie cez činnosť Matice slovenskej až po terminologické aktivity v Československu sa postupne vytvárali základy slovenskej odbornej komunikácie.
- ✓ Najväčší rozmach slovenskej terminológie nastal v 50. a 60. rokoch 20. storočia, keď vzniklo terminologické oddelenie SAV, desiatky terminologických komisií a množstvo odborných slovníkov. Súčasná terminológia sa orientuje na korpusový výskum, terminologické databázy a terminologický manažment, pričom čelí výzvam globalizácie a internacionalizácie.

Kontrolné otázky

1. Aké boli hlavné prínosy Antoina Lavoisiera pre terminológiu?
2. V čom spočíva význam diela *Systema Naturae* Carla Linného?
3. Kto je považovaný za zakladateľa modernej terminológie a prečo?
4. Aké štyri fázy vývoja modernej terminológie rozlišujeme?
5. Aký bol hlavný cieľ Wüsterovej teórie terminológie?
6. Aké hlavné výhrady formulovali kognitívne, jazykové a komunikačné vedy voči Wüsterovej klasickej terminológii?
7. V čom sa postwüsterovské prístupy odlišujú od klasickej terminológie pri chápaní vzťahu medzi pojmom a termínom?
8. Aký je rozdiel medzi preskriptívnym a deskriptívnym prístupom k terminológii a v akých situáciách môže byť každý z nich vhodný?
9. Aké inštitúcie a osobnosti zohrali kľúčovú úlohu pri formovaní slovenskej terminológie v 19. a 20. storočí?

Otázky do diskusie:

1. Je v odbornej komunikácii realistické dosiahnuť ideál „jeden pojem = jeden termín“, ktorý presadzovala klasická terminológia? Uveďte príklady z odboru, v ktorom sa stretávate so synonymiou alebo variantnosťou termínov.
2. Mali by byť termíny predovšetkým štandardizované odborníkmi (preskriptívny prístup), alebo by mala terminológia skôr odrážať ich skutočné používanie v odborných textoch a komunikácii (deskriptívny prístup)? Zdôvodnite svoj názor.
3. Môžu mať dve odborné komunity rôzne chápanie toho istého pojmu? Ak áno, aké dôsledky to môže mať pre odbornú komunikáciu, preklad alebo tvorbu terminologických databáz?

Praktická úloha

Analýza odborného termínu z pohľadu rôznych terminologických teórií

Vyberte si odborný termín z oblasti svojho štúdia alebo profesijného zamerania (napr. *umelá inteligencia*, *informačná gramotnosť*, *digitálna knižnica*, *biologický druh*, *klimatická zmena*).

1. Nájdite minimálne tri odborné zdroje, v ktorých sa termín používa.
2. Porovnajte, či sa jeho definícia alebo význam v jednotlivých zdrojoch líši.
3. Posúďte, ako by daný termín interpretovala:
 - klasická (Wüsterova) terminológia,
 - socioterminológia alebo sociokognitívna terminológia,
 - komunikačná alebo textovo-diskurzívna teória terminológie.
4. Stručne zhodnoťte, či je význam termínu stabilný, alebo závisí od kontextu, komunity používateľov a komunikačnej situácie.

Výstup: správa v rozsahu 1–2 normostrany.

3 Princípy a metódy terminologickej práce

„Terminológia je v podstate jazyková a kognitívna činnosť“.
(Pamela Faber, 2012)⁵⁶

Princípy a metódy terminologickej práce vymedzuje medzinárodná norma **ISO 704 Terminologická práca. Princípy a metódy**⁵⁷. Sú všeobecného charakteru; je ich možné využiť pri terminologickej práci v každej oblasti – vo vede, technike, priemysle, administratíve a inde.

Terminologická práca zahŕňa systematické zhromažďovanie, popis, spracovanie a prezentáciu pojmov a termínov v odborných oblastiach. Jej predmetom je terminológia používaná na jednoznačnú komunikáciu v prirodzenom jazyku, najmä v špeciálnych jazykoch. Terminologická práca môže podporovať modelovanie znalostí, modelovanie informácií, údajov a klasifikáciu. Princípy a metódy terminologickej práce by sa mali dodržiavať nielen pri manipulácii s terminologickými informáciami, ale aj pri plánovaní a rozhodovaní v oblasti terminologického manažmentu.

Medzi hlavné činnosti terminologickej práce patria:

- identifikácia pojmov a pojmových vzťahov,
- analýza a vývoj pojmových systémov,
- vizualizácia pojmových systémov pomocou tradičných pojmových diagramov, číselnej reprezentácie hierarchických vzťahov alebo modelov založených na UML (Unified Modeling Language),
- definovanie pojmov,
- priradovanie označení pojmom (označeniami sú v odbornom jazyku termíny),
- vytváranie a udržiavanie terminologických zdrojov v tlačенých aj elektronických médiách (terminografia)⁵⁸.

3.1 Vzťahy medzi pojmi

Keďže pojmy neexistujú ako izolované jednotky myslenia, ale vždy vo vzájomných vzťahoch, pri ich organizovaní do pojmových systémov treba analyzovať ich vzťahy. Analýza vzťahov medzi pojmi a ich usporiadanie do pojmových systémov sú v terminologickej práci predpokladom tvorby správnych definícií.

Rozlišujeme najmä tieto typy vzťahov medzi pojmi:

1. **rodovo-druhový (generický) hierarchický vzťah** je medzi nadradeným a podradeným pojmom, ktoré sú z jednej a tej istej triedy, napr. nástroj na písanie: značkovač, ceruzka, pero; ceruzka: ceruzka s tuhou, mechanická ceruzka...

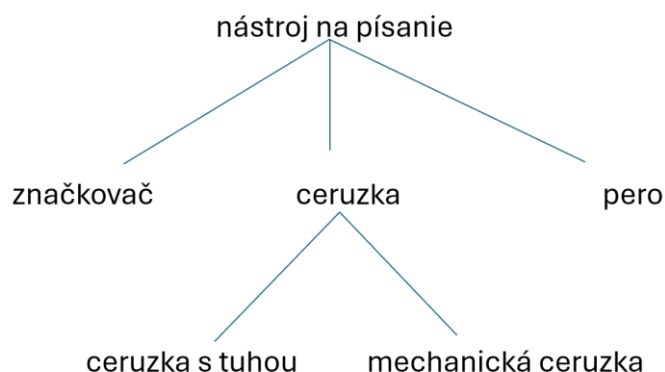
⁵⁶ FABER, Pamela (ed.). *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin, Germany: Walter de Gruyter. Walter de Gruyter 2012. Podľa: HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

⁵⁷ Najnovšia aktualizácia normy je z r. 2022: ISO 704. Terminology work – Principles and methods.

⁵⁸ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. vi.

Na grafické zobrazenie pojmov s rodovo-druhovými vzťahmi sa najčastejšie pri terminologickej analýze používa **stromový diagram** (obr. 11), príp. číselná reprezentácia hierarchických pojmových vzťahov (obr. 14).

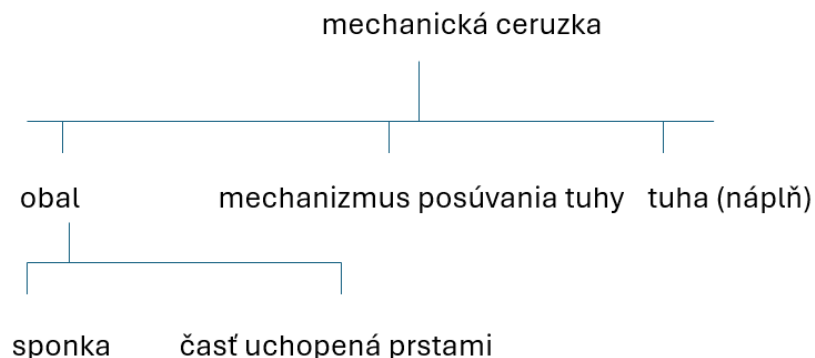
Obr. 11 Stromový diagram zobrazujúci rodovo-druhovú vzťahy⁵⁹

2. **partitívny hierarchický vzťah** (vzťah časť – celok) je medzi celkom a jeho časťami, napr. mechanická ceruzka: obal, mechanizmus posúvania tuhy, tuha (náplň), vymeniteľná guma; obal: sponka, časť uchopená prstami⁶⁰.

Na zobrazenie partitívnych vzťahov medzi pojmami v pojmovom systéme sa používa **hrablový (konzolový) diagram** (obr. 12).

Obr. 12 Hrablový (konzolový) diagram zobrazujúci partitívne hierarchické vzťahy⁶¹

3. **asociatívny vzťah** nie je hierarchický a možno ho určiť, ak existujú tematické súvislosti medzi pojmami. Existuje mnoho ich druhov napr.:
 - a) vzťah vyjadrujúci činnosť: písanie – ceruzka,
 - b) vzťah medzi výrobcom – produktom: pekár – chlieb,
 - c) vzťah medzi príčinou – následkom: vlhkosť – korózia,

⁵⁹ Podľa ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

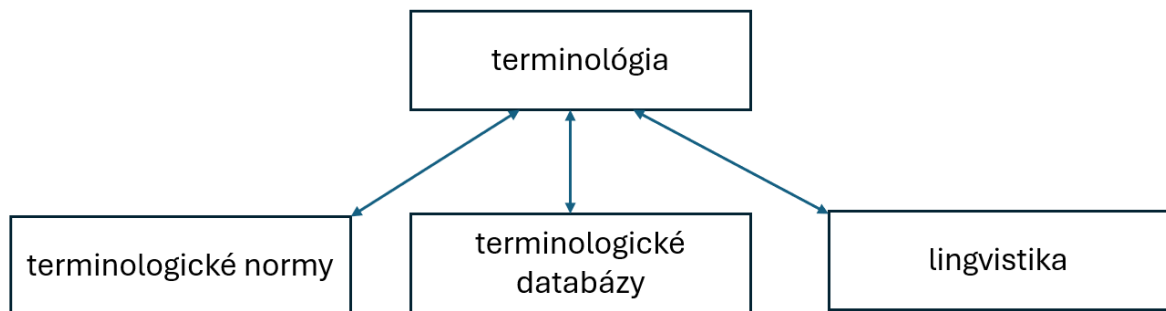
⁶⁰ ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

⁶¹ Podľa ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

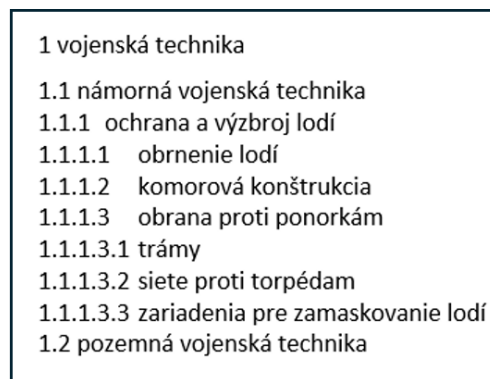
- d) vzťah medzi profesiou a typickým nástrojom, napr. maliar – štetec,
- e) vzťah medzi objektom a súvisiacim nástrojom, napr. skrutka – skrutkovač a mnoho iných⁶².

Asociatívny vzťah medzi pojmami sa v stromových diagramoch označuje **dvojitou šípkou** (obr. 13).

Obr. 13 Stromový diagram znázorňujúci asociatívne vzťahy medzi pojmami

Obr. 14 Číselná reprezentácia hierarchických pojmových vzťahov

3.2 Terminologická analýza

Tvorba, resp. identifikácia pojmov a termínov z pojmov, je predmetom terminologickej analýzy. **Terminologická analýza** začína skúmaním objektov v danej oblasti a vlastností objektov. Pokračuje označením objektov spoločným pojmom a následne vytvorením termínu a jeho charakteristikou (definíciou, výkladom). Základné prvky terminologického modelu relevantné pri terminologickej analýze sprehľadňuje tabuľka 4.

Terminologická analýza pozostáva z nasledujúcich krokov:

1. Identifikácia domény alebo subjektu
2. Identifikácia vlastností, ktoré majú objekty v doméne alebo subjekte
3. Určenie tých vlastností, ktoré sú abstrahované do charakteristík
4. Spájanie charakteristík vytvárajúcich pojem

⁶² ISO 25964-1: 2011 Information and documentation. Thesauri and interoperability with other vocabularies. Part 1: Thesauri for information retrieval.

5. Identifikácia vzťahov s inými pojmami v doméne alebo subjekte
6. Priradenie označenia pojmu (napr. vo forme termínu)
7. Písanie alebo identifikácia a analýza definícií⁶³

3.2.1 Vlastnosť a charakteristika pojmu

V terminologickej analýze rozlišujeme pojmy **vlastnosť** a **charakteristika** pojmu alebo objektu.

Vlastnosť je objektívny, vnútorný znak pojmu alebo objektu. Je to to, čo daný objekt reálne má. Je relatívne stabilná a merateľná (alebo aspoň pozorovateľná). Napr. strom má vlastnosť: *výška, vek, druh dreva, tvar listov*.

Charakteristika je spôsob, akým vlastnosti opisujeme alebo interpretujeme. Ide o výber relevantných vlastností pre určitý účel, v konkrétnom kontexte. Je viac kontextová a opisná. Napr. charakteristika stromu v botanike: *ihličnatý, vždyzelený, rýchlorastúci*.

Charakteristiky pojmu sa skladajú z vlastností, ale nie všetky vlastnosti sú vždy relevantné ako charakteristiky v definícii⁶⁴.

Tabuľka 4 Prvky terminologického modelu

Prvok terminologického modelu	Charakteristika	Funkcia v terminológii	Príklad (borovica)
Pojem	Mentálna jednotka reprezentujúca triedu objektov	Základná jednotka myslenia a terminológie	„borovica“ ako všeobecný biologický pojem
Vlastnosť	Objektívny znak existujúci v realite	Opisuje, čo objekt reálne má	ihličie, drevnatý kmeň, výška, šišky
Charakteristika	Vybraná a relevantná vlastnosť použitá na opis pojmu	Slúži na tvorbu definície a vymedzenie pojmu	ihličnatý, vždyzelený, drevina
Definícia	Jazykové vyjadrenie pojmu pomocou charakteristík	Presne vymedzuje pojem v systéme	„Borovica je rod vždyzelených ihličnatých drevín...”

⁶³ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 5.

⁶⁴ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 6.

3.2.1.1 Charakteristiky pojmov v terminologickej analýze

Východiskom terminologickej analýzy sú konkrétne vlastnosti objektu, ktoré možno pozorovať alebo identifikovať. Z týchto vlastností sa následne abstrahujú všeobecnejšie charakteristiky pojmu, ktoré slúžia na jeho definovanie a zaradenie do pojmového systému.

Nasledujúci príklad ukazuje, ako sa konkrétne vlastnosti objektu *optickej myši* abstrahujú do všeobecných charakteristík pojmu pri terminologickej analýze. Príklad demonštruje, že terminologická analýza spočíva v identifikovaní relevantných vlastností objektov, ich abstrahovaní do charakteristík pojmov a následnom určení, ktoré z nich sú dôležité pre definovanie a klasifikáciu pojmov v terminologickom systéme.

Príklad: optická myš⁶⁵

Vlastnosť	Charakteristika	Typ charakteristiky
je čierna	má farbu	farba
ručne sa ňou manévruje po pevnom, rovnom povrchu	s prostriedkami na pohyb	použitie
má dve tlačidlá	s aspoň jedným tlačidlom	zloženie
má kábel na pripojenie k počítaču	s možnosťou pripojenia k počítaču	zloženie
má infračervený žiarič	so svetelným žiaričom	zloženie
jej svetelné senzory detekujú pohyb	s prostriedkom na detekciu pohybu	funkcia
ovláda polohu ukazovateľa na obrazovke počítača pomocou odrazu svetla	s ovládaním ukazovateľa na obrazovke počítača pomocou odrazu svetla	ovládanie

Vlastnosť „je čierna“ sa abstrahuje do charakteristiky „má farbu“, pričom ide o charakteristiku typu farba. Vlastnosť „ručne sa ňou manévruje po pevnom, rovnom povrchu“ sa zovšeobecňuje do charakteristiky „s prostriedkami na pohyb“, ktorá patrí do typu použitie. Podobne vlastnosť „má dve tlačidlá“ je abstrahovaná do všeobecnejšej charakteristiky „s aspoň jedným tlačidlom“, ktorá vyjadruje zloženie objektu atď.

Pri terminologickej analýze sa nepracuje iba s konkrétnymi vlastnosťami jednotlivého objektu, ale najmä s ich zovšeobecnením do takých charakteristík, ktoré možno použiť pri definovaní celej triedy objektov. Napr. vlastnosť „má infračervený žiarič“ sa abstrahuje do

⁶⁵ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 6.

všeobecnejšej charakteristiky „so svetelným žiaričom“, pretože táto charakteristika je vhodnejšia na opis širšej kategórie optických myší.

Nie všetky vlastnosti objektu majú rovnaký význam. Niektoré charakteristiky sú podstatné pre definovanie pojmu a odlišenie od iných pojmov, zatiaľ čo iné majú len doplnkový charakter. V prípade optickej myši je napríklad charakteristika „s prostriedkom na detekciu pohybu“ podstatná, pretože umožňuje odlíšiť optickú myš od iných typov počítačových myší, podobne charakteristika „ovláda polohu ukazovateľa na obrazovke počítača pomocou odrazu svetla“. Naopak, vlastnosť farby objektu nemusí byť pre terminologické vymedzenie pojmu rozhodujúca⁶⁶.

3.2.1.2 Princíp dedičnosti

V rodovo-druhovom vzťahu medzi pojmami platí, že podradený pojem vždy vychádza z nadradeného pojmu a pridáva k nemu aspoň jeden rozlišujúci znak. Napr. **optická myš** je podradený pojem pojmu **počítačová myš**.

- Všetky vlastnosti, ktoré má počítačová myš (slúži na ovládanie kurzora, má tlačidlá, komunikuje s počítačom), platia aj pre optickú myš.
- Navyše však optická myš pridáva ešte jednu dôležitú vlastnosť: pohyb sníma pomocou svetelného senzora.

Počítačová myš ako širšia kategória zahŕňa viacero typov zariadení, nielen optickú myš. Patrí sem napr. aj mechanická myš alebo optomechanická myš.

Platí tu **tzv. princíp dedičnosti**: ak je pojem B (napr. optická myš) špecifickým pojmom nadradeného pojmu A (napr. počítačová myš), potom pojem B zahŕňa všetky charakteristiky pojmu A.

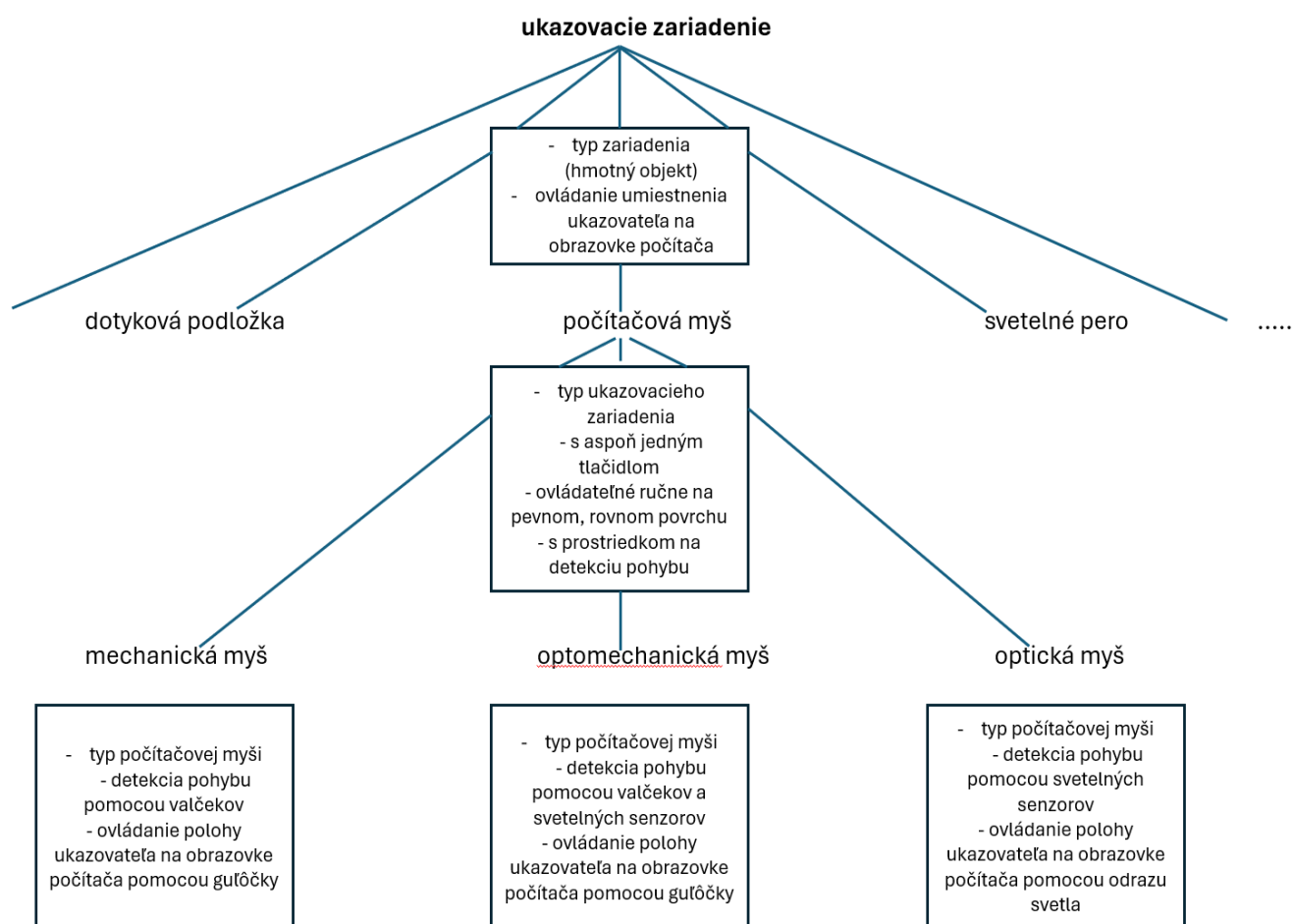
Podľa princípu dedičnosti je optická myš typom počítačovej myši, ktorá je zase typom ukazovacieho zariadenia. Počítačová myš má svoju špecifickú definíciu, pričom optické myši sa odlišujú od ostatných počítačových myší (mechanickej, optomechanickej) aspoň jednou ďalšou charakteristikou, ktorú ostatné počítačové myši nezdediajú.

Pojmový diagram na obr. 15 ukazuje **spôsob dedenia charakteristík medzi nadradenými a podradenými pojmami**. Na najvyššej úrovni sa nachádza nadradený pojem *ukazovacie zariadenie*, pod ktorý patria rôzne typy zariadení slúžiacich na ovládanie polohy ukazovateľa na obrazovke počítača, napríklad dotyková podložka, počítačová myš alebo svetelné pero.

Nadradený pojem *ukazovacie zariadenie* je definovaný všeobecnými charakteristikami, ktoré sú spoločné pre všetky podradené pojmy. Tieto charakteristiky sa podľa princípu dedičnosti prenášajú na všetky ďalšie podradené pojmy v hierarchii.

⁶⁶ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 7.

Obr. 15 Pojmový (stromový) diagram so znázornením rodovo-druhových vzťahov a charakteristík pojmov⁶⁷

Pojmy môžu byť členené podľa rôznych charakteristík. Napr. počítačové myši možno klasifikovať:

- *podľa spôsobu detekcie pohybu alebo*
- *podľa spôsobu pripojenia k počítaču.*

Pri terminologickej analýze je veľmi dôležité správne určiť kritérium delenia, pretože iba pojmy vytvorené na základe rovnakého kritéria možno považovať za koordinované pojmy v rámci jedného pojmového systému. Mechanická myš, optomechanická myš a optická myš sú **koordinované pojmy**, lebo **zdieľajú spoločné kritérium delenia**, ktorým je *prostriedok detekcie pohybu*. Pojmy drôtová a bezdrôtová myš nie sú s nimi koordinované, pretože sú rozdelené na základe iného kritéria – *pripojenie k počítaču*⁶⁸. (pozri tab. 5).

⁶⁷ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 12.

⁶⁸ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 11-14.

Tabuľka 5 Pojmy a ich charakteristiky⁶⁹

Pojem	Charakteristika	Typ charakteristiky
mechanická myš	detekcia pohybu pomocou valčekov	prostriedky na detekciu pohybu
optomechanická myš	detekcia pohybu pomocou valčekov a svetelných senzorov	prostriedky na detekciu pohybu
optická myš	detekcia pohybu pomocou svetelných senzorov	prostriedky na detekciu pohybu
káblková myš	pripojenie pomocou elektrického kábla	pripojenie k počítaču
bezdrôtová myš	použitie bezdrôtového pripojenia svetla alebo zvuku	pripojenie k počítaču

Na rozdiel od pojmov spojených rodovo-druhovým vzťahom, **pojmy spojené partitívnym vzťahom nededia svoje charakteristiky**. Časti tvoriace celok môžu mať podobnú povahu (napr. atómy v molekule kyslíka), ale môžu sa od seba aj výrazne odlišovať. Pri terminologickej analýze je potrebné zohľadniť najmä tie časti celku, ktoré predstavujú vymedzujúce charakteristiky pojmu a umožňujú jeho odlišenie od iných podobných pojmov. Naopak, časti s viacnásobným výskytom (napr. strany knihy) alebo časti, ktoré sa v rámci rozsahu pojmu môžu meniť (napr. náplň atramentu v pere), zvyčajne nie sú pre terminologické vymedzenie pojmu podstatné⁷⁰.

Identifikácia partitívnych vzťahov (vzťahov medzi celkom a jeho časťami) je dôležitá preto, lebo pomáha určiť miesto komplexného pojmu v pojmovej hierarchii. Zaradenie pojmu do hierarchie ovplyvňuje, ako chápeme jeho vnútornú štruktúru a ktoré časti považujeme za jeho súčasť. Pri určovaní pozície zastrešujúceho pojmu je preto potrebné najskôr identifikovať jeho jednotlivé časti a vzťahy medzi nimi (pozri obr. 14).

Zastrešujúci (komprehenzívny, komplexný) pojem pozostáva z viacerých partitívnych pojmov, teda pojmov označujúcich jeho časti alebo zložky⁷¹. Napr. pojem automobil predstavuje zastrešujúci pojem, ktorého partitívnymi pojmami sú motor, karoséria, volant, koleso. Zaradenie pojmu automobil do systému dopravných prostriedkov zároveň určuje, ktoré časti sú pre tento pojem relevantné a aké objekty do jednotlivých partitívnych pojmov patria.

Ak zaradíme pojem *automobil* do hierarchie dopravných prostriedkov, tým zároveň určujeme:

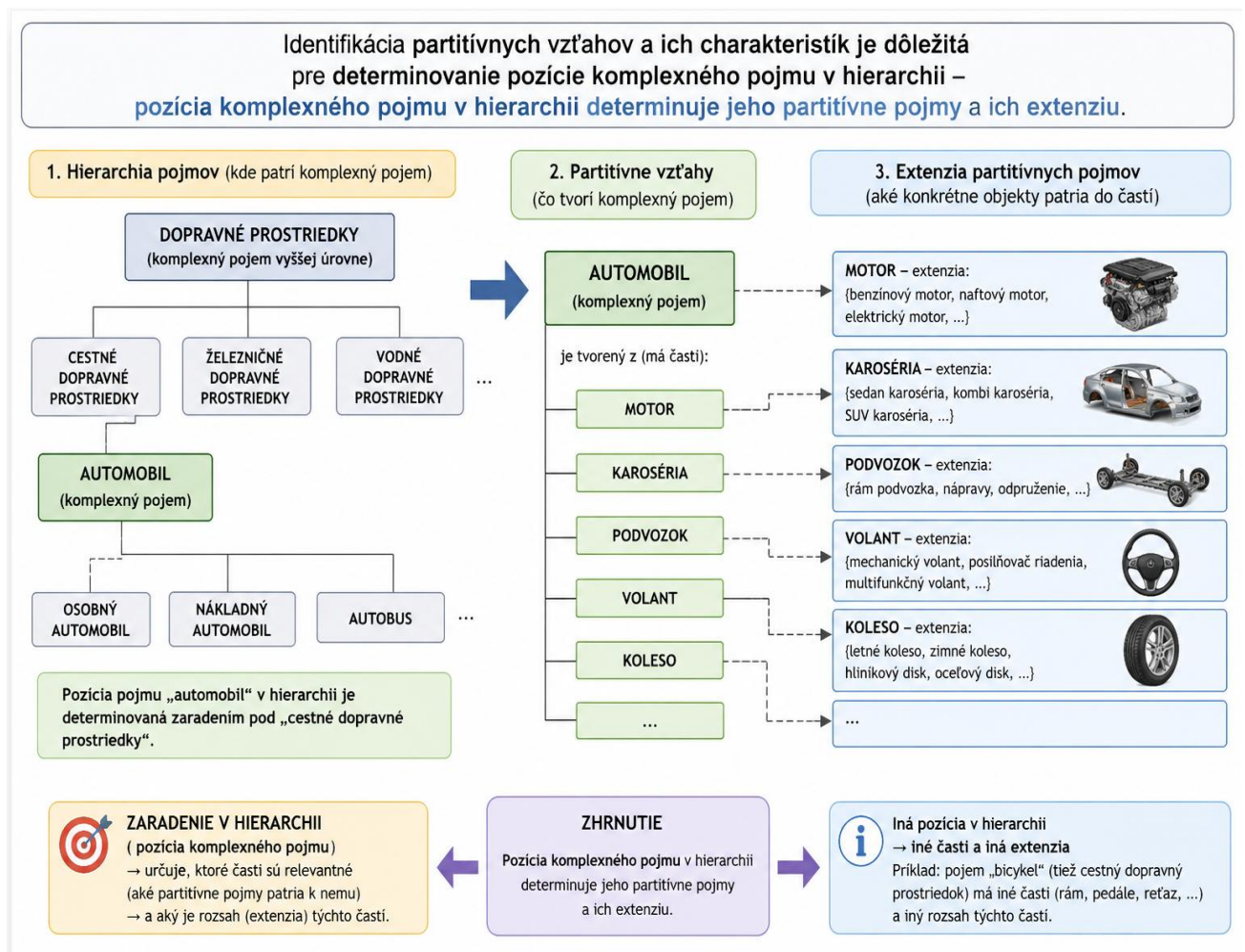
- ktoré časti sú pre automobil relevantné
- a aký rozsah majú jednotlivé partitívne pojmy (napr. čo všetko možno chápať ako „motor automobilu“) (pozri obr. 16).

⁶⁹ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 14.

⁷⁰ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 16.

⁷¹ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 17.

Obr. 16 Partitívne vzťahy medzi pojmami⁷²

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Terminologická analýza začína skúmaním objektov a ich vlastností, pokračuje určovaním pojmov na základe ich charakteristík, priradením termínov a definíciami termínov.
- ✓ Vlastnosť – objektívny, merateľný znak objektu (napr. výška stromu).
- ✓ Charakteristika – vybraná, relevantná vlastnosť pre definovanie pojmu (napr. ihličnatý, vždyzelený).
- ✓ Princíp dedičnosti – podradený pojem dedí charakteristiky nadradeného pojmu a pridáva aspoň jednu špecifickú vlastnosť (napr. optická myš dedí vlastnosti počítačovej myši + jej špecifickou vlastnosťou je pohyb cez svetelný senzor).
- ✓ Rodovo-druhovú vzťahy – podradený pojem je špecifickým typom nadradeného pojmu.

⁷² Vygenerované s pomocou Chat GPT

- ✓ Partitívne vzťahy – časti zastrešujúceho pojmu (napr. automobil = motor, karoséria, volant, koleso) nemusia dedičnosťou prevziať všetky charakteristiky nadradeného pojmu.
- ✓ Klasifikácia pojmov musí byť založená na konzistentnom kritériu (napr. spôsob detekcie pohybu pre počítačové myši).

Kontrolné otázky

1. Čo je terminologická analýza a aký je jej postup?
2. Ako sa líši vlastnosť od charakteristiky pojmu?
3. Na čo slúži princíp dedičnosti v rodovo-druhových vzťahoch?
4. Aký je rozdiel medzi rodovo-druhovým a partitívnym vzťahom?
5. Prečo je dôležité vybrať vhodné kritérium pre klasifikáciu pojmov?

Praktická úloha

Vyber si ľubovoľný zastrešujúci pojem, napr. „smartfón“ a pokús sa o jeho terminologickú analýzu:

1. Identifikuj vlastnosti objektov, ktoré má tento pojem.
2. Z vlastností vyber charakteristiky pre definovanie pojmu.
3. Urči nadradený pojem a podradené pojmy (ak existujú).
4. Vyber vhodné kritérium pre klasifikáciu pojmu v pojmovom systéme.
5. Stromovým diagramom znázorni rodovo-druhovú vzťahy pojmu v pojmovom systéme.

3.3 Písanie definícií

Správne definovanie pojmov je základom terminologickej práce, pretože umožňuje jednoznačnú odbornú komunikáciu, tvorbu terminologických databáz a konzistentné používanie termínov.

Charakteristiky a vlastnosti pojmu sa využívajú pri formulovaní definícií a majú významný vplyv aj na výber a tvorbu termínov.

Podľa normy ISO 1087 je definícia *„vyjadrenie pojmu pomocou deskriptívnej výpovede, ktorá slúži na jeho odlišenie od ostatných súvisiacich pojmov“*⁷³. Definícia má byť čo najstručnejšia, pričom stručnosť nesmie byť na úkor zrozumiteľnosti a úplnosti.

Podľa ISO 704 *„definícia chápe pojem ako jednotku s jedinečnou intenziou a extenziou. Jedinečná kombinácia charakteristík tvoriacich intenziu identifikuje pojem a odlišuje ho od iných pojmov“*⁷⁴.

Pri definovaní pojmov je preto kľúčové určiť ich intenziu a extenziu (pozri tab. 6, obr. 17).

Intenzia pojmu predstavuje **obsah** pojmu, teda súbor jeho charakteristík. Napríklad pojem „planéta v slnečnej sústave“ zahŕňa tieto charakteristiky: obieha okolo Slnka, má dostatočnú

⁷³ ISO 1087: 2019 Terminology work and terminology science — Vocabulary.

⁷⁴ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods.

hmotnosť na dosiahnutie hydrostatickej rovnováhy (takmer guľatého tvaru) a vyčistila okolie svojej obežnej dráhy.

Extenzia pojmu znamená **rozsah** pojmu a predstavuje súbor objektov, entít alebo podradených pojmov, ktoré spadajú pod daný pojem, pričom ich možno považovať za typy, druhy daného pojmu. Na základe charakteristík „planéty slnečnej sústavy“, medzi planéty v slnečnej sústave patrí Merkúr, Venuša, Zem, Mars, Jupiter, Saturn, Urán a Neptún. Samotné planéty slnečnej sústavy predstavujú extenziu tohto pojmu⁷⁵ (pozri príklad – Pojem: planéta).

Tabuľka 6 Intenzia a extenzia pojmu

Pojem	Čo znamená
Intenzia	Súbor charakteristík, ktoré tvoria pojem
Extenzia	Súbor objektov alebo podradených pojmov, na ktoré sa pojem vzťahuje

Príklad

Pojem: planéta

intenzia = obieha okolo Slnka, guľovitý tvar, vyčistená obežná dráha

extenzia = Merkúr, Venuša, Zem, Mars, Jupiter, Saturn, Urán a Neptún

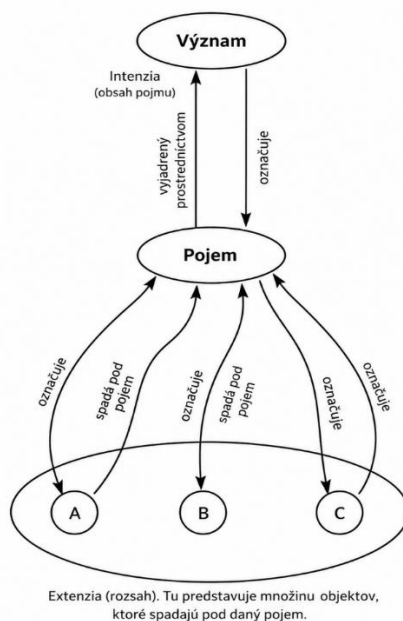
Pri písaní definície dodržiavame tento základný postup:

1. Určíme pojem
2. Nájdeme nadradený pojem
3. Určíme podstatné charakteristiky pojmu – jeho obsah (intenziu)
4. Odlíšime pojem od príbuzných pojmov
5. Určíme rozsah pojmu (extenziu)
6. Formulujeme stručnú definíciu
7. Skontrolujeme logické chyby⁷⁶ (pozri obr. 19)

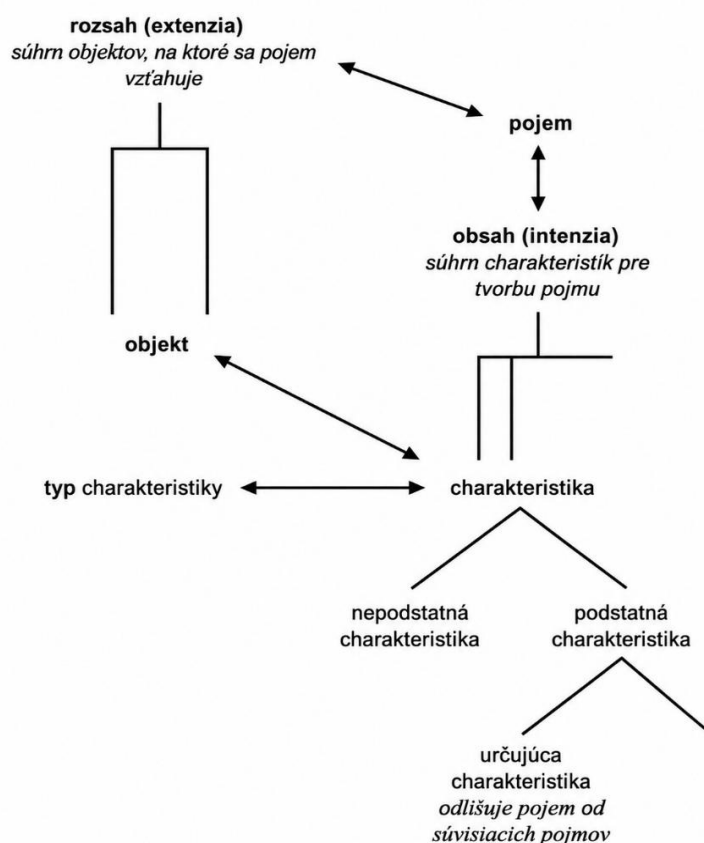
⁷⁵ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 7.

⁷⁶ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 33.

Obr. 17 Intenzia a extenzia pojmu⁷⁷

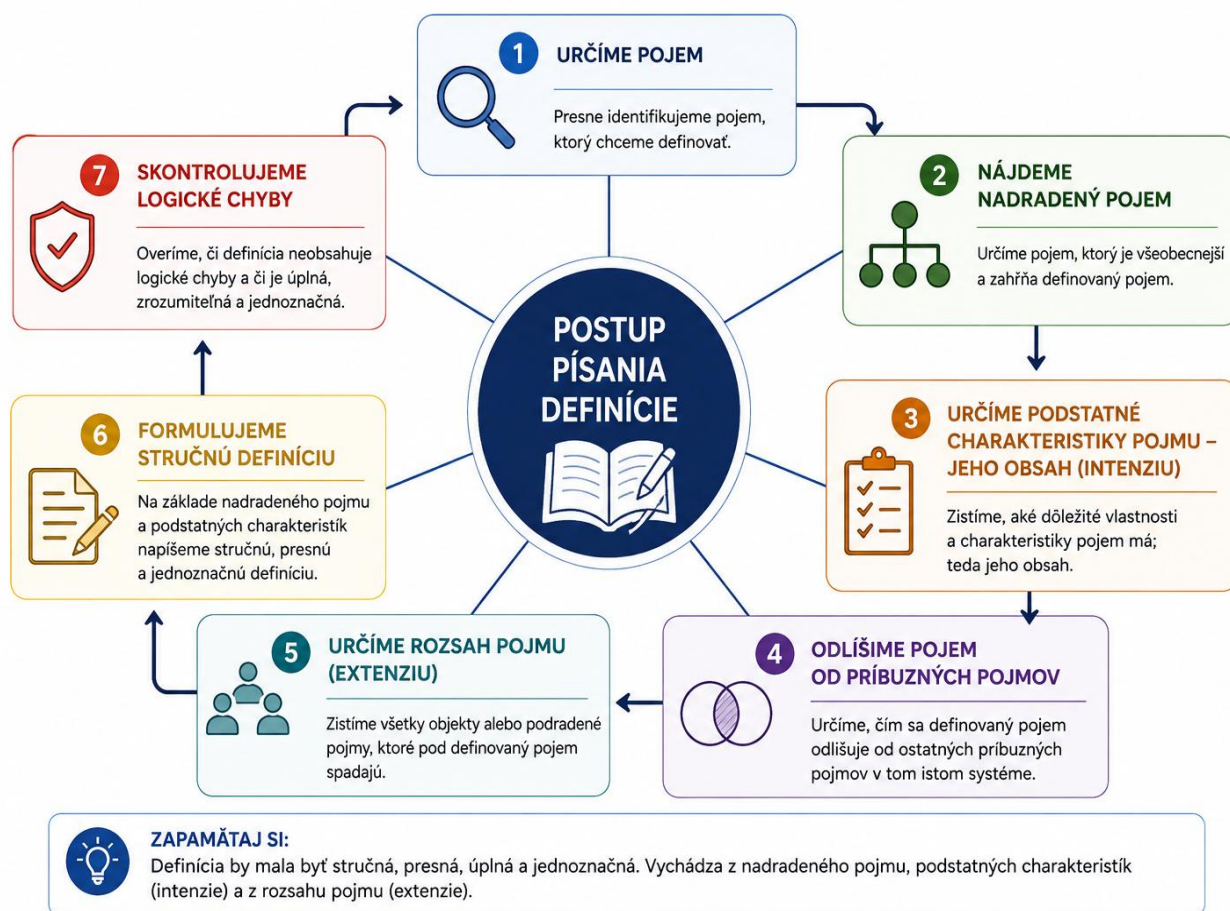
Obr. 18 Stromový diagram znázorňujúci hierarchické a asociatívne vzťahy pojmu „pojem“⁷⁸

⁷⁷ Vygenerované s pomocou Chat GPT

⁷⁸ Podľa JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 21.

Obr. 19 Postup písania definícií⁷⁹

3.3.1 Typy definícií

Definícia by mala definovať pojem ako jednotku s **osobitným obsahom a rozsahom**. Podľa toho rozoznávame **obsahové a rozsahové definície**.

Obsahová definícia obsahuje nadradený pojem a uvádza charakteristiky pojmu, ktoré ho odlišujú od ostatných pojmov. Obsahové definície sú v praxi častejšie ako rozsahové, pretože jasnejšie odhaľujú podstatné vlastnosti pojmov v rámci pojmového systému.

Rozsahové definície sa používajú iba vtedy, ak je ťažké vymedziť obsahovú definíciu. V rozsahovej definícii musíme vymenovať všetky podradené pojmy, napr.:

*Ohrozené druhy môžu byť druhy kriticky ohrozené alebo zraniteľné.
Ihličnaté stromy sú cédre, tisy, jedle, borievky, smrekovce, sekvoje a borovice.*

⁷⁹ Vygenerované s pomocou Chat GPT

V praxi píšeme najčastejšie obsahové definície. Rozsahové vymedzenie sa často uvádza v poznámke:

Ihličnatý strom je strom s ihlicovitými listami a nahými semenami. POZNÁMKA: Bežnými zástupcami ihličnanov sú cédre, tisy, jedle, borievky, smrekovce, sekvoje a borovice⁸⁰.

Obsahová definícia využívajúca charakteristiky založené na rodovo-druhovom vzťahu pojmov reprezentuje pojem uvedením bezprostredného nadradeného pojmu, po ktorom nasledujú vymedzujúce charakteristiky odlišujúce definovaný pojem od ostatných pojmov v systéme. Takáto definícia je založená na dedičnosti a na vzťahoch pojmov identifikovaných v procese terminologickej analýzy. Napr.:

Optická myš je počítačová myš, v ktorej je pohyb detegovaný svetelnými senzormi. POZNÁMKA: Optické myši sú dostupné v káblovom a bezdrôtovom prevedení.

Bezprostredný nadradený pojem je „počítačová myš“. Špecifický pojem je optická myš. Vymedzujúca charakteristika optickej myši je „detekcia pohybu pomocou svetelných senzorov“⁸¹.

3.3.2 Štruktúra definície

Pri písaní definície formulujeme výrok, ktorý vždy pozostáva z **podmetu, spony a prísudku**.

Podmet je označenie, sponou je sloveso „je“ a prísudkom je definícia. Napr. v definícii:

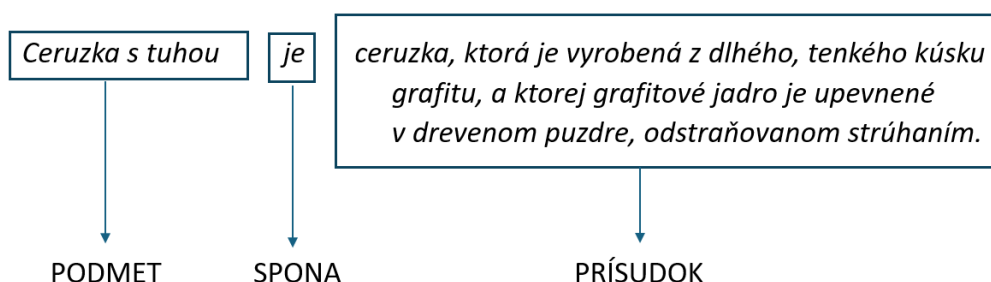
Ceruzka s tuhou je ceruzka, ktorá má grafitové jadro v drevenom puzdre.

- **Podmet** → ceruzka s tuhou
- **Spona** → je
- **Prísudok (definícia)** → ceruzka, ktorá má grafitové jadro v drevenom puzdre (obr. 20).

⁸⁰ ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

⁸¹ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 37.

Obr. 20 Štruktúra definície⁸²

Predtým, než začneme tvoriť definíciu, musíme stanoviť pojmové vzťahy daného pojmu, ktorý definujeme a vytvoriť model pojmového systému, v ktorom je definovaný pojem umiestnený. Je to podstatné preto, aby sme pojmy správne definovali a správne určili nadradenosť a podradenosť pojmov v definíciách.

V ideálnom prípade by mali byť definície čo najstručnejšie. Dobre napísané definície obsahujú len také informácie, ktoré robia pojem jednoznačným. Napr.:

Ceruzka s tuhou je ceruzka (pojem ceruzka je nadradeným pojmom), ktorá je vyrobená z dlhého, tenkého kúsku grafitu, a ktorej grafitové jadro je upevnené v drevenom puzdre, odstraňovanom strúhaním.

3.3.3 Najčastejšie chyby pri definovaní

Najčastejšie chyby v písaní definícií sú:

- **Neúplná definícia**
 - príliš úzka: *Rodina je skupina osôb priamo spätých pokrvnými vzťahmi.*
 - príliš široká: *Rodina je skupina osôb.*
- **Definícia analógiou:** porovnanie definovaného (neznámeho) objektu s objektom známym: *Parfém Chloe Nomade má vôňu podobnú vôni frézií.*
- **Definícia negáciou** (pomocou rozdielov): namiesto stanovenia špecifických vlastností definovaného objektu sa určí, aké vlastnosti objekt nemá: *Čo je Wikipédia? Wikipédia nie je...*
- **Nominálna definícia:** to isté povedané inými slovami, napr. nahradenie výrazu v cudzom jazyku výrazom v známom jazyku: *Čo je to koncept? Koncept je pojem.*
- **„Ignotum per ignotius“:** definícia neznámeho pomocou ešte menej známeho: *Čo je to formálna konceptuálna analýza? Formálna konceptuálna analýza je metóda konceptuálnych vzťahov.*

⁸² ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

- **Definícia kruhom:** definovanie pojmu prostredníctvom neho samého: Knihovníctvo je „vedný, študijný a praktický odbor, ktorého predmetom sú všetky aspekty činnosti knižníc a knihovníctva“⁸³.
- **Definícia nepopisuje len jeden pojem:** definícia jedného pojmu by nemala zahŕňať skrytú definíciu iného pojmu: *Ceruzka s tuhou je ceruzka, ktorej drevené puzdro je upevnené okolo grafitu, čo je mäkká, čierna forma uhlíka.*

3.3.4 Zásady správnej definície

Definícia by nemala obsahovať charakteristiky, ktoré logicky prislúchajú nadradenému alebo podradenému pojmu.

Ďalej je veľmi podstatné, aby v definícii boli uvedené také charakteristiky pojmu, ktoré sú z hľadiska príslušnej tematickej oblasti podstatné⁸⁴. Ak napr. nie je z definície jasná špecifická oblasť pojmu, treba ju uviesť na začiatku definície (v zátvorke), napr.:

*Plodnosť (lesnícky manažment) je schopnosť stromu vytvárať výhonky.
Plodnosť (biológia) je schopnosť jedinca rozmnožovať sa pohlavne.*

Všetky dodatočné informácie, ktoré v definícii uvedené nie sú, treba uviesť v poznámke.

Pri kombinácii oboch typov definícií sa do obsahovej definície doplní rozsahová definícia⁸⁵, napr.:

Váza je ozdobná nádoba na kvety, ktorá má hornú stranu nezakrytú a môže byť sklenená, keramická, kovová, drevená a pod.

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Definícia musí byť stručná, presná a jednoznačná.
- ✓ Intenzia predstavuje obsah pojmu.

⁸³ KUČEROVÁ, Helena. *Organizace znalostí: klíčová témata*. Univerzita Karlova 2014, s. 65. Online. Dostupné na: https://uisk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Organizace-znalost%c3%ad_Ku%c4%8derov%c3%a1.pdf. [cit. 4.6.2026].

⁸⁴ LEVICKÁ, Jana. Korpusová lingvistika v službách terminologickej práce – analýza termínu marketing. In: *Aktuálne otázky terminológie marketingu. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Jana Levická — Kristína Viestová. Bratislava: Slovenský národný korpus 2014, s. 77 – 94. Online. Dostupné na: https://korpus.juls.savba.sk/attachments/publications/2014_Levicka%C3%A1_Korpusov%C3%A1_lingvistika_v_slu%C5%BEB%C3%A1ch_terminologickej_pr%C3%A1ce_-_anal%C3%BDza_term%C3%ADnu_marketing.pdf. [cit. 6.6.2026]. **Autorka uvádza metodický postup definovania pojmu „marketing“ v Slovenskej terminologickej databáze JÚLŠ SAV**, s využitím Slovenského národného korpusu.

⁸⁵ ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

- ✓ Extenzia predstavuje rozsah pojmu.
- ✓ Obsahová definícia je v terminológii najčastejšia.
- ✓ Vyhýbame sa chybám pri písaní definícií.

Kontrolné otázky

1. Aký je rozdiel medzi intenziou a extenziou pojmu?
2. Čo je obsahová definícia?
3. Kedy používame rozsahovú definíciu?
4. Aké chyby sa pri definovaní vyskytujú najčastejšie?

Praktická úloha

Vytvor obsahovú definíciu pojmu „digitálna knižnica“.

3.4 Vlastnosti termínov

Termín na rozdiel od pojmu nie je nikdy viacznačný, musí byť vytvorený tak, aby bol nezameniteľný s iným termínom v jazyku.

Terminologická norma ISO 704⁸⁶ vymedzuje základné vlastnosti termínov (pozri obr. 21). Každý termín by mal byť:

- transparentný,
- konzistentný,
- vhodný,
- jazykovo úsporný,
- správny,
- orientovaný na národný jazyk,
- transliterovateľný a transkribovateľný.

Transparentný termín: je taký termín, ktorého význam je zrejmý z morfológie aj bez prečítania definície. Napr. termín *momentový kľúč* vs. *Monkeyho kľúč*: *momentový kľúč* je transparentnejší termín ako *Monkeyho kľúč*, lebo je z neho lepšie odvoditeľné, že ide o kľúč na meranie momentu (pri upevňovaní matice alebo skrutky), ako z termínu *Monkeyho kľúč* odvodeného podľa vynálezcu tohto kľúča. Podobne termín *tepelný šum* je transparentnejší ako termín *Johnsonov šum* podľa jeho vynálezcu vo fyzike.

Konzistentný termín: termín musí vychádzať z existujúceho pojmového systému, nemal by byť vytvorený náhodne a ľubovoľne. Nové termíny by sa mali zhodovať s už existujúcimi termínmi v pojmovom systéme. Napr. ak pomenovania syntetických vlákien sú *nylon*, *orlon*, *dacron*, *rayon* atď., každé nové označenie syntetického vlákna by malo byť zhodné (zakončené na „on“) a malo by rešpektovať vzor vychádzajúci z pojmového systému. Existujúce a nové termíny sa musia integrovať a zhodovať s pojmovým systémom. Jazykovedci túto vlastnosť termínu označujú aj ako **systémovosť**. Pod systémovosťou sa rozumie miera, do akej daný termín zapadá do systému terminológie daného odboru a do akej odráža systémovú spätosť termínov daného odboru. Vlastnosť systémovosť sa odráža jednak v klasifikácii pojmov, kam

⁸⁶ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 53-57.

daný termín patrí (každý termín vykazuje vzťahy k iným termínom v danom systéme poznatkov) a jednak vo výbere rovnakých jazykových prostriedkov pri tvorbe ich pomenovaní, napr. rovnakých prípon podľa zaužívaného systému. Príkladom je v medicíne používaná koncovka *-itída*, ktorou sa tvoria názvy zápalových ochorení (bronchitída – zápal priedušiek; gastritída – zápal žalúdka; nefritída – zápal obličiek a pod.), koncovka *-óza* pre tvorbu názvov nezápalových ochorení (neuróza, paradentóza, dermatóza a pod.)⁸⁷.

Vhodný termín: vhodnosť termínu súvisí s konzistentnosťou a systémovosťou. Termín by mal zodpovedať známym, ustáleným vzorom v rámci určitej jazykovej komunity, aby bol pre ňu zrozumiteľný. Napr. termín atómová energia je nejasný, resp. zavádzajúci a nevhodný, lebo predpokladá, že energia sa vytvára z atómu, avšak energia sa vytvára z jadra atómu, preto je vhodnejší a vedecky presnejší termín nukleárna energia. S vhodnosťou termínu súvisí aj požiadavka na **neutralitu termínov**. Termíny by mali byť čo najviac neutrálne a nemali by umožňovať konotácie (t. j. rôzne významové odtiene), najmä nie negatívne, napr. termín genetická manipulácia bol nahradený vhodnejším termínom genetické inžinierstvo. Pojem *manipulácia* má totiž aj negatívne konotácie slova (negatívny významový odtieň).

Jazykovo úsporný termín: termín by mal byť čo najstručnejší a najjednoduchší, aby sa dal efektívne používať v odbornej komunikácii. Jazyková úspornosť a stručnosť však nesmie viesť k nepresnosti alebo nejednoznačnosti termínu. Napr. termín *notebook* je jazykovo úspornejší než termín *prenosný osobný počítač*. Naopak, príliš krátky termín môže byť nejasný. Napr. termín *energia* je veľmi všeobecný, presnejšie sú termíny *elektrická energia*, *jadrová energia*, *tepelná energia*.

Správny termín: termíny by mali vyhovovať morfológickým a fonologickým normám príslušného jazyka. Požiadavka úspornosti býva často v rozpore s požiadavkou presnosti. Čím je vyšší počet charakteristík obsiahnutých v termíne, tým je termín presnejší a transparentnejší. To však môže viesť k príliš dlhému termínu. Pri tvorbe nového termínu sa rozhodujeme vždy podľa komunikačnej situácie. Napr. dlhé termíny sú akceptovateľné vo vedeckých publikáciách, krátke termíny pri ústnej komunikácii, štandardizované termíny v databázach a klasifikáciách, stručné, ale jednoznačné termíny v technickej dokumentácii a pod.

Schopný vytvárať odvodeniny: takéto termíny sa ľahšie začleňujú do odborného aj bežného jazyka a umožňujú prirodzené vytváranie nových pomenovaní. Pri tvorbe termínov sa preto často uprednostňujú také označenia, z ktorých možno jednoducho vytvárať prídavné mená, názvy osôb, názvy činností, ďalšie odborné pomenovania. Napr. termín *bylina* je z jazykového hľadiska vhodnejší než viacslovné pomenovanie *liečivá rastlina*, pretože umožňuje jednoduché tvorenie odvodenín – bylinkár, bylinný (nie liečivý rastlinár a liečivorastlinný) atď. Termíny schopné vytvárať odvodeniny podporujú prirodzené používanie v texte aj komunikácii⁸⁸.

Orientácia na národný jazyk: aj keď sú výpožičky z cudzieho jazyka akceptovanou formou tvorby termínov a v odbornej komunikácii sa často používajú cudzie slová a medzinárodné termíny, terminológia sa snaží podporovať také termíny, ktoré sú zrozumiteľné, prirodzené pre používateľov daného jazyka a lepšie zapadajú do ich vlastného jazykového systému. To

⁸⁷ DŽUGANOVÁ, Božena. *Terminológia ako vedná disciplína*. Online. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/3/ks2002-3.html>. [cit. 8.5.2026].

⁸⁸ ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

znamená, že ak existuje vhodný domáci ekvivalent cudzieho termínu, zvyčajne sa uprednostňuje jeho národná jazyková podoba. Napr. termín *softvér* je pre slovenského používateľa prirodzenejší než jeho anglická forma *software*. Zo slova *softvér* možno prirodzene vytvoriť výrazy *softvérový*, *softvérové vybavenie*, *softvérový inžinier*, kým pri anglickej forme *software* by bolo takéto používanie odvodenín nepraktické.

Pri medzinárodnej terminologickej komunikácii a šírení štandardizovanej terminológie je dôležité, aby bolo možné termíny jednoznačne **transliterovať alebo transkribovať**. To znamená previesť označenie zapísané v jednom písme do iného písma pri zachovaní jeho identifikovateľnosti a zrozumiteľnosti. Pri transliterácii a transkripcii sa odporúča používať medzinárodne uznávané a štandardizované systémy. Pri prepise do latinky sa využívajú najmä príslušné medzinárodné normy ISO, napríklad ISO 9 (cyrilika), ISO 233 (arabské písmo) alebo ISO 259 (hebrejské písmo)⁸⁹.

Jazykovedci zdôrazňujú aj **d ďalšie dôležité vlastnosti termínov**, a to:

- spisovnosť,
- motivovanosť,
- ustálenosť,
- jednoznačnosť,
- jednovýznamovosť,
- nezávislosť termínu od kontextu,
- krátkosť,
- ústrojnosť,
- preložiteľnosť.

Spisovnosť sa pokladá za základnú vlastnosť termínu v jazykovede. Spisovnosť je vlastnosť platná pre celý spisovný jazyk, a teda aj pre jeho súčasť – odbornú terminológiu.

Motivovanosť termínu je vlastnosť termínu, ktorá ukazuje na motív a spôsob vytvorenia termínu. Pri motivovaných termínoch sa dá zistiť, z akého sú základu a ako sú vytvorené. Nie všetky termíny sú motivované, napr. neodvodené domáce slová (krv, obličky, pľúca, srdce, telo) alebo slová prevzaté z cudzích jazykov (alergia, apendix, stres, šok, koagulačný faktor/faktor zrážania krvi). Pri tvorbe termínov sa však odporúča zvažovať odvodeniny z domáceho slovného základu. Motivovanosť súvisí s vlastnosťou, ktorou je schopnosť termínu vytvárať odvodeniny.

Opakom motivovanosti je **internacionalizácia** terminológie. Znamená preberanie veľkého množstva slov z cudzích jazykov, najmä anglického, napr. manažment, softvér, hardvér, marketing, influencer, blog, selfie, billboard, supermarket, hypermarket atď.

Ustálenosť: sa nesmie chápať ako nemennosť termínov a terminológie, ale malo by sa dbať na to, aby boli termíny stabilné a aby boli oporou slovnej zásoby v jazyku. Ustálenosť termínov nesmie prekážať rozvoju odboru a jeho terminológie.

Jednoznačnosť termínu znamená, že daný termín pomenúva príslušný pojem presne a jednoznačne, bez možnosti rozličnej interpretácie. Každý termín by mal označovať len jeden pojem. Splnenie tohto kritéria by znamenalo v terminológii ideálny stav, ktorý je v praxi neuskutoč-

⁸⁹ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 56.

niteľný a nedosiahnuteľný. Keďže pojmov a vecí, ktoré treba pomenovať, je omnoho viac ako všetkých pomenovacích možností, musíme aj v terminológii rátať s viacznačnosťou (polysémiou)⁹⁰. V súvislosti s nejednoznačnosťou sa dostáva napr. pri prekladoch textov z angličtiny do popredia otázka prechýľovania vlastných mien a pridávanie koncovky -ová k ženským priezviskám. Pri argumentácii v prospech prechýľovania priezvisk cudzinciek sa zdôrazňuje, že prechýlená podoba môže **odstrániť nejednoznačnosť výpovede**. Všimnime si napr. *Clinton a Obama sa stretli na neformálnej večeri*. → *Clinton a Obamová sa stretli na neformálnej večeri*. → *Clintonová a Obama sa stretli na neformálnej večeri*. → *Clintonová a Obamová sa stretli na neformálnej večeri*. Samozrejme, priezvisko môžeme ponechať aj v neprechýlenom pôvodnom tvare bez prípony -ová alebo -á, ale za predpokladu, že ide o dostatočne (mediálne) známu nositeľku, ktorá bude verejnosťou spoľahlivo identifikovaná.

Jednovýznamovosť termínu znamená, že rôzne pojmy v tom istom odbore sa nesmú vyjadrovať tým istým termínom. Jeden pojem má mať iba jeden termín v rámci jedného odboru. Ku viacznačnosti (homonymii) prirodzene dochádza medzi termínmi z rôznych odborov.

Nezávislosť termínu od kontextu znamená, že „význam termínu musí vždy vyplývať z neho samého, a to od samého začiatku, keď bol vybraný na vyjadrenie určitého pojmu“⁹¹. Jednoznačnosť viacvýznamových termínov zabezpečuje pojmovo-systémový kontext, ktorý vymedzuje vednú oblasť. Dobře vytvorený termín by mal používateľovi odboru umožniť rozpoznať jeho význam aj mimo konkrétnej vety alebo situácie. Napr. *fotosyntéza* má v biológii presne určený význam a odborník nepotrebuje ďalší jazykový kontext, aby pochopil, o aký pojem ide.

Krátkosť je vlastnosť dobre vytvoreného termínu (viď jazyková úspornosť), nesmie sa však zavádzať na úkor presnosti a jednoznačnosti. V súčasnej slovenskej terminológii prevažujú viacslovné termíny nad jednoslovnými.

Ústrojnosť znamená, že termín je vytvorený v súlade so slovotvornými, gramatickými a jazykovými pravidlami daného jazyka. Takýto termín prirodzene zapadá do jazykového systému a pôsobí pre používateľov jazyka prirodzene a zrozumiteľne. Ústrojný termín sa dobre vyslovuje, dá sa prirodzene skloňovať, umožňuje tvorenie odvodenín, zapadá do existujúcich slovotvorných modelov jazyka. Napr. *vŕtačka*, *práčka*, *striekačka* sú ústrojné termíny, pretože používajú bežnú slovenskú príponu -ačka, ktorá sa v slovenčine často používa na pomenovanie strojov alebo nástrojov.

Novšie terminologické práce nadviažu požiadavku **preložiteľnosti** termínu do iných jazykov. Ide najmä o nové termíny zavádzané v súvislosti s najnovšími výskumami⁹². Príkladom je termín COVID-19 ako nový termín pre novú diagnózu. Termín COVID-19 bol utvorený abreviáciou z anglického názvu **CO**rona **VI**rus **D**isease **2019**, má formu iniciálovej skratky. Ide o vírusové ochorenie a vírus z rodu BETACORONAVIRUSov – podľa čoho bol pomenovaný. Číslovka 19 je v názve preto, že prvý potvrdený prípad bol identifikovaný v Číne 8. decembra

⁹⁰ DŽUGANOVÁ, Božena. *Terminológia ako vedná disciplína*. Online. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/3/ks2002-3.html>. [cit. 16.5.2026].

⁹¹ DŽUGANOVÁ, Božena. *Terminológia ako vedná disciplína*. Online. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/3/ks2002-3.html>. [cit. 16.5.2026].

⁹² DŽUGANOVÁ, Božena. *Terminológia ako vedná disciplína*. Online. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/3/ks2002-3.html>. [cit. 16.5.2026].

2019. Grafická podoba termínu COVID-19 je medzinárodným označením ochorenia, je nesklonná a používa sa v základnom tvare, ktorý sa ustálil. Spočiatku nebol výraz koronavírus používaný jednotne, v odborných textoch sa používal nejednoznačne, ako nový koronavírus SARS-CoV-2, koronavírus, Coronavírus, coronavirus, Covid, covid a pod. Na príklade tohto pojmu vidieť, že synonymia je najživším procesom v začiatkových etapách formovania a ušľachťovania termínov. Spolu s novým termínom a diagnózou COVID-19 vznikli súvisiace nové termíny, ktoré predtým neexistovali, napr.: cestovná bublina, letecká bublina, bublinové destinácie, korona-kríza, COVID pas, COVID semafor, COVID automat, postcovid, korona precitnutie atď.⁹³ Požiadavke preložiteľnosti najlepšie vyhovujú termíny utvorené na báze latinčiny a gréčtiny.

Obr. 21 Vlastnosti termínov⁹⁴

Ján Horecký označuje **schopnosť termínu vytvárať odvodeniny** ako **nosnosť termínu**. Nosnosť podľa neho znamená, že použitie termínu v akomkoľvek kontexte v oblasti príslušného odboru musí dávať možnosť jednoznačne mu porozumieť a „že zvolený termín má takú formálnu podobu, ktorá umožňuje odvodzovať od neho predovšetkým príponami a predponami ďalšie názvy“. Napr. sloveso *spájať* je vhodné na potrebné tvorenie odvodených termínov: *spájkačka*, *spájkovadlo*, *prispájať*, *zospájať*, *naspájať* a pod. Nový termín *spájkovanie* teda vyhovuje nielen systémovosti, ale aj nosnosti, motivovanosti a jednoznačnosti.

⁹³ ĎURICOVÁ, Alena. Vplyv pandémie na jazyk a slovné spojenia úradných textov. In: *Philologia*. Roč. XXXII (2022), č. 1, s. 46. Online. Dostupné na: https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Ustavy/Ustav_filologických_studii/Philologia/Philologia_2022-1/PHILOLOGIA_2022_1-4_43-56.pdf. [cit. 16.5.2026].

⁹⁴ Vygenerované s pomocou Chat GPT

Horecký sa venuje aj otázke **ľudovosti v terminológii** (ľudové slová v terminológii). Pre jednu vec je v ľudovej reči (podľa jednotlivých nárečí) často niekoľko názvov, z ktorých je pre potreby odbornej terminológie potrebné urobiť výber. Ako typický príklad krajovej pestrosti uvádza nárečové názvy pre *zemiaky*: *zemiaky, zemáky, krumple, bandurky, švábka, grule, repa*. Ľudovosť podľa Horeckého neznamena zjednodušovanie odborných termínov na úkor presnosti, ale snahu vytvárať také termíny, ktoré sú v súlade s jazykovým systémom národného jazyka, sú zrozumiteľné používateľom a prirodzene sa začleňujú do odbornej komunikácie. Práve preto sa v slovenskej terminológii tradične uprednostňovali domáce alebo poslovenčené termíny pred neadaptovanými cudzími výrazmi. Z Horeckého pohľadu je teda štandardizácia terminológie nielen odbornou, ale aj spoločenskou úlohou. Jej cieľom je zabezpečiť jednotné pomenúvanie pojmov, podporovať zrozumiteľnosť odbornej komunikácie a zároveň zachovať jednotu a celonárodný charakter spisovného jazyka. Horecký o **celonárodnosti spisovného jazyka** píše: „*Mnohí chápu termín iba ako dohovorený, konvenčný dorozumievací, resp. len označovací prostriedok. Uznávajú síce oprávnenosť teoretických zásahov do terminológie, uznávajú podľa týchto zásad vypracované termíny, ale v praxi používajú staré, nesprávne termíny, hájajúc sa práve tým, že ide iba o technické termíny. Je jasné, že za takéhoto stavu by ľahko mohli vzniknúť dve i tri paralelné terminológie, ba každý odborník by si mohol vytvoriť vlastnú terminológiu, čo by bolo v rozpore s potrebou celonárodnosti spisovného jazyka*“⁹⁵.

3.5 Metódy tvorby nových termínov

Pri tvorbe termínov terminológovia a jazykovedci dodržiavajú určité zásady, ktoré sú medzinárodne platné a uplatňované jednotne vychádzajúc z medzinárodných ISO noriem.

Základná terminologická norma ISO 704⁹⁶ s odporúčaniami princípov a metód terminologickej práce vymedzuje tieto **najčastejšie metódy tvorby nových termínov** (takých, ktoré dosiaľ neexistovali):

- derivácia
- tvorba zložených termínov
- skrátené formy
- využitie existujúcich foriem, v rámci nich:
 - konverzia
 - terminologizácia
 - sémantický transfer v odbornom jazyku
 - transdisciplinárna výpožička
- výpožička z iných jazykov:
 - priama
 - preložená výpožička (obr. 22)

⁹⁵ HORECKÝ, Ján. *Základy slovenskej terminológie*. Slovenská akadémia vied 1956, s. 50. Online. Dostupné na: https://www.iuls.savba.sk/ediela/zaklady_slovenskej_terminologie/zaklady_slovenskej_terminologie.pdf. [cit. 2.6.2026].

⁹⁶ ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods, s. 65-69.

Derivácia spočíva vo vytvorení nového termínu pridaním jedného alebo viacerých morfológických znakov – predpôň alebo prípon ku koreňu slova, napr. dodáva – teľ, predaj – ňä, polo – guľa, pod – predseda, ná – mor – ník, bez – moc – nosť.

Tvorba zložených termínov spočíva v kombinovaní existujúcich slov, pričom nový termín obsahuje viacero koreňov, ale označuje len jeden pojem, napr. železo-betón, foto-bunka, pravde-podobnosť, päť-boj, svoj-vôľa, agro-chémia, biblio-fil.

Skrátené formy – nový termín môže vzniknúť skracovaním slov, ide o skratky vytvorené kombináciou začiatkových písmen každého slova v termíne, napr. PC = personal computer, UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, DOS = disc operating system, EÚ – Európska únia.

Existujúce formy možno použiť na tvorbu nových termínov pomocou procesov, ako je konverzia, terminologizácia, sémantický transfer v odbornom jazyku a transdisciplinárna výpožička:

- **Konverzia** spočíva v zmene gramatickej funkcie slova, kedy ten istý termín označuje predmet a zároveň aj činnosť. Konverzia sa pri tvorbe termínov uplatňuje najmä v angličtine, napr. v recyklácii je termín „empty“ (prázdny) prídavné meno, „to empty“ sloveso (vyprázdniť) a „an empty“ podstatné meno (prázdnosť), V slovenčine termín neznie identicky v jednotlivých významoch, v angličtine áno.
- **Terminologizácia** je proces, ktorým sa slová všeobecného jazyka transformujú do slov odborného jazyka, napr. *sieť* vo všeobecnom jazyku označuje pletivo slúžiace na chytanie (rýb a pod.) a do informatiky sa prenieslo na pomenovanie fyzického združenia viacerých počítačov prepojených pomocou komunikačných prostriedkov (napr. internetu).
- **Sémantický transfer v odbornom jazyku** spočíva v prenose existujúceho termínu na označenie nového pojmu. Môže ísť napríklad o použitie konkrétneho termínu na označenie abstraktného pojmu alebo o prenesenie označenia časti na označenie celku. Hovoríme tomu aj sémantické tvorenie termínov. Napr. *prietok* má konkrétny a aj abstraktný význam: konkrétne je to miesto, kadiaľ niečo preteká a v abstraktnom význame je to veličina, ktorá vyjadruje množstvo toho, čo pretieklo.
- **Transdisciplinárna výpožička** znamená, že termín z jednej tematickej oblasti sa požičia na označenie iného termínu z druhej tematickej oblasti, pričom dané pojmy majú podobné, analogicky odvodené vlastnosti. Napr. *vírus* v medicíne (infekčný činiteľ, ktorý spôsobuje infekčné choroby) a *vírus* v informatike (tiež infekčný činiteľ, ktorý spôsobuje poruchy funkcií počítača).

Výpožička z iných jazykov

- **priama** nastáva, ak termín preberieme z jedného do druhého jazyka, pričom si zachováva svoju cudziu podobu, pravopis a niekedy aj výslovnosť. Napr. *internet*, *blog*, *marketing*, *influencer*.
- **preložená**, ak význam alebo jednotlivé časti termínu prevzatého z cudzieho jazyka boli preložené do domáceho jazyka. Napr. nem. *Weltanschauung* = angl. *worldview* = slov. *svetonázor*; angl. *camping* = slov. *kemping*; angl. *software* = slov. *softvér*.

Všeobecne sa odporúča, aby sa pri tvorbe termínu používali iba podstatné a určujúce charakteristiky, u ktorých sa nepredpokladajú rýchle zmeny súvisiace s rozvojom technológií. Inak by bolo potrebné meniť pomenovanie pojmu po každej zmene v oblasti technológie.

Obr. 22 Metódy tvorby nových termínov⁹⁷

METÓDY TVORBY NOVÝCH TERMÍNŮV				
Pri tvorbe termínov terminológovia a jazykovedci dodržiavajú určité zásady, ktoré sú medzinárodne platné a uplatňované jednotne vychádzajú z medzinárodných ISO noriem.				
Základná terminologická norma ISO 704 s odporúčaniami princípov a metód terminologickej práce vymedzuje tieto najčastejšie metódy tvorby nových termínov (takých, ktoré dosiaľ neexistovali):				
1 DERIVÁCIA Vytvorenie nového termínu pridaním predpôň alebo prípon ku koreňu slova.	2 TVORBA ZLOŽENÝCH TERMÍNŮV Kombinovanie existujúcich slov, nový termín obsahuje viacero koreňov, ale označuje len jeden pojem.	3 SKRÁTENÉ FORMY Vytváranie skratiek kombináciou začiatkových písmen jednotlivých slov v termíne.	4 VYUŽITIE EXISTUJÚCICH FORIEM Použitie existujúcich slov pomocou procesov: • konverzia • terminologizácia • sémantický transfer v odbornom jazyku • transdisciplinárna výpožička	5 VÝPOŽIČKA Z INÝCH JAZYKOV • priama • preložená výpožička
1 DERIVÁCIA Spočíva vo vytvorení nového termínu pridaním jedného alebo viacerých morfológických znakov – predpôň alebo prípon ku koreňu slova.	2 TVORBA ZLOŽENÝCH TERMÍNŮV Spočíva v kombinovaní existujúcich slov, pričom nový termín obsahuje viacero koreňov, ale označuje len jeden pojem.			Priklady: dodáva – teť, predaj – ňia, polo – guľa, pod – predseda, ná – mor – ník, bez – moc – nosť
3 SKRÁTENÉ FORMY Nový termín môže vzniknúť skracovaním slov, ide o skratky vytvorené kombináciou začiatkových písmen každého slova v termíne.	4 VYUŽITIE EXISTUJÚCICH FORIEM Konverzia Zmena gramatickej funkcie slova, kedy ten istý termín označuje predmet a zároveň aj činnosť. Konverzia sa uplatňuje najmä v angličtine. Terminologizácia Proces, ktorým sa slová všeobecného jazyka transformujú do slov odborného jazyka. Sémantický transfer v odbornom jazyku Existujúci konkrétny termín z odborného jazyka sa použije aj na označenie abstraktného termínu alebo označenie časti sa preniesie aj do označenia celku. Hovoríme tomu aj sémantické tvorenie termínov. Transdisciplinárna výpožička Termín z jednej tematickej oblasti sa požičia na označenie iného termínu z druhej tematickej oblasti, pričom dané pojmy majú podobné, analogicky odvodené vlastnosti.			Priklady: PC = personal computer UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization DOS = disk operating system EÚ = Európska únia Priklad: empty (prázdny) – prídavné meno to empty (vyprázdniť) – sloveso an empty (prázdnota) – podstatné meno Priklad: sieť – vo všeobecnom jazyku: pletivo slúžiace na chytanie; v informatike: fyzické združenie viacerých počítačov prepojených pomocou komunikačných prostriedkov (napr. internetu). Priklad: prietok – konkrétne: miesto, kadiaľ niečo preteká; abstraktné: veličina, ktorá vyjadruje množstvo toho, čo preteklo. Priklad: vírus v medicíne (infekčný činiteľ spôsobujúci choroby) a vírus v informatike (infekčný činiteľ spôsobujúci poruchy funkcií počítača).
5 VÝPOŽIČKA Z INÝCH JAZYKOV 	Priama výpožička Nastáva, ak termín preberieme z jedného do druhého jazyka, pričom si zachováva svoju cudziu podobu, pravopis a niekedy aj výslovnosť.	Preložená výpožička Nastáva, ak význam alebo jednotlivé časti termínu prevzatého z cudzieho jazyka boli preložené do domáceho jazyka.	Priklady: internet, blog, marketing, influencer	Priklady: nem. Weltanschauung = angl. worldview = slov. svetonázor angl. camping = slov. kemping software = softvér
 Cieľom všetkých týchto metód je vytvoriť termíny, ktoré sú zrozumiteľné, jednoznačné, ústrojné a funkčné v odbornom jazyku.				

⁹⁷ Vygenerované s pomocou Chat GPT

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Medzinárodná norma ISO 704 vymedzuje základné vlastnosti kvalitného termínu. Medzi hlavné vlastnosti termínov patria:
 - transparentnosť,
 - konzistentnosť,
 - vhodnosť,
 - jazyková úspornosť,
 - správnosť,
 - orientácia na národný jazyk,
 - preložiteľnosť
 - transliterácia a transkripcia.
- ✓ Konzistentnosť znamená, že termín zapadá do existujúceho pojmového systému odboru.
- ✓ Jazykovo úsporný termín je stručný, ale zároveň presný a jednoznačný.
- ✓ Termín by mal byť schopný vytvárať odvodeniny a prirodzene fungovať v jazyku.
- ✓ Pri tvorbe termínov je dôležité rešpektovať jazykový systém aj potreby odbornej komunikácie.

Kontrolné otázky

1. Čo znamená transparentnosť termínu?
2. Prečo je dôležitá konzistentnosť termínov v pojmovom systéme?
3. Prečo by mal byť termín schopný vytvárať odvodeniny?
4. Čo znamená orientácia termínu na národný jazyk?
5. Aký je rozdiel medzi jednoznačnosťou a jednovýznamovosťou termínu?
6. Čo znamená nezávislosť termínu od kontextu?
7. Čo je terminologizácia?
8. Uveďte príklad transdisciplinárnej výpožičky.
9. Prečo sa v terminológii uprednostňujú stabilné a systematické termíny?

Praktická úloha

Analýza vlastností termínov

Vyberte si 5 odborných termínov z oblasti knižničnej a informačnej vedy alebo z iného odboru podľa vlastného výberu. Pri každom termíne:

1. určte jeho význam,
2. posúďte jeho transparentnosť,
3. zistite, či je jazykovo úsporný,
4. overte, či umožňuje tvorenie odvodenín,
5. určte, či ide o domáci alebo prevzatý termín,
6. navrhnite prípadný vhodnejší termín.

Výsledky spracujte do tabuľky.

3.6 Terminologické produkty

Terminologický produkt je výsledok terminologickej práce, ktorého cieľom je zhromažďovať, organizovať, opisovať a sprístupňovať odborné pojmy a termíny používateľom. Slúži na podporu odbornej komunikácie, prekladu, vzdelávania, vedeckej práce a správy poznatkov.

Najbežnejšie typy terminologických produktov sú (pozri aj tab. 7, obr. 23):

1. Terminologický slovník: najtradičnejší terminologický produkt. Obsahuje:

- termíny,
- definície z jednej alebo viacerých tematických oblastí⁹⁸,
- prípadne synonymá a cudzojazyčné ekvivalenty.

Príklad: Terminologický slovník knižničnej a informačnej vedy

2. Terminologická databáza: expertný elektronický systém obsahujúci terminologické záznamy⁹⁹, ktoré zahŕňajú spravidla:

- termín,
- definíciu,
- zdroj definície,
- cudzojazyčné ekvivalenty,
- poznámky k používaniu termínu,
- pojmové vzťahy.

Príklady:

- IATE,
- TERMIUM Plus,
- EuroTermBank,
- Slovenská terminologická databáza.

3. Tezaurus: riadený slovník termínov (tzv. systém organizácie poznania) s explicitne vyjadrenými vzťahmi medzi pojmami. Obsahuje:

- termíny / pojmy,
- definície,
- nadradené pojmy,
- podradené pojmy,
- príbuzné pojmy,
- synonymá.

Príklad: AGROVOC (poľnohospodársky tezaurus FAO)

⁹⁸ JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 46.

⁹⁹ JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 47-48.

4. Súbor autorít: používa sa najmä v knižniciach a informačných systémoch. Obsahuje:

- preferované termíny,
- variantné (nepreferované) termíny,
- odkazy medzi termínmi (pozri, pozri aj),
- anglické ekvivalenty preferovaných termínov.

Príklad: Predmetové autority Slovenskej národnej knižnice

5. Klasifikačný systém: organizuje pojmy do hierarchických tried. V knižniciach slúži organizácii knižničných fondov.

Príklady:

- MDT (Medzinárodné desatinné triedenie),
- DDC (Deweyho desatinné triedenie).

6. Ontológia: moderný terminologický produkt využívaný v:

- umelej inteligencii,
- sémantickom webe,
- znalostných systémoch.

Okrem termínov obsahuje aj:

- vlastnosti pojmov,
- logické vzťahy pojmov,
- pravidlá spracovania poznatkov.

7. Terminologická norma: štandardizovaný dokument schvaľujúci odporúčané termíny a definície.

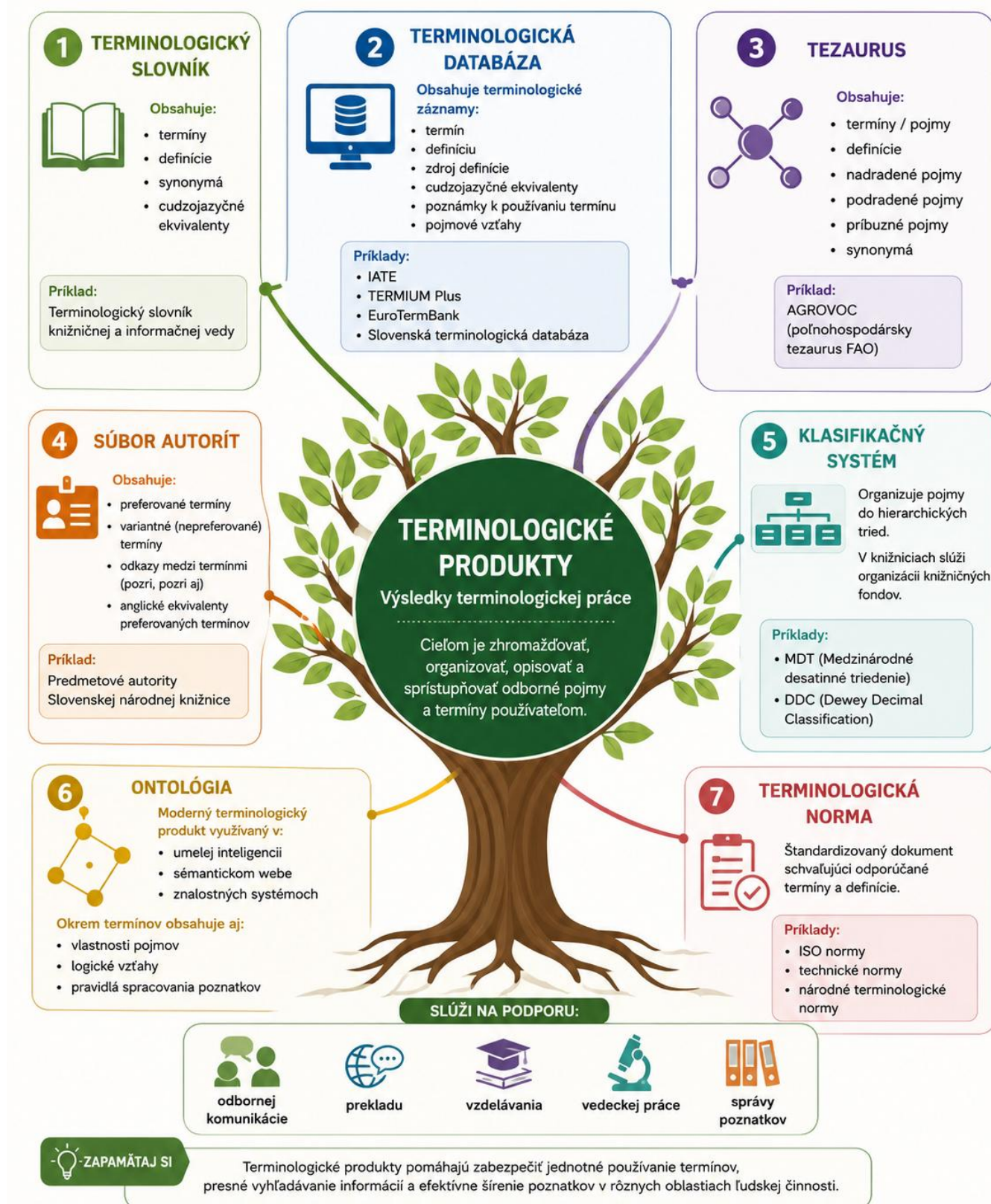
Príklady:

- ISO normy,
- technické normy,
- národné terminologické normy.

Tab. 7 Prehľad terminologických produktov

Terminologický produkt	Hlavný účel
Terminologický slovník	vysvetlenie termínov
Terminologická databáza	správa a vyhľadávanie termínov
Tezaurus	vyjadrenie vzťahov medzi pojmami
Súbor autorít	kontrola a unifikácia termínov
Klasifikačný systém	systematické usporiadanie poznatkov
Ontológia	modelovanie poznatkov pre človeka a stroj
Terminologická norma	štandardizácia terminológie

Obr. 23 Typy terminologických produktov¹⁰⁰

¹⁰⁰ Vygenerované s pomocou Chat GPT

3.7 Budovanie terminologickej databázy

Rozvoj informačných technológií, viacjazyčnej komunikácie a digitálneho spracovania odborných informácií podmienil vznik rozsiahlych elektronických terminologických databáz. Princípy návrhu terminologickej databázy odporúča medzinárodná norma ISO/DIS 26162-1¹⁰¹.

Terminologické databázy predstavujú systematicky organizované súbory terminologických údajov. Umožňujú:

- evidenciu odborných termínov,
- správu pojmových systémov,
- vyhľadávanie ekvivalentov vo viacerých jazykoch,
- harmonizáciu terminológie,
- podporu odborného prekladu,
- budovanie jazykových zdrojov pre informačné a jazykové technológie.

Moderné terminologické databázy sú komplexnými znalostnými systémami, ktoré sa využívajú:

- v medzinárodných organizáciách,
- v prekladateľstve,
- v odbornom vzdelávaní,
- v jazykových technológiách,
- pri automatickom spracovaní prirodzeného jazyka,
- v znalostnom inžinierstve,
- v informačných systémoch a digitálnych knižniciach,
- pri hodnotení kvality noriem ako pomocný nástroj pre spracovateľov noriem,
- ako informačný produkt,
- ako nástroj marketingu
- a nástroj prenosu poznatkov najmä v krajinách, kde odborné texty nie sú na dostatočnej úrovni¹⁰².

Terminologické databázy plnia nasledujúce funkcie:

- **preskriptívnu:** unifikácia termínov a ich presadzovanie v komunikácii,
- **organizačnú:** centralizácia terminológií a koordinácia terminologických aktivít,
- **informačnú:** terminologická databáza ako referenčný zdroj,
- **deskriptívnu:**
 - mapovanie stavu a vývoja terminológií (aktualizácia, modifikácia a dopĺňanie),
 - tvorba výstupov prezentujúcich terminológie¹⁰³.

O charaktere, cieľoch, kvalite a spoľahlivosti terminologickej databázy vypovedá predovšetkým jej:

¹⁰¹ ISO/DIS 26162-1: 2019 Management of terminology resources — Terminology databases — Part 1: Design.

¹⁰² JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002, s. 48.

¹⁰³ LEVICKÁ, Jana. *Terminologické databázy ako nástroj terminologického manažmentu*. Powerpointová prezentácia. Online. Dostupné na: https://wiki.ufal.ms.mff.cuni.cz/media/seminare:praha_prezentacia.pdf. [cit. 2.6.2026].

1. **makroštruktúra**, t. j. logické usporiadanie, ktoré zväčša odráža pojmový systém jednotlivých odborov,
2. **mikroštruktúra**, t. j. obsah jej jednotlivých terminologických záznamov,
3. **metodológia** tvorby terminologického záznamu a zdrojov, z ktorých sa terminologické informácie čerpali¹⁰⁴.

Význam terminologických databáz narastá najmä v prostredí viacjazyčnej Európskej únie, kde je potrebné zabezpečiť konzistentnú odbornú komunikáciu vo všetkých úradných jazykoch. Moderné terminologické databázy slúžia ako dôležitý zdroj údajov pre systémy umelej inteligencie, strojového prekladu a sémantického webu.

Terminológovia a jazykovedci postupujú pri budovaní terminologických databáz v zásade obdobne, zo súboru textových korpusov vyberajú na základe terminologickej analýzy kľúčové pojmy a tie potom rozpracovávajú vrátane ich definícií a pojmových vzťahov. Na rozdiel od klasických slovníkov je však základnou jednotkou terminologickej databázy pojem, nie slovo.

Postup tvorby terminologickej databázy prebieha v nasledujúcich základných krokoch:

1. Predbežná selekcia termínov

- Vyhľadanie opakujúcich sa výrazov – slová alebo frázy, ktoré sa v texte vyskytujú viackrát, môžu predstavovať odborné termíny.
- Identifikácia slov s odborným významom – slová špecifické pre daný odbor, napr. „enzým“ v biológii, „algoritmus“ v informatike.
- Skúmanie výrazov definovaných v texte – termíny bývajú často uvedené v definíciách alebo zvýraznené (tučným písmom, kurzívou, v úvodzovkách).
- Zameranie sa na zložené výrazy – mnohé odborné termíny sú viacslovné spojenia, napr. „umelá inteligencia“, „klinická diagnóza“.

2. Overenie odborného charakteru termínu

- Porovnanie s existujúcimi terminologickými databázami – overenie, či sa termín nachádza v slovníkoch, normách (ISO), alebo databázach (IATE, TERMIUM).
- Kontrola v odborných článkoch – ak sa termín používa v iných odborných textoch rovnako, je pravdepodobne terminologicky relevantný. V tomto kroku sa využívajú elektronické terminologické slovníky ako MultiLeks, Lingvo, ABBYY Lingvo, odborné databázy a elektronické terminologické portály, napr. IATE, TERMIUM Plus, EuroTermBank, Slovenská terminologická databáza, Česká terminologická databáza knihovnictví a informační vědy, ale aj klasické terminologické slovníky, encyklopédie a i.
- Testovanie významu v bežnom jazyku – ak má slovo špecifický význam v danom odbore, napr. „doména“ v IT vs. „doména“ v lingvistike.

3. Analýza vzťahov medzi termínmi

- Určenie hierarchie pojmov – rozlíšenie medzi nadradenými a podradenými pojmami, napr. „počítač“ ako nadradený pojem pre „notebook“, „server“.

¹⁰⁴ LEVICKÁ, Jana. Slovenská terminologická databáza. In: *Kultúra slova*, roč. 42 (2008), č. 3, s. 141. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2008_Levicka%20Slovenska%20terminologicka%20databaza.pdf. [cit. 23.6.2026].

- Identifikácia synonymických a ekvivalentných termínov – kontrola, či existujú synonymá alebo varianty, napr. „umelá inteligencia“ vs. „AI“.
- Vytvorenie pojmovej mapy – vizualizácia vzťahov medzi termínmi pomôže pochopiť ich prepojenie.

1. Finalizácia a organizácia termínov

- Zostavenie zoznamu termínov – vytvorenie prehľadného zoznamu kľúčových termínov z textu.
- Pridanie definícií a kontextu – ku každému termínu je priradená definícia a príklad použitia.
- Klasifikácia termínov – identifikácia nadradených, podradených a súvisiacich pojmov v pojmovom systéme.

Na terminologickú analýzu sa pri extrakcii termínov z odborného textu v praxi používa špeciálny softvér, najrozšírenejšie sú AntConc a Sketch Engine. Tieto nástroje umožňujú:

- vyhľadávať odborné termíny,
- analyzovať frekvenciu ich výskytu,
- skúmať kontext používania,
- identifikovať pojmové vzťahy¹⁰⁵.

3.7.1 Terminologický záznam

Terminologické záznamy sú obsiahnuté v terminologických databázach. Obsahujú terminologické informácie. Terminologická informácia je základným produktom terminologickej činnosti.

Terminologické informácie, ktoré má obsahovať terminologický záznam v terminologickej databáze, vymedzuje medzinárodná norma **ISO 10241 STN 01 0011: 2000 Medzinárodné terminologické normy. Tvorba a úprava**¹⁰⁶.

Štruktúra terminologického záznamu by mala obsahovať nasledujúce terminologické informácie:

- termín vo svojej základnej forme,
- definícia termínu,
- zdroj definície,
- zdroj termínu,
- synonymá,
- varianty (pravopisné varianty, skratky, pojmy s takmer identickým významom, ale v niektorých kontextoch môžu byť zameniteľné, napr. pružnosť a pevnosť – tzv. kvázisynonymá – významom veľmi podobné, ale v rôznych kontextoch rozdielne),
- skrátená forma (akronymy, abreviatury, iniciály),
- antonymá (slová s opačným významom),

¹⁰⁵ Prehľad niektorých slovenských a zahraničných terminologických databáz je dostupný na:

<https://terminologickyportal.sk/odkazy.html>

¹⁰⁶ V ISO je platná vo verzii z roku 2011.

- status termínu (normalizovaný, preferovaný, novotvar, zastaraný),
- odbor (vyjadruje oblasť ľudského poznania, do ktorej patrí príslušný záznam),
- príbuzné (asociované) termíny,
- ekvivalenty v cudzích jazykoch,
- synonymá v cudzích jazykoch,
- dátum vytvorenia záznamu,
- identifikátor pojmu.

Povinnými terminologickými údajmi **v minimálnom terminologickom zázname** sú: termín, oblasť, definícia, zdroj definície a príbuzné termíny.

V terminologickom zázname môže byť aj gramatická poznámka týkajúca sa napr. používania singuláru a plurálu, trpného alebo činného rodu a pod., ktorá slúži najmä prekladateľom, ak je termín prevzatý z iného zdroja ako terminologického slovníka. V terminologickom zázname môže byť grafické znázornenie termínu: ilustrácia, fotografia, diagram, kresba, graf, vzorec a pod. Grafické znázornenie termínu je vhodné najmä ak má terminologická databáza slúžiť študentom a pod.

Terminologické databázy súčasnosti obsahujú už viac ako terminológiu, zahŕňajú často aj ďalšie dôležité informácie, napr. názvy produktov, kľúčové slová na vyhľadávanie informácií, marketingové výrazy, celé frázy alebo slová všeobecného jazyka, ak je to pre danú oblasť či klienta potrebné. Terminologická databáza vyvíjaná na komerčný účel sa prispôsobuje obchodným požiadavkám praxe a jej cieľom je o. i. úspora podnikania. V zahraničí existujú komerčné spoločnosti, ktoré vyvíjajú terminologické databázy pre klientov v rôznych oblastiach a poskytujú im konzultačnú činnosť¹⁰⁷.

Terminologické záznamy **Slovenskej terminologickej databázy** budovanej Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV obsahujú obligatórne (povinné) a fakultatívne (nepovinné, doplnkové) kategórie¹⁰⁸.

Obligatórne (povinné) sú:

- termín,
- oblasť,
- definícia a jej zdroj,
- kontext a jeho zdroj,
- príbuzné termíny,
- kvalifikátor.

Fakultatívne (nepovinné) sú:

- synonymum,
- cudzojazyčný ekvivalent,
- autorita,

¹⁰⁷ Napr. spoločnosť *Termologic*, ktorej zakladateľkou a direktorkou je kanadská terminologička Kara Warburton. Spoločnosť na komerčnej báze vyvíja terminologické produkty pre klientov z praxe a funguje zároveň ako vydavateľstvo terminologickej literatúry pre expertov v tejto oblasti. Jej klientami sú napr. Microsoft, Hewlett Packard, Huawei, Viedenská univerzita, Svetová banka, organizácia ISO a mnohé iné.

¹⁰⁸ Slovenská terminologická databáza (STD) dostupná na: https://terminologickyportal.sk/wiki/Hlavn%C3%A1_str%C3%A1nka. O STD viac v kapitole 5.3.1.1.

- poznámka,
- URL¹⁰⁹.

Obr. 24 Príklad terminologického záznamu termínu COVID-19 v Slovenskej terminologickej databáze Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV¹¹⁰

COVID-19

Odporúčaný termín

OBLASŤ:

LEKÁRSKA DIAGNÓZA, OCHORENIE, CHOROBA

DEFINÍCIA:

akútne respiračné ochorenie vyvolané koronavírusom SARS CoV2 z čeľade koronavírusov, ktoré sa prejavuje horúčkou, kašľom, dýchavičnosťou, zápalom pľúc a v prípade komplikácií môže skončiť úmrtím

ZDROJ:

PODĽA: IATE European Union Terminology. Dostupné na: <https://iate.europa.eu/home>

SYNONYMUM:

akútne respiračné ochorenie COVID-19

PRÍBUZNÉ TERMÍNY:

SARS CoV2, koronavírusy

CUDZOJAZYČNÝ EKVIVALENT:

en: covid-19, fr: COVID-19, de: COVID-19, cs: COVID-19

POZNÁMKA:

Aj keď názov COVID-19 jasne hovorí, že ide o chorobu (disease), používa sa nesprávne aj pre označenie osôb, ktoré sú zdravé a vírus u nich bol zachytený niektorým diagnostickým testom. To môže viesť k mätúcim dôsledkom. Je potrebné mať na pamäti, že človek s pozitívnym výsledkom testu na SARS CoV2 môže byť nielen chorý, ale aj zdravý, môže byť takisto infekčný i neinfekčný. Akronym je zložený zo začiatku anglických slov coronavirus disease. Číslica 19 odkazuje na rok 2019, keď epidémia začala.

Kategória:

Epidemiológia a imunológia

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Terminologická databáza slúži na systematické zhromažďovanie, organizovanie a sprístupňovanie odborných termínov.
- ✓ Budovanie terminologickej databázy prebieha v niekoľkých základných krokoch:
 - predbežná selekcia termínov,
 - overenie odborného charakteru termínu,

¹⁰⁹ LEVICKÁ, Jana. *Terminologické databázy ako nástroj terminologického manažmentu*. Powerpointová prezentácia. Online. Dostupné na: https://wiki.ufal.ms.mff.cuni.cz/media/seminare:praha_prezentacia.pdf. [cit. 2.6.2026].

¹¹⁰ Dostupné na: <https://terminologickyportal.sk/wiki/Term%C3%ADn:COVID-19>

- analýza vzťahov medzi termínmi,
- finalizácia a organizácia termínov.
- ✓ Pri selekcii termínov sa identifikujú:
 - opakujúce sa výrazy,
 - odborné slová,
 - viacslovné termíny,
 - definované alebo zvýraznené výrazy.
- ✓ Odborný charakter termínov sa overuje pomocou:
 - odborných článkov,
 - terminologických databáz,
 - odborných slovníkov a noriem.
- ✓ Dôležitou súčasťou terminologickej práce je analýza vzťahov medzi pojmi:
 - nadradenosť,
 - podradenosť,
 - asociácia,
 - synonymia,
 - ekvivalencia.
- ✓ Na vizualizáciu vzťahov medzi termínmi sa používajú pojmové mapy a diagramy.
- ✓ Terminologický záznam obsahuje terminologické informácie o pojme a termíne.
- ✓ Povinnými údajmi minimálneho terminologického záznamu sú:
 - termín,
 - oblasť,
 - definícia,
 - zdroj definície,
 - príbuzné termíny.
- ✓ Terminologické databázy sa využívajú:
 - vo vede,
 - vo vzdelávaní,
 - v preklade,
 - v komerčnej praxi.

Kontrolné otázky

1. Aký je hlavný cieľ terminologickej databázy?
2. Aké základné kroky obsahuje tvorba terminologickej databázy?
3. Aké informácie obsahuje terminologický záznam?
4. Na čo slúžia cudzojazyčné ekvivalenty v terminologickej databáze?
5. Aké využitie majú terminologické databázy v praxi?
6. Čo znamená terminologická informácia?

PROJEKT

Tvorba vlastného terminologického záznamu a mini terminologickej databázy

Cieľom úlohy je:

- identifikovať odborné termíny v texte,
- analyzovať ich význam,
- vytvoriť jednoduchý terminologický záznam,
- pochopiť princípy tvorby terminologickej databázy.

Zadanie

Vyberte si krátky odborný text z oblasti:

- informatiky,
- medicíny,
- práva,
- ekonómie,
- knižničnej a informačnej vedy,
- alebo z iného odboru podľa vlastného výberu.

Text by mal mať približne:

- 1 – 2 normostrany,
- a obsahovať viacero odborných termínov.

Postup práce

1. Predbežná selekcia termínov

Vyhľadajte v texte:

- často sa opakujúce odborné výrazy (frekventovaní kandidáti na termíny),
- výrazy s odborným alebo špecializovaným významom,
- viacslovné termíny,
- termíny uvedené v definíciách alebo zvýraznené v texte.

Vyberte minimálne: 10 odborných termínov.

2. Overenie odborného charakteru termínov

Overte, či sa termíny používajú v:

- odborných článkoch,
- terminologických databázach,
- alebo odborných slovníkoch.

Môžete využiť:

- IATE,
- TERMIUM Plus,
- EuroTermBank,

- Slovenskú terminologickú databázu,
- odborné slovníky,
- systémy organizácie poznania (tezaury, klasifikácie, súbory autorít),
- Google Scholar a i.

3. Analýza vzťahov medzi termínmi

Určte:

- nadradené a podradené pojmy,
- synonymá,
- príbuzné termíny,
- cudzojazyčné ekvivalenty.

Vytvorte jednoduchú pojmovú mapu alebo diagram vzťahov.

4. Vytvorenie terminologického záznamu

Vypracujte terminologický záznam pre minimálne 3 termíny. Každý záznam by mal obsahovať:

- termín,
- oblasť,
- definíciu,
- zdroj definície,
- synonymá,
- príbuzné termíny,
- cudzojazyčný ekvivalent,
- príklad použitia.

Výstup úlohy

1. zoznam identifikovaných termínov,
2. pojmový diagram,
3. 3 terminologické záznamy,
4. krátke zhodnotenie procesu tvorby databázy.

Reflexia

Na záver stručne odpovedajte na otázky:

1. Ktorý krok tvorby terminologickej databázy bol najnáročnejší?
2. Mali niektoré termíny viac významov?
3. Bolo jednoduché nájsť vhodnú definíciu?
4. Aké problémy vznikajú pri tvorbe terminologických databáz?

4 Vzťah terminológie a organizácie poznania

„Treba prekonať inštitucionálnu separáciu a posilniť vzájomnú spoluprácu organizácie poznania a terminológie, ktorá by mohla viesť ku vzájomnému poučeniu sa a k výmene skúseností, čo by v konečnom dôsledku mohlo pomôcť v ďalšom rozvoji oboch disciplín“.
(Birger Hjørland, 2024)¹¹¹

Terminológia a organizácia poznania spolu úzko súvisia. Obe disciplíny:

- pracujú s pojmami,
- skúmajú vzťahy medzi pojmami,
- vytvárajú pojmové systémy,
- pomáhajú organizovať a vyhľadávať informácie.

Cieľom oboch disciplín je **zlepšiť prístup k informáciám a ich vyhľadávanie**. Predmetom štúdia oboch disciplín sú pojmy v dokumentoch patriace do rôznych oblastí. Súčasné trendy vedú k interdisciplinárnemu výskumu medzi týmito disciplínami.

V informačnej vede sa terminológia využíva pri tvorbe **systémov organizácie poznania**, najmä:

- tezaurov,
- klasifikačných systémov,
- systémov predmetových hesiel,
- súborov autorít¹¹².

Eugen Wüster (1898 – 1977) – zakladateľ terminológie ako vedy považoval budovanie systémov organizácie poznania (tezaurov a klasifikácií) v knižničnej a informačnej vede za terminologickú činnosť, ktorá sa zameriava na charakteristiku pojmov a ich štruktúru. Vývoj systémov organizácie poznania v informačnej vede pokladal za prienik organizácie poznania a terminologických štúdií.

Ingetraut Dahlberg (1927 – 2017), významná osobnosť organizácie poznania, zakladateľka medzinárodnej organizácie pre výskum v oblasti organizácie poznania ISKO (International Society for Knowledge Organization) zdôrazňovala, že základom organizácie poznania sú pojmy. Podľa nej:

- poznanie nemožno organizovať bez definovania pojmov,
- organizácia poznania musí vychádzať z terminológie a teórie pojmov.

Dahlberg chápala terminológiu, lingvistickú a terminologickú problematiku reprezentácie znalostí ako dôležitú súčasť organizácie poznania¹¹³.

¹¹¹ HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

¹¹² HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

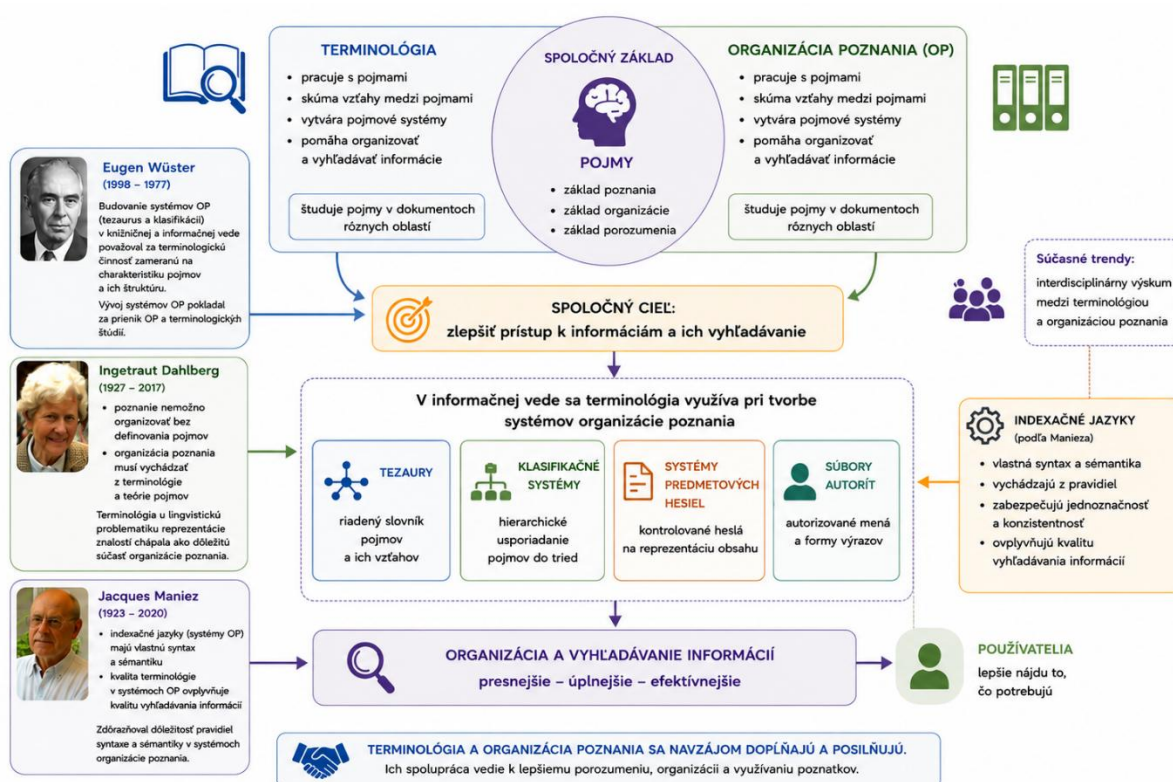
¹¹³ DAHLBERG, Ingetraut. Knowledge Organization: Its Scope and Possibilities. In: *Knowledge Organization*, roč. 20 (1993), č. 4, s. 211-222. Dostupné aj na: <https://storage.imrpress.com/imr/journal/KO/article/506188/1752849311192.pdf>. [cit. 3.6.2026].

Jacques Maniez (1923 – 2020), francúzsky jazykovedec a informačný vedec patril medzi prvých, ktorí svojimi výskumami prepojili terminológiu, jazykovedu a organizáciu poznania a vytvorili paralelu medzi (jazykovými) produktmi terminológie a informačnej vedy. Zdôrazňoval, že:

- indexačné jazyky (systémy organizácie poznania) majú vlastnú syntax a sémantiku,
- kvalita terminológie v systémoch organizácie poznania ovplyvňuje kvalitu vyhľadávania informácií.

Na priereze Maniezovými teoretickými prácami z oblasti terminológie sú významné najmä štúdie, v ktorých zdôrazňoval dôležitosť pravidiel syntaxe a sémantiky v systémoch organizácie poznania¹¹⁴.

Obr. 25 Vzťah terminológie a organizácie poznania¹¹⁵

4.1 Terminologické princípy systémov organizácie poznania

Terminologické produkty predstavujú praktické nástroje na organizáciu odborných poznatkov. Ich efektívne fungovanie je založené na správnom usporiadaní termínov a na presnom vyjadrení vzťahov medzi pojmami. Sémantická a syntaktická nejednoznačnosť prirodzeného jazyka je hlavným problémom indexačných jazykov. Preto sa v nasledujúcej kapitole budeme venovať syntaxi a sémantike systémov organizácie poznania.

¹¹⁴ HUDON, Michèle, EL HADI, Widad Mustafa. Jacques Maniez. In: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/maniez.htm> [cit. 3.6.2026].

¹¹⁵ Vygenerované s pomocou Chat GPT

Jazyk systémov organizácie poznania v knižničnej a informačnej vede nazývame indexačný jazyk. **Indexačný jazyk** je riadený jazyk určený na organizáciu a vyhľadávanie informácií. Slúži na vyjadrenie predmetu (obsahu) alebo formy dokumentu pri spracovaní dokumentov. Indexačný jazyk pozostáva z termínov alebo kódov, ktoré môžu byť využité ako prístupové údaje v knižničnom katalógu pre uľahčenie vyhľadávania informácií. Indexačným jazykom môže byť jazyk riadeného slovníka (tezauru, súboru autorít) alebo klasifikačného systému (napr. MDT) používaný na reprezentáciu pojmov zastúpených v dokumentoch. Indexačný jazyk vzniká na základe prirodzeného jazyka, ale na rozdiel od neho podlieha presným pravidlám. Jeho cieľom je zabezpečiť jednoznačné a konzistentné vyjadrenie obsahu dokumentov.

Prirodzený jazyk je flexibilný, variabilný, ale nejednoznačný. Obsahuje synonymá, viacvýznamové slová a rôzne spôsoby vyjadrenia tej istej informácie. Jeden pojem môže mať viac termínov; jeden termín môže mať viac významov. Takáto nejednoznačnosť komplikuje vyhľadávanie informácií.

Indexačný jazyk pomáha odstrániť túto nejednoznačnosť a využíva na to:

- kontrolovanú (riadenú) terminológiu,
- pravidlá syntaxe,
- pravidlá sémantiky,
- preferované termíny,
- vzťahy medzi pojmami.

Cieľom indexačného jazyka je **zlepšiť presnosť a úplnosť vyhľadávania**. K tomu je potrebné, aby indexátor, používateľ aj autor dokumentu používali pojmy v rovnakom význame¹¹⁶.

4.1.1 Syntax indexačného jazyka

Syntax vymedzuje pravidlá tvorby a spájania termínov v indexačnom jazyku. V jazykovede syntax opisuje spôsob tvorby viet. V indexačných jazykoch syntax upravuje:

- aké typy slov možno používať,
- v akom poradí sa spájajú,
- ako sa vytvárajú viacslovné termíny.

Syntax zabezpečuje jednotnosť zápisu termínov a indexovania a znižuje nejednoznačnosť jazyka. Konzistentná syntax zvyšuje presnosť vyhľadávania. Bez jednotných syntaktických pravidiel by používatelia vyjadrovali rovnaké pojmy rôznymi spôsobmi, čo by komplikovalo vyhľadávanie informácií¹¹⁷.

Napr. **syntax v tezaure** vymedzuje:

- používanie podstatných mien a substantívno-adjektívnych spojení,
- tvorbu viacslovných termínov,

¹¹⁶ HUDON, Michèle, EL HADI, Widad Mustafa. Jacques Maniez. In: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/maniez.htm> [cit. 3.6.2026].

¹¹⁷ HUDON, Michèle, EL HADI, Widad Mustafa. Jacques Maniez. In: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/maniez.htm> [cit. 3.6.2026]; KUČEROVÁ, Helena. *Organizace znalostí: klíčová témata*. Univerzita Karlova 2014, s. 65. Online. Dostupné na: https://uisk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Organizace-znalost%c3%ad_Ku%c4%8derov%c3%a1.pdf. [cit. 4.6.2026].

- prirodzený slovosled,
- používanie slovesných podstatných mien, nie slovies.

Príklady

✓ *slovná zásoba*

✗ *zásoba slovná*

✓ *čítanie*

✗ *čítať*

✓ *katalogizačné pravidlá*

✗ *pravidlá katalogizačné*

Počítateľné podstatné mená sa v tezaure uvádzajú v množnom čísle, abstraktné pojmy v jednotnom čísle atď.¹¹⁸

Syntax klasifikačných systémov určuje:

- aké znaky systém používa,
- ako sa vytvára notácia,
- akým spôsobom sa kombinujú jednotlivé znaky.

V Medzinárodnom desatinnom triedení (MDT) syntax predpisuje napríklad poradie hlavných a pomocných znakov pri tvorbe zloženej notácie.

Syntax bibliografického jazyka stanovuje pravidlá poradia prvkov bibliografického záznamu. Napr. pri uvádzaní mena autora v bibliografickom zázname platí syntaktické pravidlo, že najprv sa uvedie priezvisko, za ním meno autora. Príklad mennej autority v bibliografickom zázname diela vytvorenej podľa tohto princípu:

✓ Dán, Dominik

4.1.2 Sémantika indexačného jazyka

Sémantika sa v jazykovede zaoberá významom termínov. V organizácii poznania rieši najmä:

- synonymiu,
- polysémiu,
- homonymiu,
- významové vzťahy medzi pojmami.

Sémantika je základom efektívneho vyhľadávania informácií.

Synonymia vzniká vtedy, keď jeden pojem označujeme viacerými termínmi (pozri tab. 8).

¹¹⁸ ISO 25964-1 Information and documentation – Thesauri and interoperability with other vocabularies.

Tab. 8 Príklady synonymie

Termín	Synonymá termínu
prenosný počítač	notebook, laptop
genetické inžinierstvo	génové inžinierstvo
COVID-19	koronavírusové ochorenie

Synonymné termíny vznikajú napríklad:

- preberaním cudzích slov,
- historickým vývojom odboru,
- používaním domácich a medzinárodných termínov,
- rozdielnym používaním v odborných komunitách.

Synonymia môže komplikovať vyhľadávanie, spôsobovať nejednotnosť terminológie, znižovať presnosť výsledkov vyhľadávania. Ak rôzni indexátori používajú pre rovnaký pojem rôzne termíny, používateľ nemusí nájsť všetky relevantné dokumenty.

V indexačných jazykoch synonymia určuje:

- preferovaný termín (deskriptor, autoritu),
- nepreferované synonymá,
- odkazy medzi synonymami.

Príklad

indexácia → **pozri** *indexovanie*

Používateľ je pri vyhľadávaní navigovaný na preferovaný termín – *indexovanie*.

Polysémia

Polysémia vzniká vtedy, keď jeden termín má viac významov, ktoré spolu významovo súvisia.

Príklady

hlava

- časť ľudského tela,
- vedúca osoba organizácie (*hlava štátu*),
- predná časť predmetu (*hlava kladiva*).

Všetky významy vznikli prenesením pôvodného významu „horná alebo riadiaca časť niečoho“, preto spolu súvisia.

sieť

- rybárska sieť,
- počítačová sieť,
- dopravná sieť.

Významy sú odvodené od spoločnej myšlienky: sústavy navzájom prepojených prvkov.

Význam pojmu *hlava* alebo *sieť* závisí od kontextu alebo odboru.

V indexačnom jazyku sa význam pojmu odliši kvalifikátorom v zátvorke, napr. myš (živočích), hlava (časť ľudského tela).

Homonymia vzniká vtedy, keď rovnaký termín označuje úplne nesúvisiace pojmy.

Príklad

zámok

- stavebný objekt,
- mechanické zariadenie na uzamykanie dverí.

koruna

- časť stromu,
- kráľovská koruna,
- bývalá mena.

Ide o rôzne, navzájom nesúvisiace pojmy.

Nejednoznačnosť sa pri homonymách rieši:

- definíciou pojmu,
- zaradením do odboru,
- kvalifikátorom v zátvorke,
- vzťahmi medzi pojmami.

Príklady

- *myš (informatika)*
- *myš (zoológia)*

Oba javy – polysémia a homonymia nastávajú, ak má **jeden termín viac významov**. Rozdiel je v tom, **či tieto významy spolu súvisia alebo nie** (tab. 9).

Tab. 9 Polysémia a homonymia - rozdiely

Polysémia	Homonymia
významy spolu súvisia	významy spolu nesúvisia
jeden pojem sa významovo rozšíril	ide o náhodnú zhodu názvov
sieť (rybárska, počítačová, dopravná)	zámok, koruna, pole
spoločný významový základ	bez spoločného významového základu

Ide o tzv. **relačnú sémantiku**, ktorá pracuje s technikami obmedzenia významu termínov.

V bibliografickom jazyku aplikujeme relačnú sémantiku napr. pri tvorbe menných autorít doplnkami k menu osoby, napr. *Ján Pavol II., pápež* (k menu sme doplnili slovo „pápež“, aby sme spresnili význam mennej autority). Relačnú sémantiku bibliografického jazyka v prípade tvorby mennej autority aplikujeme aj doplnením rokov narodenia a úmrtia k menu osoby, napr. *Ján Pavol II., pápež, 1920-2005*. Cieľom je presne odlíšiť osobu od iných osôb, napr. s rovnakým menom.

Druhovú sémantiku vymedzuje druhy pojmov a ich kategórií, ktoré môžu byť zahrnuté do indexačného jazyka.

Druhovú sémantiku tezauru napr. určuje, aké kategórie termínov (z hľadiska ich obsahu) môžu byť deskriptormi tezauru, napr.:

- *predmety a ich fyzické súčasti*: vtáctvo, rodné listy, končatiny
- *materiály*: lepidlá, guma, titán
- *aktivity alebo procesy*: krajčírstvo, oplodnenie, zaľadnenie, poľnohospodárstvo
- *disciplíny alebo veda*: archeológia, organická chémia, teológia
- *jednotky merania*: kilometer, hertz atď.

Pravidlá druhovej sémantiky určujú v tezaure aj to, aké druhy synonym je možné do tezauru zahrnúť, napr.:

- termíny rôzneho jazykového pôvodu: polyglotný, multilingválny
- populárne a vedecké názvy: harmanček, rumanček kamilkový
- všeobecné a obchodné mená: vákuová fľaša, termoska
- variantné mená pre vznikajúce pojmy: vznášadlo, dopravné prostriedky na vzduchových vankúšoch
- súčasné alebo preferované termíny oproti nemoderným potláčaným termínom: sponzor, mecenáš atď.¹¹⁹

V bibliografickom jazyku zastupujú druhovú sémantiku **fazety** – kategórie pojmov bibliografického jazyka. Príkladmi faziet bibliografického jazyka sú:

¹¹⁹ ISO 25964-1 Information and documentation – Thesauri and interoperability with other vocabularies, s. 47.

- autor,
- názov,
- miesto vydania,
- typ dokumentu,
- jazyk dokumentu,
- téma dokumentu atď.

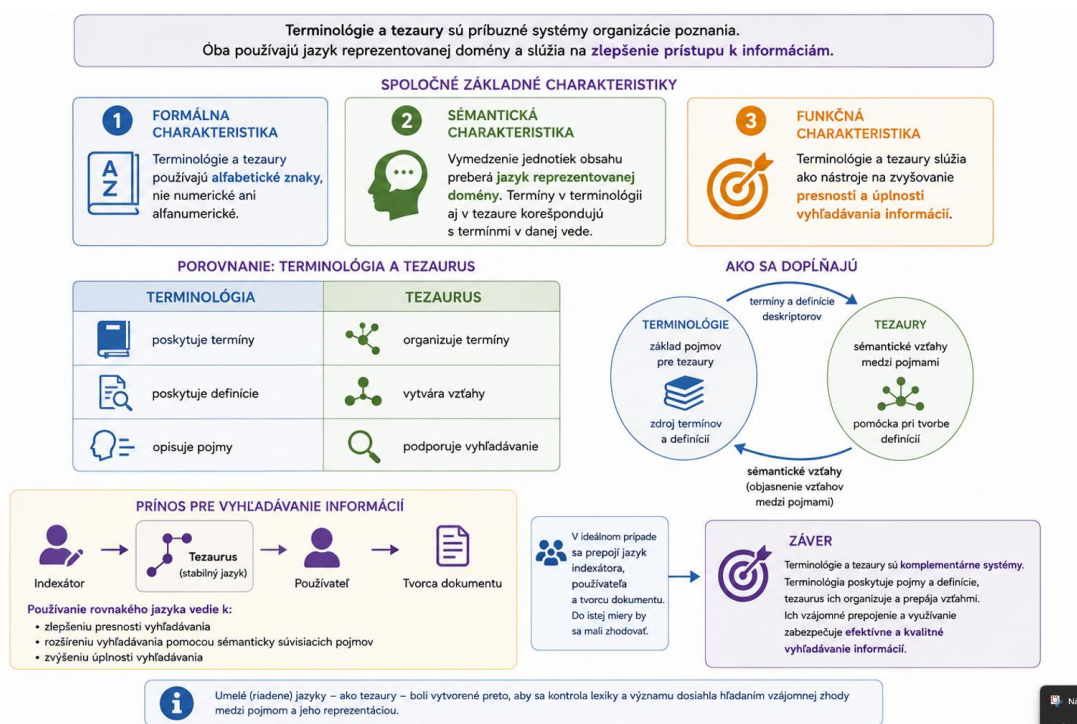
V online knižničných katalógoch (OPAC) slúžia fazety na spresnenie vyhľadávacieho kritéria. Slovo „pápež“ možno vnímať aj ako fazetu, čo je druhová sémantika, a využiť ho pri vyhľadávaní informácií o pápežoch.

4.1.3 Terminológia a tezaury

Informační vedci zdôrazňujú príbuznosť a paralely terminológií a tezaurov (obr. 26). Oba tieto systémy organizácie poznania majú spoločné základné charakteristiky:

1. **formálna charakteristika:** terminológie a tezaury používajú alfabeticke znaky, nie numerické ani alfanumerické.
2. **sémantická charakteristika:** vymedzenie jednotiek obsahu preberá jazyk reprezentovanej domény, t. j. termíny v terminológii aj v tezaure korešpondujú s termínmi v danej vede.
3. **funkčná charakteristika:** terminológie a tezaury slúžia ako nástroje na zvyšovanie presnosti a úplnosti vyhľadávania informácií.

Obr. 26 Terminológia a tezaury¹²⁰

Terminológie a tezaury sa dopĺňajú: terminológie sú základom pojmov pre tezaury (pri budovaní tezauru vyberáme deskriptory z terminológie danej vedy, najčastejšie z termino-

¹²⁰ Vygenerované s pomocou Chat GPT

logických databáz a slovníkov) a preberáme z nich aj definície deskriptorov¹²¹. Tezaurus zas môže byť pomôckou pri tvorbe definícií v terminologickej databáze, lebo vymedzuje sémantické vzťahy medzi pojmami. Ako už bolo zdôraznené, predtým, než zostavíme definíciu, musíme objasniť vzťahy termínu k iným pojmom.

Indexátor a používateľ používajú vďaka tezaurov rovnakú terminológiu. To vedie ku zlepšeniu presnosti vyhľadávania. Vzťahy v tezaure umožňujú logicky rozšíriť rozsah vyhľadávania pomocou sémanticky súvisiacich pojmov, čím sa zvyšuje úplnosť vyhľadávania. V ideálnom prípade sa prepojí jazyk indexátora, jazyk používateľa, ktorý vyhľadáva informácie, a aj jazyk tvorcu dokumentu. Do istej miery by sa mali zhodovať. To je dôvod, prečo boli vytvorené umelé jazyky, v ktorých sa kontrola lexiky a významu dosahuje hľadaním vzájomnej zhody medzi pojmom a jeho reprezentáciou¹²².

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Terminológia a organizácia poznania sú príbuzné disciplíny, ktoré pracujú s pojmami, skúmajú vzťahy medzi nimi a vytvárajú pojmové systémy s cieľom zlepšiť organizáciu a vyhľadávanie informácií. Významné osobnosti ako Eugen Wüster, Ingetraut Dahlberg a Jacques Maniez, zdôrazňovali spoločný základ oboch disciplín v teórii pojmov.
- ✓ Praktickým prepojením terminológie a organizácie poznania sú systémy organizácie poznania, najmä tezaury, klasifikačné systémy, systémy predmetových hesiel a súbory autorít. Ich jazyk označujeme ako indexačný jazyk. Ide o riadený jazyk, ktorého cieľom je jednoznačne a konzistentne reprezentovať obsah dokumentov a podporovať efektívne vyhľadávanie informácií.
- ✓ Fungovanie indexačných jazykov je založené na syntaxi a sémantike. Syntax určuje pravidlá tvorby a kombinovania termínov, zatiaľ čo sémantika rieši význam termínov, synonymiu, polysémiu, homonymiu a vzťahy medzi pojmami. Riadená terminológia pomáha eliminovať nejednoznačnosť prirodzeného jazyka a zvyšuje presnosť a úplnosť vyhľadávania.
- ✓ Terminológie a tezaury majú spoločný pojmový základ. Terminológie poskytujú termíny a definície, zatiaľ čo tezaury organizujú termíny do systému vzťahov a využívajú ich pri organizácii a vyhľadávaní informácií. Vzájomné prepojenie terminológie a organizácie poznania umožňuje vytvárať efektívne nástroje na reprezentáciu a prístupovanie odborných poznatkov.

Kontrolné otázky

1. Aké spoločné znaky majú terminológia a organizácia poznania?
2. Prečo sa terminológia považuje za dôležitú súčasť organizácie poznania?
3. Aký význam pripisoval organizácii poznania Eugen Wüster?
4. Ako chápala vzťah pojmov a organizácie poznania Ingetraut Dahlberg?
5. Čo je indexačný jazyk a aké sú jeho základné funkcie?
6. Aký je rozdiel medzi prirodzeným a indexačným jazykom?
7. Čo skúma syntax indexačného jazyka?

¹²¹ ISO 25964-1 Information and documentation – Thesauri and interoperability with other vocabularies.

¹²² ŠPÁNIOVÁ, Marta. Význam terminológie pre informačnú činnosť: terminologické princípy tvorby tezaurov a interoperabilita s inými slovníkmi. In: *Knižničná a informačná veda XXVI*. Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 45-68, s. 48.

8. Aké problémy rieši sémantika indexačného jazyka?
9. Aký je rozdiel medzi synonymiou, polysémiou a homonymiou?
10. Aký význam majú kvalifikátory v indexačných jazykoch?
11. Aké sú základné rozdiely medzi terminológiou a tezaustom?
12. Prečo je dôležitá zhoda medzi jazykom autora, indexátora a používateľa?

Praktická úloha

Vyberte si odbornú oblasť podľa svojho študijného zamerania (informačná veda, informačný manažment a dizajn, dejiny knižnej kultúry, verejné knižnice, literárna komunikácia).

1. Identifikujte päť odborných termínov z danej oblasti.
2. Pri každom termíne zistite:
 - definíciu,
 - synonymá,
 - nadradený pojem a podradený pojem (pojmy),
 - príbuzné pojmy.
3. Navrhните jednoduchý minitezaurus pozostávajúci z:
 - preferovaného termínu,
 - nepreferovaných termínov,
 - nadradeného pojmu,
 - podradených pojmov,
 - asociovaných pojmov.
4. Znázornite pojmové vzťahy v minitezaure pomocou stromového diagramu.

5 Medzinárodné a národné aktivity v oblasti terminológie

„V súčasnej informačnej a znalostnej spoločnosti neustále pribúdajú špecializované poznatky, čo sa prejavuje rastom počtu odborných pojmov, termínov a terminológií v jednotlivých oblastiach ľudskej činnosti“ (INFOTERM)¹²³.

Pre medzinárodnú spoluprácu v oblasti terminológie a zjednocovanie terminologickej práce je dôležitá činnosť medzinárodných organizácií a prijímanie medzinárodných terminologických noriem. Terminologické normy vypracúva a publikuje medzinárodná organizácia pre šandardizáciu **ISO** (International Organization for Standardization). Kľúčové postavenie v oblasti terminológie má **technická komisia ISO/TC 37 Terminológia a jazykové zdroje**.

Komisia ISO/TC 37 sa zaoberá:

- štandardizáciou postupov, zdrojov, technológií a služieb súvisiacich s terminológiou,
- prekladom, tlmočením a inými jazykovými aktivitami vo viacjazyčnej informačnej spoločnosti¹²⁴.

Terminologické normy ISO vytvárajú základný metodologický rámec modernej terminologickej práce a používajú sa v terminografii, dokumentácii, prekladateľstve, informačnej vede aj v oblasti jazykových technológií.

Terminologickú činnosť v medzinárodnom meradle pod záštitou organizácie UNESCO koordinuje medzinárodná organizácia **INFOTERM** (International Information Centre for Terminology). INFOTERM sa sústreďí na medzinárodnú terminologickú spoluprácu najmä v oblasti terminologickej politiky a štandardizácie. Hlavným poslaním organizácie je uplatňovaním terminologických princípov a metód zlepšiť e-dostupnosť a digitálnu inklúziu na prekonávanie fyzických, kultúrnych, jazykových a sociálnych bariér v multikultúrnej informačnej spoločnosti. Členskú základňu INFOTERMu tvoria odborné inštitúcie, výskumné pracoviská, normalizačné organizácie a ďalšie subjekty z celého sveta, ktoré sa podieľajú na rozvoji terminológie a súvisiacich oblastí na národnej i medzinárodnej úrovni. INFOTERM propaguje a podporuje:

- spoluprácu existujúcich a vytváranie nových terminologických centier a sietí s všeobecným cieľom zlepšiť komunikáciu v danej oblasti,
- prenos vedomostí a poskytovanie obsahu s cieľom uľahčiť komunikáciu v globálnej viacjazyčnej znalostnej spoločnosti¹²⁵.

Organizácia významne prispela k internacionalizácii terminologického výskumu a k rozvoju terminologických princípov v globálnom informačnom prostredí.

¹²³ Why terminology? In: *Infoterm*. Online. Dostupné na: http://www.infoterm.info/about_us/. [cit. 3.6.2026].

¹²⁴ ISO/TC 37 Language and Terminology. In: *ISO*. Online. Dostupné na: <https://www.iso.org/committee/48104.html>. [cit. 3.6.2026].

¹²⁵ Infoterm Mission Statement. In: *Infoterm*. Online. Dostupné na: http://www.infoterm.info/about_us/mission_statement.php. [cit. 4.6.2026].

Z iniciatívy UNESCO bola založená medzinárodná nezisková organizácia **TermNet** (International Network for Terminology), ktorá predstavuje medzinárodnú sieť organizácií orientovaných na terminológiu, jazykové technológie a znalostný manažment. TermNet realizuje aj certifikované vzdelávacie programy v oblasti terminologického manažmentu. Organizácia podporuje:

- odbornú spoluprácu,
- terminologické vzdelávanie,
- aplikovaný terminologický výskum,
- rozvoj terminologických technológií a služieb¹²⁶.

V rámci Európskej únie zohrávajú významnú úlohu terminologické pracoviská a databázy vytvárajúce jednotný viacjazyčný terminologický priestor. Presná a konzistentná terminológia je nevyhnutná na zabezpečenie jednotnej interpretácie a uplatňovania právnych predpisov v celej EÚ, čím významne posilňuje právnu istotu v európskom právnom priestore.

Pri Európskej únii pôsobí *Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre preklad DGT* (The Directorate-General for Translation), ktoré koordinuje terminologickú prácu v rámci európskych inštitúcií a podieľa sa na rozvoji centrálnej terminologickej databázy EÚ **IATE** (InterActive Terminology for Europe). Je jednou z najväčších verejných prekladateľských služieb na svete a lídrom v oblasti všetkých prekladateľských prác v Európskej komisii¹²⁷.

Súčasťou DGT je oddelenie pre koordináciu terminologickej činnosti v Európskom parlamente **TermCoord** (Terminology Coordination Unit of the European Parliament). Jeho cieľom je stimulovať a koordinovať terminologickú prácu prekladateľských oddelení Európskeho parlamentu. Stará sa aj o výskum terminológie a správu terminologickej databázy EÚ IATE pre prekladateľské oddelenia Európskeho parlamentu a potreby Európskej únie¹²⁸.

Zvyšovať povedomie o terminologickej činnosti a význame jej profesionalizácie má za úlohu **najväčšia nezisková profesijná asociácia pre terminologický sektor v Európe** združujúca európske organizácie v oblasti terminológie **EAFT** (European Association for Terminology). Cieľom organizácie je podporovať viacjazyčnosť prostredníctvom terminologickej práce a zároveň poskytovať európsku platformu na rozvoj a profesionalizáciu terminologických činností¹²⁹.

Medzi hlavné ciele týchto a ďalších projektov zameraných na viacjazyčné služby patrí úsilie prekonať jazykové bariéry a zabezpečiť poradenstvo, služby a techniky na zlepšenie mnohojazyčnej praxe.

¹²⁶ Mission Statement. In: *TermNet*. Online. Dostupné na: https://www.termnet.org/english/about_us/index.php. [cit. 3.6.2026].

¹²⁷ Directorate-General for Translation and Clear Language. In: *The Secretary-General. European Parliament*. Online. Dostupné na: <https://the-secretary-general.europarl.europa.eu/en/directorates-general/trad>. [cit. 3.6.2026].

¹²⁸ What we do. In: *TermCoord. European Parliament*. Online. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/termcoord/en/about/what-we-do>. [cit. 3.6.2026].

¹²⁹ Mission. In: *EAFT. European Association for Terminology*. Online. Dostupné na: <https://www.eaft-aet.net/en/aet/mission>. [cit. 3.6.2026].

5.1 Medzinárodná normalizácia terminológie

Normalizácia terminológie je východiskom pre hľadanie univerzálneho jazyka, uľahčenie komunikácie vo všetkých vedných disciplínach a odbornej praxi, kde je potrebná terminologická práca.

Terminologické normy majú významné uplatnenie:

- vo vedeckej komunikácii,
- v technickej dokumentácii,
- v právnej terminológii,
- v informačných systémoch,
- v prekladateľstve a tlmočníctve,
- v jazykových technológiách,
- v znalostnom manažmente,
- v organizácii poznania a
- pri budovaní terminologických databáz.

Dodržiavanie terminologických noriem umožňuje vytvárať konzistentné, interoperabilné a medzinárodne kompatibilné terminologické systémy.

„Štandardizáciu princípov a metód súvisiacich s terminológiou, terminologickými politikami a organizáciou poznania“¹³⁰ má v rámci komisie **ISO TC 37 Jazyk a terminológia** (Language and Terminology) na starosti subkomisia SC1.

Medzi najdôležitejšie terminologické normy, ktoré subkomisia SC1 ISO TC 37 dosiaľ prijala, patria:

ISO 704: 2022 Terminology work — Principles and methods (Terminologická práca – princípy a metódy). Ide o základnú teoretickú normu modernej terminológie, ktorá štandardizuje základné prvky terminologickej práce pre zabezpečenie jej kvality. Norma ISO 704:

- vymedzuje základné princípy terminologickej práce,
- opisuje vzťah medzi objektom, pojmom, definíciou a termínom,
- stanovuje zásady tvorby termínov,
- vysvetľuje typy pojmových vzťahov,
- upravuje tvorbu definícií a terminologických systémov.

ISO 1087: 2019 Terminology work and terminology science — Vocabulary (Terminologická práca a terminologická veda – Slovník) obsahuje základnú terminológiu terminologickej vedy a vytvára jednotný metajazyk terminologickej vedy. Definuje základné pojmy ako:

- pojem,
- termín,
- definícia,

¹³⁰ ISO/TC 37/SC 1 Principles and methods. In: *ISO*. Online. Dostupné na: <https://www.iso.org/committee/48116.html>. [cit. 3.6.2026].

- terminologický systém,
- terminografia,
- pojmový vzťah,
- klasifikácia.

ISO 860: 2007 Terminology work — Harmonization of concepts and terms (Terminologická práca – Harmonizácia pojmov a termínov) sa zaoberá harmonizáciou terminologických systémov v medzinárodnom a viacjazyčnom prostredí. Posledná revízia normy v r. 2021 potvrdila aktuálnosť verzie z r. 2007. Norma je významná najmä pri medzinárodných projektoch a viacjazyčných databázach. Špecifikuje metodologický prístup k harmonizácii pojmov, pojmových systémov, definícií a termínov. Cieľom harmonizácie je odstrániť:

- významové rozdiely,
- synonymiu,
- terminologické konflikty,
- nekonzistentnosť medzi jazykmi a odbormi.

ISO 12620-1: 2022 a ISP 12620-2: 2022 Management of terminology resources — Data category (Manažment terminologických zdrojov – Kategórie údajov) štandardizuje kategórie údajov používané v terminologických databázach a repozitároch. Norma je významná v oblasti jazykových technológií a správy terminologických databáz. Umožňuje:

- interoperabilitu databáz,
- jednotné označovanie polí údajov,
- výmenu terminologických údajov medzi systémami.

V slovenskej technickej praxi sú platné normy STN ISO 860 (2010) a STN ISO 704 (2005) (bez novších revízií)¹³¹.

5.2 Významné terminologické databázy – európske výskumné projekty

Významnú úlohu pri budovaní moderných terminologických zdrojov zohrávajú európske výskumné projekty, ktorých cieľom je podporiť viacjazyčnú komunikáciu, prekladateľskú činnosť, vedeckú spoluprácu a jednotné používanie odborných termínov v rôznych krajinách a odboroch. Výsledkom týchto iniciatív sú rozsiahle terminologické databázy a terminologické portály, ktoré dnes využívajú odborníci, prekladatelia, vedci, študenti, verejné inštitúcie, inštitúcie EÚ a medzinárodné organizácie.

Európske terminologické projekty zároveň prispeli k rozvoju terminologickej teórie, štandardizácii terminologickej práce a vytváraniu spoločných metodických postupov pre správu terminologických údajov. Mnohé z nich sú založené na princípoch viacjazyčnosti

¹³¹ Zoznam platných STN v oblasti terminológie, informácií a dokumentácie sprístupňuje Centrum vedecko-technických informácií SR na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/specializovana-vedecka-kniznica/odporucame/technicka-komisia-69-tk-69/zoznam-platnych-stn.html?page_id=902.

a interoperability, čo umožňuje prepájanie terminologických zdrojov naprieč jazykmi, krajinami a odbornými oblasťami.

Medzi najvýznamnejšie európske terminologické databázy, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili rozvoj terminológie v Európe, patria najmä **IATE (Interactive Terminology for Europe)**, **EuroTermBank**, **TERMIUM Plus**.

IATE – InterActive Terminology for Europe predstavuje centrálné terminologické úložisko inštitúcií Európskej únie. Databáza vznikla s cieľom harmonizovať terminológiu používanú európskymi inštitúciami a zabezpečiť jednotnosť viacjazyčnej komunikácie. Je primárnou pomocou pri tvorbe, preklade a revízii európskej legislatívy. Poskytuje webovú infraštruktúru pre všetky terminologické zdroje EÚ, a tým zlepšuje dostupnosť a šandardizáciu ich obsahu. Tým, že IATE zahŕňa terminológiu európskej legislatívy, podporuje jej konzistentné používanie vo viacjazyčných právnych a inštitucionálnych textoch EÚ. Databáza obsahuje:

- milióny terminologických záznamov klasifikovaných pomocou tezauru EUROVOC,
- terminológiu vo všetkých úradných jazykoch EÚ,
- definície a kontextové údaje vrátane pojmových vzťahov,
- údaje o zdrojoch terminologických záznamov¹³².

Obr. 27 Ukážka terminologického záznamu v databáze IATE

The screenshot shows a detailed entry for the term 'umelá inteligencia' (artificial intelligence) in the IATE database. The entry is displayed in a bilingual format (Slovak and English). It includes the following information:

- Term reference:** PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J., a kol.: Slovník cudzích slov (akademický), webové stránky JÚLŠ, <http://slovniky.juls.savba.sk/?w=inteligencia> (28. 11. 2017)
- INFO - Informacie o MFF UK, webové stránky FMFI UK,** [http://fmph.uniba.sk/fileadmin/fmfi/fakulta/stare_info/cyriil.fmph.uniba.sk/htbin/info/1\\$642333.html](http://fmph.uniba.sk/fileadmin/fmfi/fakulta/stare_info/cyriil.fmph.uniba.sk/htbin/info/1$642333.html) (28. 11. 2017)
- Definition:** schopnosť počítača napodobňovať niektoré funkcie ľudského mozgu
- Definition reference:** PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J., a kol.: Slovník cudzích slov (akademický), webové stránky JÚLŠ, <http://slovniky.juls.savba.sk/?w=inteligencia> (28. 11. 2017)
- Language level note:** Umelá inteligencia je aj odbor informatiky zaoberajúci sa modelovaním ľudského vnímania a myslenia pri riešení zložitých úloh. Reference: JAROŠOVÁ, A., BUŽÁSSYOVÁ, K., a kol.: Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L, webové stránky JÚLŠ, <http://slovniky.juls.savba.sk/?w=inteligencia> (22. 12. 2017)
- Term in context:** „Komisia sa bude zároveň naďalej zameriavať na čo najlepšie využívanie príležitostí, ktoré predstavujú nové technológie, ako sú vysokovýkonná výpočtová technika a samoriadiace autá. Budeme sa takisto snažiť čo najlepšie využívať umelú inteligenciu, ktorá bude v našich hospodárstvach a spoločnostiach zohrávať čoraz výraznejšiu úlohu.“
- Context reference:** oznámenie: Pracovný program Komisie na rok 2018. Program na vytvorenie jednotnejšej, silnejšej a demokratickejšej Európy, [CELEX:52017DC0650\(01\)/SK](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0650(01)/SK)
- Creation date:** 28.11.2017 13:28
- Modification date:** 22.12.2017 9:03

The entry is marked with a star rating (three stars) and includes a 'Consilium' label. The interface also shows a search bar and navigation options.

TERMIUM Plus je terminologická a jazyková databáza vlády Kanady, ktorá patrí medzi najvýznamnejšie a najväčšie medzinárodné terminologické databázy v oblasti verejnej správy, prekladateľstva a terminologického manažmentu vo svete. Poskytuje prístup k miliónom termínov v angličtine, francúzštine, španielčine a portugalčine¹³³.

¹³² About IATE. In: *iate European Union terminology*. Online. Dostupné na: <https://iate.europa.eu/home>. [cit. 4.6.2026].

¹³³ Termium Plus. In: *Government of Canada*. Online. Dostupné na: <https://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng>. [cit. 4.6.2026].

UNTERM je terminologickým systémom Organizácie Spojených národov. Databáza obsahuje terminológiu používanú v dokumentoch a komunikačných systémoch OSN. Podporuje viacjazyčnú komunikáciu v oficiálnych jazykoch OSN¹³⁴.

Obr. 28 Ukážka terminologického záznamu v databáze UNTERM

English

artificial intelligence *Term*

Source: A/S-15/12, Annex II, p.12 of E, para.(d) (24 May 88)

AI *acronym*

Note: Not to be used in official documents.

Definition

The ability of a digital computer or computer-controlled robot to perform tasks commonly associated with intelligent beings. The term is frequently applied to the project of developing systems endowed with the intellectual processes characteristic of humans, such as the ability to reason, discover meaning, generalize, or learn from past experience.

Source

<https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (consulted Feb. 2024)

French

intelligence artificielle *Term*

Sources: A/RES/78/317 (adoptée le 16 juillet 2024)

IA *acronym*

Sources: A/79/170, par. 1

Spanish

inteligencia artificial *Term*

Sources: FundéuRAE, "Inteligencia artificial, con minúsculas" (8 de diciembre de 2021) A/RES/78/133 Real Academia Española, Diccionario de la lengua española (consulta: 2 de enero de 2024)

IA *acronym*

Russian

искусственный интеллект *Term*

ИИ *acronym*

Chinese

人工智能 *Term*

Arabic

ذكاء اصطناعي *Term*

Source: ATS-UNTERM Project

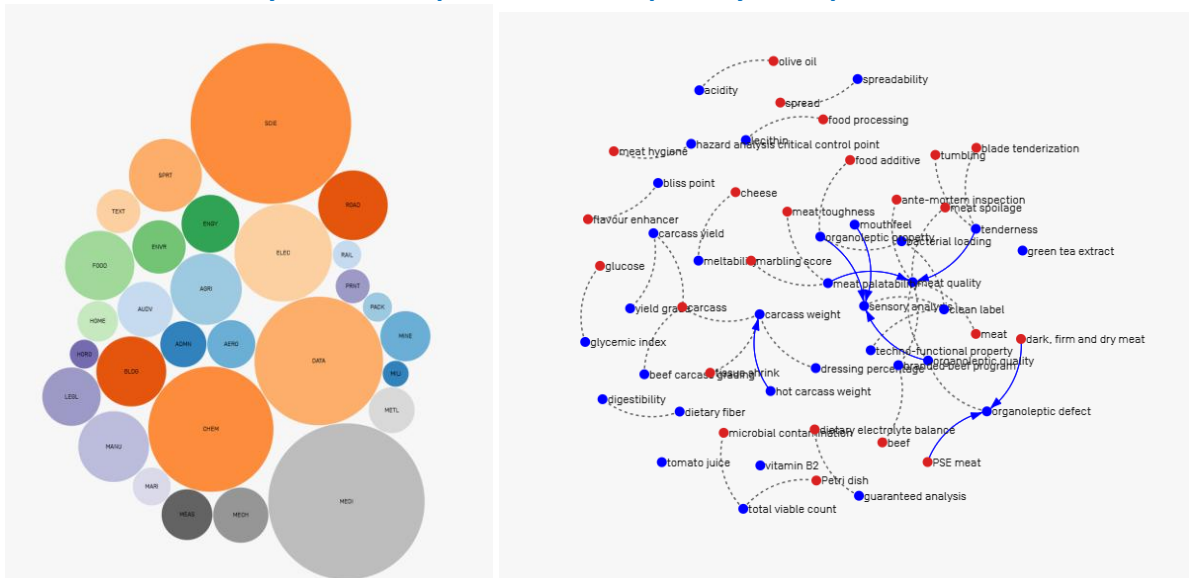

WIPO Pearl je významná databáza v oblasti duševného práva. Poskytuje prístup k vedeckým a technickým termínom odvodeným z patentových dokumentov a je zdrojom terminológie pre odborný preklad a medzinárodnú právnu komunikáciu. Pomáha podporovať presné a konzistentné používanie termínov v rôznych jazykoch a uľahčuje vyhľadávanie a zdieľanie vedeckých a technických poznatkov. Poskytuje viacjazyčnú terminológiu z:

- patentového práva,
- ochranných známk,

¹³⁴ UNTERM The United Nations Terminology Database. In: *United Nations: Department for General Assembly and Conference Management*. Online. Dostupné na: <https://unterm.un.org/unterm2/en/>. [cit. 4.6.2026].

- Obr. 29 Ukážka vyhľadávania pomocou konceptuálnych máp v databáze WIPO Pearl**

Napriek bohatej tradícii terminologickej práce na Slovensku už od povojnového obdobia chýbala systematická analýza a systematický rozvoj domácich terminologických teórií, metodológií a technológií. Zároveň absentovali komparatívne výskumy slovenských a zahraničných terminologických systémov. Nová politická a ekonomická situácia po roku 1989 spôsobila výrazný odliv odborníkov z akademickej a vedeckej sféry. Výsledkom bol nedostatok kvalifikovaných terminológov na Slovensku, ako aj nedostatočné zastúpenie terminológie vo vysokoškolských študijných programoch.

Niektoré inštitúcie si od 90. rokov 20. storočia uvedomovali potrebu systematickej terminologickej práce a začali budovať terminologické databázy. Medzi najvýznamnejšie patrí databáza Národnej banky Slovenska a databáza Slovenského ústavu technickej normalizácie (SÚTN). Ide však o špecializované databázy určené pre úzko vymedzené skupiny používateľov. Databáza Národnej banky Slovenska slúži predovšetkým jej zamestnancom, zatiaľ čo databáza

¹³⁶ LEVICKÁ, Jana. Terminology and Terminological Activities in the Present-Day Slovakia. In: *Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2007*. Ed. Jana Levická — Radovan Garabík. Brno: Tribun 2007, s. 140. Online. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007_Levick%C3%A1_Terminology_and_Terminological_Activities_in_the_Present-Day_Slovakia.pdf. [cit. 23.6.2026].

Slovenského ústavu technickej normalizácie podporuje tvorcov a prekladateľov technických noriem. Verejnosti nie sú tieto zdroje voľne prístupné. Súčasne sa objavila potreba vytvoriť jednotnú a konzistentnú slovenskú terminológiu pre potreby tvorby a prekladu európskej legislatívy po vstupe SR do EÚ. Existujúce terminologické zdroje sa v tomto smere ukázali ako nedostatočné¹³⁷. Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre preklad prišlo s iniciatívou **Slovenskej terminologickej siete**¹³⁸, ktorá sa snaží konkrétnymi terminologickými projektmi prispieť k unifikácii terminologických systémov¹³⁹.

Potrebu koordinácie terminologickej činnosti v SR zakotvuje **Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky**, ktorú schválila vláda SR v roku 2001, pričom vybudovanie terminologickej databázy v rámci ochrany a rozvoja slovenského jazyka považuje za jednu z prioritných úloh¹⁴⁰.

5.3.1 Terminologická činnosť Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

Iniciatívu pri napĺňaní cieľov centralizácie terminologických informácií a koordinácie terminologických aktivít na Slovensku prevzal najmä Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied (JÚĽŠ)¹⁴¹. Za svoju prioritu JÚĽŠ považuje systematické monitorovanie terminológie, koordináciu terminologickej práce, analýzu odborných slovných zásob a sprístupňovanie výsledkov vo forme glosárov, slovníkov, terminologických noriem a terminologických databáz.

Efektívne plnenie týchto úloh si vyžaduje centralizáciu terminologických zdrojov pod jednotnou správou, priebežnú aktualizáciu terminologických záznamov a úzku spoluprácu terminologických komisií, odborníkov a prekladateľov. Práve tieto faktory predstavujú základné predpoklady terminologickej harmonizácie a následnej šandardizácie.

¹³⁷ LEVICKÁ, Jana. Terminology and Terminological Activities in the Present-Day Slovakia. In: *Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2007*. Ed. Jana Levická — Radovan Garabík. Brno: Tribun 2007, s. 140. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007_Levick%C3%A1_Terminology_and_Terminological_Activities_in_the_Present-Day_Slovakia.pdf. [cit. 4.6.2026].

¹³⁸ LEVICKÁ, Jana. Zakladajúca konferencia Slovenskej terminologickej siete. In: *Kultúra slova*, roč. 42 (2008), č. 1, s. 53 – 55. O poslaní Slovenskej terminologickej siete aj: Slovenská terminologická sieť – jej poslanie a aktivity. In: *Enviromagazín*, 2010, č. 4, s. 27. Online. Dostupné na: <https://www.enviromagazin.sk/enviro2010/enviro4/14slovenska.pdf>. [cit. 23.6.2026].

¹³⁹ LEVICKÁ, Jana. Slovenská terminologická databáza. In: *Kultúra slova*, roč. 42 (2008), č. 3, s. 145. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2008_Levick%C3%A1_Slovensk%C3%A1_terminologick%C3%A1_datab%C3%A1za.pdf. [cit. 23.6.2026].

¹⁴⁰ LEVICKÁ, Jana. Slovenská terminologická databáza. In: *Kultúra slova*, roč. 42 (2008), č. 3, s. 145. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2008_Levick%C3%A1_Slovensk%C3%A1_terminologick%C3%A1_datab%C3%A1za.pdf. [cit. 23.6.2026].

¹⁴¹ LEVICKÁ, Jana. Slovenská terminologická databáza. In: *Kultúra slova*, roč. 42 (2008), č. 3, s. 146. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2008_Levick%C3%A1_Slovensk%C3%A1_terminologick%C3%A1_datab%C3%A1za.pdf. [cit. 23.6.2026].

Súčasná terminologická teória zároveň zdôrazňuje význam textového a korpusového prístupu ako nevyhnutného východiska terminologickej práce. Systematické zhromažďovanie termínov musí vychádzať z reprezentatívnych odborných korpusov, ktorých obsah overujú odborníci a terminológovia. Údaje získané z odborných textov poskytujú spoľahlivý obraz o terminologických zmenách a vytvárajú vhodný základ na budovanie a aktualizáciu terminologických záznamov.

Oddelenie **Slovenského národného korpusu JÚLŠ**, ktoré disponuje potrebnou textovou základňou aj technologickými nástrojmi na automatické spracovanie slovenských textov, z týchto dôvodov iniciovalo vznik projektu **Slovenskej terminologickej databázy**.

Významnú úlohu pri sprístupňovaní terminologických zdrojov zohráva aj **Terminologický portál**, ktorý JÚLŠ buduje ako centrálné miesto na zhromažďovanie dostupných terminologických zdrojov, teoretických terminologických textov a informácií o koordinácii terminologickej práce na Slovensku, ako aj o relevantných terminologických fórach¹⁴².

5.3.1.1 Projekt Slovenskej terminologickej databázy¹⁴³

Slovenská terminologická databáza (STD), ktorú spravuje **JÚLŠ**, je najvýznamnejším slovenským národným terminologickým projektom. Jej hlavným cieľom je ustáľovanie terminologického aparátu, centralizácia terminologických informácií a koordinácia terminologických aktivít na Slovensku. Databáza zároveň vytvára priestor na komunikáciu odborníkov z rôznych oblastí, podporuje výmenu terminologických informácií a prispieva k ich popularizácii a šíreniu medzi odbornou i laickou verejnosťou. STD je koncipovaná ako monolingválna databáza deskriptívneho charakteru, ktorá dokumentuje aktuálny stav terminológie v jednotlivých vedných a odborných disciplínach.

Počiatky projektu siahajú do roku 2005, keď tím Slovenského národného korpusu začal analyzovať existujúce terminologické databázy a navrhovať štruktúru terminologického záznamu. Návrh vychádzal aj z prieskumu potrieb prekladateľov a tlmočníkov. Súčasťou projektu bol výber vhodného softvéru, úprava politiky získavania textov a budovanie špecializovaných podkorpusov, predovšetkým z oblasti ekonomiky a práva.

Metodika projektu vychádza z textovej terminológie, ktorej cieľom je identifikovať potenciálne terminologické jednotky v odborných textoch a určiť pojmy, ktoré označujú.

Pri budovaní databázy sa využíva tezaurus EUROVOC, ktorý umožňuje tematické usporiadanie terminologických údajov. Tvorba nových záznamov a aktualizácia existujúcich záznamov vychádza predovšetkým z odborných textových korpusov. Dôležitým princípom správy databázy je zabezpečenie konzistentnosti a komplementarity terminologických informácií, a to nielen v rámci celej databázy, ale aj v jednotlivých terminologických záznamoch.

¹⁴² Terminologický portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. Online. Dostupné na: <https://terminologickyportal.sk/>. [cit. 5.6.2026].

¹⁴³ Slovenská terminologická databáza je dostupná na: https://terminologickyportal.sk/wiki/Hlavn%C3%A1_str%C3%A1nka

V súčasnosti databáza obsahuje viac ako 19 500 slovenských termínov a terminologických spojení z 23 vedných disciplín a odborných oblastí (astronómie, ekonómie, filozofie, fyziky, histórie, marketingu, medicíny, práva, šachu atď.)¹⁴⁴.

Typický terminologický záznam obsahuje:

- heslový termín,
- definíciu,
- zdroj definície,
- prípadné synonymá,
- príbuzné termíny a
- poznámky.

Databáza sa priebežne dopĺňa o nové záznamy a existujúce údaje prechádzajú odbornými a jazykovými korektúrami¹⁴⁵.

Ďalší rozvoj Slovenskej terminologickej databázy je plánovaný v troch základných smeroch. Prvým je tvorba nových terminologických záznamov v rámci samostatných výskumných projektov, napríklad z oblasti obchodu, sociálnej práce, histórie alebo slovanskej mytológie. Druhým smerom je preberanie a úprava existujúcich terminologických zdrojov, pričom významnou otázkou zostáva riešenie autorských práv. Tretím smerom je výmena terminologických záznamov s inými terminologickými databázami, čo by malo podporiť širšiu harmonizáciu a prepojenosť terminologických zdrojov na národnej i medzinárodnej úrovni.

Slovenská terminologická databáza tak predstavuje významný nástroj terminologického manažmentu na Slovensku. Prispieva k štandardizácii odbornej komunikácie, podporuje terminologický výskum a vytvára predpoklady pre efektívne zdieľanie terminologických informácií medzi odborníkmi, inštitúciami a verejnosťou¹⁴⁶.

5.3.2 TK 69 Terminológia. Informácie a dokumentácia

Technická komisia **TK 69 Terminológia. Informácie a dokumentácia** predstavuje odborný orgán slovenskej technickej normalizácie, ktorý zabezpečuje preberanie a harmonizáciu medzinárodných noriem z oblasti terminológie, informácií a dokumentácie do sústavy slovenských technických noriem. Jej činnosť je prepojená najmä s medzinárodnými komisiami ISO/TC 37 (Terminológia a jazykové zdroje) a ISO/TC 46 (Informácie a dokumentácia). Komisia

¹⁴⁴ Slovenská terminologická databáza. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. In: *STD Slovenská terminologická databáza*. Online. Dostupné na: https://terminologickyportal.sk/wiki/Hlavn%C3%A1_str%C3%A1nka. [cit. 9.6.2026].

¹⁴⁵ Inštruktážne video o Slovenskej terminologickej databáze: *Slovenská terminologická databáza – čo to je?* Online. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=LVD7niscmKc>. [cit. 6.6.2026].

¹⁴⁶ LEVICKÁ, Jana. Terminology and Terminological Activities in the Present-Day Slovakia. In: *Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2007*. Ed. Jana Levická — Radovan Garabík. Brno: Tribun 2007, s. 140. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007_Levicka%20Terminology_and_Terminological_Activities_in_the_Present-Day_Slovakia.pdf. [cit. 4.6.2026].

zohráva významnú úlohu pri štandardizácii terminologickej práce, bibliografických údajov, dokumentačných systémov a informačných procesov na Slovensku¹⁴⁷.

V súčasnosti pôsobí v systéme slovenskej technickej normalizácie pod gesciou národného normalizačného orgánu, ktorým je **Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR (ÚNMS SR)**. Historicky bola jej činnosť úzko prepojená so Slovenským ústavom technickej normalizácie (SÚTN) a s Centrom vedecko-technických informácií SR (CVTI SR).

5.4 Trendy terminológie

Súčasný vývoj terminológie je úzko spätý s digitalizáciou, rozvojom umelej inteligencie, spracovaním prirodzeného jazyka, sémantickým webom, jazykovými technológiami a budovaním viacjazyčných informačných systémov. Tradičná terminografia sa postupne transformuje na digitálne spracovanie terminologických zdrojov, pričom terminológia sa stáva neoddeliteľnou súčasťou znalostných a informačných systémov modernej spoločnosti.

Medzi najvýznamnejšie trendy súčasnej terminológie patrí rozvoj korpusovej terminológie, budovanie a správa terminologických databáz, využívanie počítačom podporovaných prekladateľských nástrojov (CAT tools), aplikácia strojového prekladu, tvorba ontológií a znalostných modelov, ako aj implementácia princípov prepojených otvorených dát (Linked Open Data). Významnú úlohu zohráva aj prechod od tradičných databáz k sémantickým dátovým modelom, ktoré umožňujú interoperabilitu jazykových zdrojov a ich efektívne využívanie v digitálnom prostredí.

Rastúci význam nadobúda viacjazyčná komunikácia v globálnom informačnom priestore. Terminologické zdroje sa preto využívajú nielen v odbornom preklade a medzinárodnej komunikácii, ale aj pri správe viacjazyčného webového obsahu a optimalizácii pre internetové vyhľadávače (SEO). Zároveň sa presadzuje konceptuálne orientovaný prístup k správe terminológie, ktorý podporuje integráciu terminologických údajov do jazykového inžinierstva a prispieva k zvyšovaniu kvality systémov strojového prekladu¹⁴⁸.

Cieľom súčasného terminologického výskumu je vytváranie inteligentných terminologických systémov schopných automatizovane spracúvať, prepájať a sprístupňovať odborné poznatky vo viacjazyčnom digitálnom prostredí. Príkladom tohto trendu je databáza IATE, jeden z najrozsiahlejších terminologických zdrojov na svete, ktorá sa využíva v európskom jazykovom a prekladateľskom prostredí a postupne sa integruje s technológiami umelej inteligencie.

5.4.1 Digitálna terminológia

Digitálna terminológia predstavuje moderný prístup k tradičnej terminologickej disciplíne, ktorý zahŕňa navrhovanie, implementáciu a správu digitálnych zdrojov určených na zhromažďovanie, organizáciu a sprístupňovanie terminologických údajov a metadát v špecializovaných oblastiach poznania. V podmienkach digitálneho prostredia sa úloha terminológa neobmedzuje len na analýzu pojmov a ich jazykové vyjadrenie, ale rozširuje sa aj o porozumenie

¹⁴⁷ HRUBÁ, Ivana, ŽITŇANSKÁ, Mária. Technická normalizácia – činnosť TK 69. In: *ITlib: Informačné technológie a knižnice*. 2012, č. 4, s. 49-51. Online. Dostupné na: <https://itlib.cvtisr.sk/clanky/clanek612/>. [cit. 5.6.2026].

¹⁴⁸ BIDNENKO, Natalia. Practical and theoretical issues pf modern terminology. In: *Seria filologični nauki*. Online. Roč. 15 (2018), č. 1, s. 221. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/326894186_Practical_and_theoretical_issues_of_modern_terminology. [cit. 5.6.2026].

technickým a štrukturálnym požiadavkám súvisiacim s tvorbou, uchovávaním a správou terminologických databáz a ďalších digitálnych zdrojov. Súčasný terminológ preto pôsobí na rozhraní jazykových, informačných a technologických disciplín. Zodpovedá nielen za kvalitu a spoľahlivosť terminologických údajov, ale aj za spôsob ich štruktúrovania, ktorý zabezpečuje efektívne vyhľadávanie, interoperabilitu, dlhodobú dostupnosť a opätovné využívanie terminologických zdrojov¹⁴⁹.

Kým tradičná terminologická práca bola prevažne manuálna, digitálny prístup využíva softvér a automatizované metódy. Digitálna terminológia zahŕňa najmä:

- **terminologické databázy** – elektronické úložiská termínov, definícií a ekvivalentov,
- **CAT nástroje** – programy podporujúce preklad a terminologickú konzistentnosť,
- **automatickú extrakciu termínov** – automatické vyhľadávanie odborných výrazov v textoch,
- **NLP (spracovanie prirodzeného jazyka)** – technológie analyzujúce jazyk a význam textov,
- **AI a znalostné systémy** – inteligentné systémy využívajúce terminológiu pri spracovaní a organizácii znalostí.

Hlavným cieľom digitálnej terminológie je **zvýšiť presnosť a efektívnosť práce s odborným jazykom** a umožniť lepšiu správu terminologických informácií v digitálnom prostredí. Terminológia zohráva dôležitú úlohu aj **v umelej inteligencii a znalostných systémoch**. Presne definované termíny a vzťahy medzi nimi tvoria základ ontológií, odborných znalostných báz či inteligentných vyhľadávacích systémov. Umelá inteligencia dokáže terminológiu analyzovať, navrhovať nové terminologické väzby alebo podporovať automatické spracovanie odborných textov. Kvalita takýchto systémov však závisí od presnosti a systematickosti použitých terminologických údajov. Presná terminológia totiž znižuje riziko nesprávnej interpretácie odborných textov systémami umelej inteligencie. Terminologické databázy sa preto využívajú pri trénovaní jazykových modelov, automatickom preklade, extrakcii informácií a vyhľadávaní znalostí.

Digitálne technológie dnes predstavujú prirodzenú súčasť terminologickej práce. Základná orientácia v týchto nástrojoch a postupoch je dôležitá pre lingvistov, terminológov aj odborníkov pracujúcich s odbornou komunikáciou.

5.4.1.1 Korpusová analýza v terminológii

Korpusová analýza predstavuje metodický prístup založený na skúmaní rozsiahlych súborov elektronických textov (korpusov). Hoci jej teoretické východiská vychádzajú predovšetkým z korpusovej lingvistiky, v súčasnej terminológii sa využíva ako účinný nástroj na identifikáciu, analýzu, overovanie a definovanie odborných termínov. Prostredníctvom korpusov možno skúmať frekvenciu výskytu termínov, ich kontextové použitie, terminologické varianty, kolokácie a terminologické zmeny v čase. Korpusové metódy tak významne prispievajú

¹⁴⁹ VEZZANI, Federica, NUNZIO, Giorgio Maria Di. Multilingual digital terminology: Introduction to the special issue. In: *Digital Scholarship in the Humanities*. Roč. 38 (2023), č. s 11–15. Online. Dostupné na: https://academic.oup.com/dsh/article/38/Supplement_1/i1/7203985?guestAccessKey= [cit. 5.6.2026].

k tvorbe terminologických databáz, slovníkov a ďalších terminologických zdrojov založených na autentickom jazykovom materiáli.

Korpusová analýza je dnes dôležitou súčasťou digitálnej terminológie a využíva sa v:

- terminografii (tvorba slovníkov a databáz),
- prekladateľstve (terminologická konzistencia),
- jazykových technológiách,
- výskume odborného jazyka.

Prináša objektívnejší a presnejší pohľad na terminológiu, pretože vychádza z reálneho používania jazyka. Aby však mohla terminologická práca poskytovať obraz o reálnom stave danej terminológie, je nutné, aby bol špecializovaný korpus reprezentatívny nielen v zmysle počtu a vedeckej váhy autorov a ich diel, ale aj v zmysle zastúpenia odbornej tlače (odborných časopisov a iných odborných publikácií)¹⁵⁰. Budovaniu korpusových zdrojov slovenského jazyka sa venuje Oddelenie Slovenského národného korpusu, ktoré pôsobí v rámci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. **Slovenský národný korpus** je rozsiahly elektronický súbor textov v slovenskom jazyku umožňujúci vyhľadávanie slov, slovných spojení a ďalších jazykových javov. Predstavuje významný zdroj informácií o súčasnej slovenčine a jej skutočnom používaní. Využíva sa najmä vo vedeckom výskume jazyka, pri tvorbe slovníkov, vývoji jazykových technológií, automatickom spracovaní prirodzeného jazyka a konštrukcii systémov strojového prekladu¹⁵¹.

¹⁵⁰ LEVICKÁ, Jana. Korpusová lingvistika v službách terminologickej práce – analýza termínu marketing. In: *Aktuálne otázky terminológie marketingu. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Jana Levická — Kristína Viestová. Bratislava: Slovenský národný korpus 2014, s. 92. Online. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://korpus.juls.savba.sk/attachments/publications/2014_Levicka%20A1_Korpusov%20A1_lingvistika_v_slu%C5%BEB%20A1ch_terminologickej_pr%20A1ce_-_anal%20BDza_term%20ADnu_marketing.pdf. [cit. 6.6.2026].

¹⁵¹ Využitie Slovenského národného korpusu na vedecko-výskumné ciele je bezplatné, prístup na vyhľadávanie dostane používateľ po zaregistrovaní sa na stránke <https://korpus.sk/registration.html>; Slovenský národný korpus. In: *Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky*. Online. Dostupné na: <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk-narodnostne-mensiny-a-zahranicni-slovaci/statny-jazyk/slovensky-narodny-korpus/>. [cit. 6.6.2026]; O korpuse. In: *Slovenský národný korpus*. Online. Dostupné na: <https://korpus.sk/o-korpusoch/korpusy/uvod/>. [cit. 6.6.2026].

Obr. 30 Výsledky vyhľadávania definícií a definičných kontextov termínu „marketing“ v Slovenskom národnom korpuse¹⁵²

Korpus: **ecn-0.1-all** Popis: **ecn all version 0.1** Velkosť: **21 330 995 pozícií** Výskytov: **128**

Výskytov: **128** (6,00 i.p.m.; týkajúce sa celého korpusu) | ARF: **28**

Strana **1** z **7** [Prejsť](#) [Ďalšia](#) | [Posledná](#)

Prf97/11	divízie jej ústredia – investícií, kontroly a marketingu – budú definitívne presídlené do Banskej B
Prf99/10	Andrea Moravčíková Elektronický obchod možno definovať ako uskutočňovanie marketingu , predaja, nákupu tovaru alebo služieb a
Prf00/01	, firmy Amway, Oriflame). Multilevel marketing možno definovať asi takto: je to priamy
Prf00/05	ktoré sú moderné aktuálne a perspektívne. Úloha marketingu Vo svete existuje mnoho definícií pojmu
Prf00/05	Úloha marketingu Vo svete existuje mnoho definícií pojmu marketing , ale aj napriek tomu má J.
Prf00/10	Nejde o výmenu hmatateľných hodnôt za hotovosť. Marketing definuje "mäkké hodnoty" ako tovar a
SME6/09	, BRATISLAVA (SME - vt) - Marketing sa definuje ako systematické usmerňovanie
SME9/07	"bibliu, ktorá definovala zlý a dobrý marketing ". D. Ogilvy začal písať svoju
KVJ51	Kotler). Definícia distribúcie z pozície teórie marketingu [Kita a kol.: Marketing,
KVJ51	priamym marketingom? Áno. Priamy marketing alebo marketing priamej objednávky je definovaný americk
MOZF1	Lamont v tejto súvislosti uvádza definíciu pojmu globálny marketing , ktorý... preferuje dôležitosť chápania
VMich1	za partnerov. Preto Grönroos prezentuje novú definíciu marketingu , ktorého obsahom je identifikovať, vytvor
VMich2	integrovaného celku. Pritom sa rozvinula aj definícia marketingu , keď sa chápe ako vznik, podpora
VMich2	. Poslanie pomáha definovať vzťah medzi všetkými prvkami marketingu , s ktorými organizácia prichádza do styku,
EHvi1	ktorého sa rozvíja a sprostredkuje blahobyt ľudí. Marketing by sme mohli definovať ako spoločenský a
EHvi1	Základná podstata marketingovej koncepcie je vymedzená v definícii marketingu . Samotná definícia marketingu vychádza z j
EHvi1	je vymedzená v definícii marketingu. Samotná definícia marketingu vychádza z pojmov, ktoré tvoria jadro mar
EHvi1	dosiahli veľké zisky práve vďaka aplikácii koncepcie spoločenského marketingu . Marketingový manažment môžeme defino
EHvi1	ľudí, uspokojovanie ich dopytu. Podstatou definície marketingu je skutočnosť, že marketing je spoločenský
EHvi1	nadobúdajú stále väčší význam. Rokmi vývoja priameho marketingu vzniklo viacero definícií priameho marketir

Strana **1** z **7** [Prejsť](#) [Ďalšia](#) | [Posledná](#)

Najznámejším nástrojom korpusovej analýzy v terminológii je **Sketch Engine**, ktorý umožňuje:

- vyhľadávanie termínov v korpusoch,
- analýzu ich kontextu a frekvencie,
- identifikáciu kolokácií a terminologických vzťahov,
- podporu tvorby terminologických databáz¹⁵³.

Zhrnutie kapitoly

Zapamätaj si:

- ✓ Medzinárodnú terminologickú spoluprácu koordinujú najmä organizácie ISO, INFOTERM, TermNet a inštitúcie Európskej únie, ktoré vytvárajú metodické rámce, normy a terminologické zdroje.

¹⁵² LEVICKÁ, Jana. Korpusová lingvistika v službách terminologickej práce – analýza termínu marketing. In: *Aktuálne otázky terminológie marketingu. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Jana Levická – Kristína Viestová. Bratislava: Slovenský národný korpus 2014, s. 88. Online. Dostupné na: https://korpus.juls.savba.sk/attachments/publications/2014_Levicka%20A1_Korpusov%C3%A1_lingvistika_v_slu%C5%BEb%C3%A1ch_terminologickej_pr%C3%A1ce_-_anal%C3%BDza_term%C3%ADnu_marketing.pdf. [cit. 6.6.2026].

¹⁵³ Dostupná je aj bezplatná skúšobná verzia Sketch Engine: <https://www.sketchengine.eu/>.

- ✓ Kľúčovým nástrojom terminologickej štandardizácie sú normy ISO (predovšetkým ISO 704, ISO 1087 a ISO 860), ktoré určujú zásady identifikácie a opisu pojmov, tvorby definícií a výberu vhodných termínov.
- ✓ Moderná terminológia sa opiera o terminologické databázy (IATE, TERMIUM Plus, UNTERM, WIPO Pearl a i.), korpusovú analýzu a digitálne technológie vrátane umelej inteligencie.
- ✓ Na Slovensku zohrávajú významnú úlohu v oblasti terminológie najmä Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Slovenská terminologická databáza a technická komisia TK 69 Terminológia. Informácie a dokumentácia.

Kontrolné otázky

1. Aké sú hlavné úlohy organizácie ISO v oblasti terminológie?
2. Čomu sa venuje technická komisia ISO/TC 37?
3. Aké poslanie plní organizácia INFOTERM?
4. Prečo je terminológia dôležitá pre fungovanie Európskej únie?
5. Akú úlohu zohrávajú DGT a TermCoord?
6. Aký je účel terminologickej databázy IATE?
7. Aké sú hlavné ciele terminologickej normalizácie?
8. Ktoré významné medzinárodné terminologické databázy poznáte?
9. Aké sú hlavné trendy súčasnej terminológie?
10. Čo sa rozumie pod pojmom digitálna terminológia?
11. Aké možnosti využitia ponúka korpusová analýza?
12. Prečo je potrebné kriticky posudzovať výsledky umelej inteligencie pri práci s terminológiou?
13. Akú úlohu plní Slovenská terminologická databáza?

Otázky do diskusie:

1. Nahradí AI terminologickú prácu?
2. Aké sú riziká automatickej extrakcie termínov?
3. Sú ontológie moderným pokračovaním terminológie alebo samostatnou disciplínou?
4. Ako sa mení úloha terminológa v ére veľkých jazykových modelov?

Praktická úloha

Porovnanie terminologických databáz

Vyberte si jeden odborný termín zo svojej študijnej oblasti (napr. *umelá inteligencia, digitálna knižnica, autorské právo, metadáta, indexovanie, kybernetická bezpečnosť*).

1. Vyhľadajte daný termín v databáze IATE.
2. Vyhľadajte ten istý termín v databáze TERMIUM Plus alebo UNTERM.
3. Porovnajte:
 - a. počet jazykových ekvivalentov,
 - b. definície,
 - c. kontextové informácie,
 - d. uvedené zdroje,
 - e. prípadné pojmové vzťahy.
4. Výsledky spracujte do tabuľky.
Zhodnoťte, ktorá databáza poskytuje pre vybraný termín najkomplexnejšie informácie a prečo.

Rozširujúca úloha

Vyhľadajte technický alebo právny termín v databáze WIPO Pearl a porovnajte jeho definíciu s definíciou v databáze IATE. Zistite, či sa význam termínu v jednotlivých odboroch líši.

Záver

Terminológiu možno vnímať ako komplexnú a dynamicky sa rozvíjajúcu disciplínu, ktorá spája jazykovedné, kognitívne, informačné a technologické prístupy. Jej základným cieľom je zabezpečiť presnú, jednoznačnú a konzistentnú odbornú komunikáciu prostredníctvom systematickej práce s pojmami a ich jazykovým vyjadrením – termínmi.

Súčasťou terminologickej práce je analýza pojmov, ich vlastností a vzťahov. Pojmy sú organizované do systematických štruktúr prostredníctvom rodovo-druhových a partitívnych vzťahov, pričom ich klasifikácia musí byť založená na konzistentnom kritériu. Dôležitú úlohu zohráva aj princíp dedičnosti, ktorý zabezpečuje logickú nadväznosť v pojmových systémoch. Tieto systémy tvoria základ terminologických štruktúr a odrážajú organizáciu poznania v jednotlivých odboroch.

Normatívny rámec terminológie je podporovaný medzinárodnými štandardmi, najmä normou ISO 704, ktorá definuje vlastnosti kvalitného termínu, ako sú transparentnosť, konzistentnosť, správnosť, vhodnosť, jazyková úspornosť, preložiteľnosť. Tieto princípy zabezpečujú, aby termíny boli funkčné v rámci odborného jazyka a zároveň kompatibilné s potrebami medzinárodnej komunikácie.

Osobitné postavenie v terminologickej práci má budovanie terminologických databáz, ktoré umožňujú systematické zhromažďovanie, organizáciu a prístupňovanie odborných údajov. Ich budovanie zahŕňa selekciu termínov, overovanie ich odborného charakteru, analýzu vzťahov, definícií a finálnu štrukturalizáciu záznamov. Terminologické databázy nachádzajú široké uplatnenie vo vede, vzdelávaní, preklade aj v komerčnej praxi.

Súčasná terminológia je úzko prepojená s digitálnymi technológiami. Využíva korpusovú analýzu, CAT nástroje, automatickú extrakciu termínov, spracovanie prirodzeného jazyka a umelú inteligenciu. Tieto nástroje výrazne zvyšujú efektivitu a presnosť terminologickej práce a umožňujú jej integráciu do moderných znalostných systémov a ontológií. Korpusová analýza zároveň poskytuje empirický základ pre skúmanie reálneho používania termínov v odborných textoch.

Vývoj terminológie ukazuje jej postupnú profesionalizáciu a internacionalizáciu od prvých systematických klasifikácií v prírodných vedách v 18. storočí cez vedecké základy formulované Eugenom Wüsterom v 20. storočí až po súčasné postwüsterovské prístupy zdôrazňujúce jej kognitívny, sociálny a komunikačný rozmer. Terminológia 21. storočia sa tak stáva interdisciplinárnym odborom, ktorý reflektuje nielen štruktúru poznania, ale aj jeho dynamiku a kontextové použitie, pričom je založená na pluralite vzájomne sa dopĺňajúcich perspektív.

Zoznam bibliografických odkazov

About IATE. In: *iate European Union terminology*. Online. Dostupné na: <https://iate.europa.eu/home>. [4.6.2026].

Antoine Lavoisier. In: *Britannica*. Online. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Antoine-Lavoisier>. [cit. 10.5.2026].

BIDNENKO, N. Practical and theoretical issues pf modern terminology. In: *Seria filologični nauki*. Online. Roč. 15 (2018), č. 1, s. 213-224. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/326894186_Practical_and_theoretical_issues_of_modern_terminology. [cit. 8.5.2026].

CABRÉ, Teresa M. *Terminology. Theory, methods and applications*. John Benjamins Publishing Company 1998. Online. Dostupné na: https://www.kufunda.net/publicdocs/cabre_m_teresa_terminology_theory_methods_and_applications.pdf. [cit. 10.5.2026].

CAMPO, Ángela. *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita Montreal, 2012. Online. Dostupné na: <https://umontreal.scholaris.ca/items/36b3d0b5-ab55-42aa-b97d-d45bbd24d0be>. [cit. 5.5.2026].

Carolus Linnaeus. In: *Britannica*. Online. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Carolus-Linnaeus>. [cit. 10.5.2026].

DAHLBERG, Ingetraut. Knowledge Organization: Its Scope and Possibilities. In: *Knowledge Organization*, roč. 20 (1993), č. 4, s. 211-222. Dostupné aj na: <https://storage.imrpress.com/imr/journal/KO/article/506188/1752849311192.pdf>. [cit. 3.6.2026].

Directorate-General for Translation and Clear Language. In: *The Secretary-General. European Parliament*. Online. Dostupné na: <https://the-secretary-general.europarl.europa.eu/en/directorates-general/trad>. [3.6.2026].

DŽUGANOVÁ, Božena. *Terminológia ako vedná disciplína*. Online. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/3/ks2002-3.html>. [cit. 8.5.2026].

ĐURICOVÁ, Alena. Vplyv pandémie na jazyk a slovné spojenia úradných textov. In: *Philologia*. Roč. XXXII (2022), č. 1, s. 43-56. Online. Dostupné na: https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Ustavy/Ustav_filologických_studii/Philologia/Philologia_2022-1/PHILOLOGIA_2022_1-4_43-56.pdf. [cit. 16.5.2026].

FABER, Pamela (ed.). *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin, Germany: Walter de Gruyter. Walter de Gruyter 2012. Podľa: HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v:

ISKO *Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

HJØRLAND, Birger. Terminology. In: *Knowledge Organization*. Roč. 50 (2023), č. 2, s. 111-127. Dostupné aj v: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/terminology> [cit. 2.5.2026].

HORECKÝ, Ján. *Základy slovenskej terminológie*. Slovenská akadémia vied 1956. Online. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/ediela/zaklady_slovenskej_terminologie/zaklady_slovenskej_terminologie.pdf. [cit. 2.6.2026].

HRUBÁ, Ivana, ŽITŇANSKÁ, Mária. Technická normalizácia – činnosť TK 69. In: *ITlib: Informačné technológie a knižnice*. 2012, č. 4, s. 49-51. Online. Dostupné na: <https://itlib.cvtisr.sk/clanky/clanek612/>. [cit. 5.6.2026].

HUDON, Michèle, EL HADI, Widad Mustafa. Jacques Maniez. In: *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*, ed. Birger Hjørland a Claudio Gnoli. Online. Dostupné na: <https://www.isko.org/cyclo/maniez.htm> [cit. 3.6.2026].

Infoterm Mission Statement. In: *Infoterm*. Online. Dostupné na: http://www.infoterm.info/about_us/mission_statement.php. [cit. 4.6.2026].

ISO 704: 2022 Terminology work – Principles and methods

ISO 704 (STN ISO 704: 2000) Terminologická práca – Princípy a metódy.

ISO 1087: 2019 Terminology work and terminology science — Vocabulary.

ISO 25964-1: 2011 Information and documentation. Thesauri and interoperability with other vocabularies. Part 1: Thesauri for information retrieval.

ISO/DIS 26162-1: 2019 Management of terminology resources — Terminology databases — Part 1: Design.

ISO/TC 37 Language and Terminology. In: *ISO*. Online. Dostupné na: <https://www.iso.org/committee/48104.html>. [cit. 3.6.2026].

JURČACKOVÁ, Zora. *Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia*. Bratislava: CVTI SR, 2002.

KEIZER, N. F. de, ABU-HANNA, A. a J. H. M. ZWETSLOOT-SCHONK. Understanding Terminological Systems I: Terminology and Typology. In: *Methods of Information in Medicine*. Online. Roč. 39 (2000), s. 16-21. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/12531421_Understanding_Terminological_Systems_I_Terminology_and_Typology. [cit. 12.5.2026].

KUČEROVÁ, Helena. *Organizace znalostí: klíčová témata*. Univerzita Karlova 2014. Online. Dostupné na: https://uisk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Organizace-znalost%c3%ad_Ku%c4%8derov%c3%a1.pdf. [cit. 4.6.2026].

LEVICKÁ, Jana. Korpusová lingvistika v službách terminologickej práce – analýza termínu marketing. In: *Aktuálne otázky terminológie marketingu. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Jana Levická — Kristína Viestová. Bratislava: Slovenský národný korpus 2014, s. 77 – 94. Online. Dostupné na: https://korpus.juls.savba.sk/attachments/publications/2014_Levick%C3%A1_Korpusov%C3%A1_lingvistika_v_slu%C5%BEB%C3%A1ch_terminologickej_pr%C3%A1ce_-_anal%C3%BDza_term%C3%ADnu_marketing.pdf. [cit. 6.6.2026].

LEVICKÁ, Jana. Slovenská terminologická databáza. In: *Kultúra slova*, roč. 42 (2008), č. 3, s. 139-157. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2008_Levick%C3%A1_Slovensk%C3%A1_terminologick%C3%A1_datab%C3%A1za.pdf. [cit. 23.6.2026].

LEVICKÁ, Jana. Zakladajúca konferencia Slovenskej terminologickej siete. In: *Kultúra slova*, roč. 42 (2008), č. 1, s. 53 – 55.

LEVICKÁ, Jana. *Terminologické databázy ako nástroj terminologického manažmentu*. Powerpointová prezentácia. Online. Dostupné na: https://wiki.ufal.ms.mff.cuni.cz/media/seminare:paha_prezentacia.pdf. [cit. 2.6.2026].

LEVICKÁ, Jana. *Terminologické implikácie štruktúrnej a kontextovej analýzy francúzskej a slovenskej stavebnej lexiky*. Doktorandská dizertačná práca. Univerzita Komenského 2006. Online. Dostupné na: <https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007-levicka-terminologicke%20implementacie.pdf>. [cit. 25.6.2026].

LEVICKÁ, Jana. Terminology and Terminological Activities in the Present-Day Slovakia. In: *Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2007*. Ed. Jana Levická — Radovan Garabík. Brno: Tribun 2007, s. 139 – 151. Online. Dostupné na: https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2007_Levick%C3%A1_Terminology_and_Terminological_Activities_in_the_Present-Day_Slovakia.pdf. [cit. 4.6.2026].

LEVICKÁ, Jana, ZUMRÍK, Miroslav. Finding one's way: the case of Slovak terminology (general overview from 1844 onwards). In: *Polskie i europejskie nurty terminologiczne*. Wydawnictwo Naukowe instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej, Uniwersytet Warszawski, 2017, s. 180-197. Online. Dostupné na: https://korpus.juls.savba.sk/attachments/publications/2017_Levick%C3%A1_Zumr%C3%ADk_Finding_one_s_way_the_case_of_Slovak_terminology.pdf. [cit. 23.6.2026].

LEVICKÁ, Jana, ZUMRÍK, Miroslav: Profesor Ján Horecký – terminológ/Ján Horecký – Terminologist. In: *Človek a jeho jazyk 4. Terminologické inšpirácie profesora Jána Horeckého/Man and His Language 4. Selected Terminological Papers of J. Horecký*. Ed. Jana

Levická — Miroslav Zumrík. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 2019. s. 13 – 17. Online. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/attachments/clovek/caj_4.pdf. [cit. 10.6.2026].

Mission. In: *EAFT. European Association for Terminology*. Online. Dostupné na: <https://www.eaft-aet.net/en/aet/mission>. [cit. 3.6.2026].

Mission Statement. In: *TermNet*. Online. Dostupné na: https://www.termnet.org/english/about_us/index.php. [cit. 3.6.2026].

O korpuse. In: *Slovenský národný korpus*. Online. Dostupné na: <https://korpus.sk/o-korpusoch/korpusy/uvod/>. [cit. 6.6.2026].

PROTOPOPESCU, Daria. Theories of Terminology – past and Present 1. In: *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie (SCOL)*, roč. VI (2013), č. 1-2. Online. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/351779755_THEORIES_OF_TERMINOLOGY_-_PAST_AND_PRESENT_1. [cit. 22.6.2026].

SAGER, Juan. *A Practical Course in Terminology Processing*. John Benjamins Publishing Company 1990, s. 3-5. Dostupné aj ako Google Books.

Slovenská terminologická databáza – čo to je? Online. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=LVD7niscmKc>. [cit. 6.6.2026].

Slovenská terminologická databáza. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. In: *STD Slovenská terminologická databáza*. Online. Dostupné na: https://terminologickyportal.sk/wiki/Hlavn%C3%A1_str%C3%A1nka. [cit. 9.6.2026].

Slovenská terminologická sieť – jej poslanie a aktivity. In: *Enviromagazín*, 2010, č. 4, s. 27. Online. Dostupné na: <https://www.enviromagazin.sk/enviro2010/enviro4/14slovenska.pdf>. [cit. 23.6.2026].

ŠPÁNIOVÁ, Marta. Význam terminológie pre informačnú činnosť: terminologické princípy tvorby tezaurov a interoperabilita s inými slovníkmi. In: *Knižničná a informačná veda XXVI*. Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 45-68.

TEMMERMANN, Rita. *Towards new ways of Terminology description. The sociocognitive approach*. John Benjamins Publishing Company 2000, s. 4. Dostupné aj ako Google Books.

Terminologický portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. Online. Dostupné na: <https://terminologickyportal.sk/>. [cit. 5.6.2026].

Terminologie. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/TERMINOLOGIE>. [cit. 6.6.2026].

Termium Plus. In: *Government of Canada*. Online. Dostupné na: <https://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng>. [cit. 4.6.2026].

UNTERM The United Nations Terminology Database. In: *United Nations: Department for General Assembly and Conference Management*. Online. Dostupné na: <https://unterm.un.org/unterm2/en/>. [cit. 4.6.2026].

Úvod do lekárskej terminológie. Asklepios 2013, s. 2. Online. Dostupné na: <http://www.datasolution.sk/pdf/t1.pdf>. [cit. 10.5.2026].

VEZZANI, Federica, NUNZIO, Giorgio Maria Di. Multilingual digital terminology: Introduction to the special issue. In: *Digital Scholarship in the Humanities*. Roč. 38 (2023), č. 1, s 11–15. Online. Dostupné na: https://academic.oup.com/dsh/article/38/Supplement_1/i1/7203985?guestAccessKey=. [cit. 5.6.2026].

WARBURTON, Kara. *Terminology standardization, terminology management and best practices Or... what's going on with terminology?* Powerpointová prezentácia. Online. Dostupné na: <https://www.aeter.org/wp-content/uploads/2014/10/Warburton-AETER14.pdf>. [cit. 4.5.2026].

What we do. In: *TermCoord. European Parliament*. Online. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/termcoord/en/about/what-we-do>. [cit. 3.6.2026].

Why terminology? In: *Infoterm*. Online. Dostupné na: http://www.infoterm.info/about_us/. [cit. 8.5.2026].

WIPO Pearl – WIPO's Multilingual Terminology Portal. In: *WIPO*. Online. Dostupné na: <https://www.wipo.int/en/web/wipo-pearl>. [cit. 4.6.2026].

WÜSTER, Eugen. *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik*. (Die nationale Sprachnormung und ihre Verallgemeinerung) (Dizertačná práca). Berlín: VDI Verlag, 1931.

Príloha

Prípadová štúdia 1: Od termínu k terminologickému záznamu

Táto prípadová štúdia ilustruje jedno z metaforických východísk modernej terminológie, v ktorom sa **terminologický záznam chápe ako viditeľný výsledok neviditeľného analytického procesu**.

Situácia

Študentka Lucia dostala za úlohu vytvoriť terminologický záznam pre termín **digitálna knižnica**. Otvorila si formulár terminologickej databázy a začala vyplňať jednotlivé údaje:

- termín: digitálna knižnica
- definícia: knižnica na internete
- oblasť: knižnice
- synonymum: elektronická knižnica

Po odovzdaní práce dostala spätnú väzbu, že jej záznam nespĺňa požiadavky terminologickej práce.

V čom bol problém?

Lucia predpokladala, že terminologický záznam je formulár, do ktorého stačí doplniť údaje. Nevychádzala však z analýzy odborných zdrojov ani z identifikácie pojmu, ktorý termín označuje.

Pred vytvorením terminologického záznamu je potrebné:

1. **Zhromaždiť odborné zdroje**
 - odborné publikácie,
 - normy,
 - terminologické databázy,
 - odborné slovníky.
2. **Preskúmať používanie termínu v odborných textoch**
 - Ako sa termín používa?
 - Aké má významové hranice?
 - Vyskytujú sa synonymá?
3. **Identifikovať pojem**
 - Aký objekt alebo jav termín označuje?
 - Do akého pojmového systému patrí?
 - Aké sú jeho nadradené a podradené pojmy?
4. **Vyhľadať kontext použitia**
 - Reálnu ukážku výskytu termínu v odbornom texte.

5. Určiť pojmové vzťahy

- synonymá,
- príbuzné pojmy,
- nadradené a podradené pojmy.

6. Sformulovať definíciu

- Definícia musí vyjadrovať podstatu pojmu.
- Mala by obsahovať nadradený pojem a rozlišovacie znaky.

Výsledok analytického procesu

Po analýze odborných zdrojov Lucia zistila, že pojem digitálna knižnica nemožno definovať ako „knižnicu na internete“.

V odborných zdrojoch sa uvádza napríklad definícia:

Digitálna knižnica je organizovaná kolekcia digitálnych dokumentov a služieb umožňujúcich ich uchovávanie, správu, vyhľadávanie a sprístupňovanie používateľom.

Následne identifikovala:

- nadradený pojem: informačný systém,
- príbuzné pojmy: digitálny repozitár, elektronická knižnica,
- kontext použitia v odbornom článku,
- anglický ekvivalent: *digital library*.

Až na základe tejto analýzy bolo možné vytvoriť kvalitný terminologický záznam.

Poučenie

Terminologický záznam nie je iba formulár na vyplnenie údajov o termíne, ale výsledok terminologickej analýzy. Každý údaj v zázname musí byť podložený odbornými zdrojmi, analýzou pojmu a jeho postavenia v pojmovom systéme. Kvalita terminologického záznamu preto závisí predovšetkým od kvality analytickej práce terminológa.

Otázky na diskusiu

1. Prečo nie je definícia „knižnica na internete“ terminologicky postačujúca?
2. Aké informácie musel terminológ získať pred vytvorením záznamu?
3. Ktoré časti terminologického záznamu vznikajú na základe pojmovej analýzy?
4. Aké riziká vznikajú, ak sa terminologický záznam vytvára bez analýzy odborných zdrojov?
5. V čom sa líši práca terminológa od jednoduchého vyplňania databázového formulára?

Prípadová štúdia 2: „Tri termíny, jeden zákon, štyri interpretácie“

Táto prípadová štúdia demonštruje, že **terminologická nejednotnosť nie je len jazykový problém, ale môže mať za následok systémové zlyhanie komunikácie medzi inštitúciami.**

Situácia

Ministerstvo pripravuje nový zákon o digitálnych službách vo verejnej správe. Zákon sa musí preložiť a implementovať do praxe v rámci európskej legislatívy.

Už v úvodnej fáze sa objavuje problém – základný pojem sa v rôznych inštitúciách používa odlišne:

- Ministerstvo informatizácie používa termín „digitálna služba“
- prekladatelia Európskej komisie pracujú s termínom „elektronická služba“ (*e-service*)
- IT oddelenia verejnej správy používajú výraz „online služba“
- v niektorých odborných dokumentoch sa objavuje aj termín „e-government service“

Na prvý pohľad ide o synonymá. V praxi však každý termín nesie mierne odlišný význam.

Problém v praxi

Po prijatí návrhu zákona vznikajú vážne interpretačné problémy:

- právnici si nie sú istí, či sa zákon vzťahuje aj na služby dostupné len čiastočne online,
- IT oddelenia implementujú rôzne technické riešenia podľa vlastného chápania termínov,
- prekladatelia v rôznych inštitúciách používajú odlišné ekvivalenty v anglických verziách dokumentov,
- Európska komisia vracia dokumenty na prepracovanie kvôli terminologickej nekonzistentnosti.

Výsledkom je:

- nejednotná implementácia zákona,
- zvýšené finančné náklady,
- oneskorenie digitalizácie služieb,
- znížená dôvera v právnu presnosť dokumentov.

Analýza situácie

Následne je zriadená pracovná skupina zložená z:

- terminológov (jazyková a pojmová analýza),
- právnikov (legislatívna presnosť),
- IT odborníkov (technická implementácia),
- prekladateľov (medzinárodná kompatibilita),
- zástupcov európskych inštitúcií (harmonizácia s IATE).

Zistenia pracovnej skupiny

Analýza ukázala, že problém nevznikol pre nedostatok jazykových prostriedkov, ale pre:

1. neexistenciu jednotného pojmu
 - každý sektor definoval „službu“ inak,
2. chýbajúcu terminologickú koordináciu
 - pojmy sa zavádzali paralelne bez spolupráce,
3. ignorovanie terminologických databáz
 - existujúce záznamy v IATE neboli dôsledne použité,
4. absenciu validácie odborníkmi
 - termíny vznikali administratívne, nie analyticky.

Riešenie

Pracovná skupina navrhla:

- vytvorenie jednotnej definície pojmu:
digitálna služba = služba poskytovaná verejnou alebo súkromnou inštitúciou prostredníctvom digitálnych technológií, ktorá umožňuje používateľovi vykonať interakciu bez nutnosti fyzickej prítomnosti
- harmonizáciu terminológie v súlade s databázou IATE
- vytvorenie národného terminologického záznamu v spolupráci s odborníkmi z rôznych oblastí
- zavedenie povinného terminologického posudzovania legislatívnych textov

Záver prípadovej štúdie

Táto situácia ukazuje, že:

Terminológia nie je individuálna jazyková činnosť, ale koordinovaný interdisciplinárny proces.

Bez spolupráce odborníkov a inštitúcií vzniká:

- terminologická nejednotnosť,
- interpretačná neistota,
- legislatívne a technické chyby,
- zlyhanie komunikácie medzi sektormi.

Diskusné otázky

5. Prečo nestačí, aby si každý odbor definoval termíny samostatne?
6. Aké riziká vznikajú pri nejednotnom používaní termínov v legislatíve?
7. Akú úlohu zohrávajú terminologické databázy (napr. IATE) v harmonizácii pojmov?
8. Prečo je dôležitá interdisciplinárna spolupráca pri tvorbe terminológie?
9. Ktoré zložky pracovnej skupiny boli kľúčové a prečo?
10. Ako by sa dalo tejto situácii predísť už v počiatočnej fáze tvorby zákona?

Prípadová štúdia 3: Etické rozhodovanie pri výbere termínov v európskej terminológii

Táto úloha ukazuje, že **terminológia v európskom kontexte je právna, etická a spoločensky zodpovedná činnosť**. Výber termínu môže ovplyvniť nielen presnosť komunikácie, ale aj spôsob, akým sú jednotlivci a skupiny vnímané v spoločnosti.

Kontext situácie: Ste členom terminologického tímu, ktorý pripravuje slovník pre nový politický dokument Európskej únie zameraný na migráciu, sociálnu politiku a rovnosť.

Dokument bude preložený do viacerých jazykov a bude slúžiť ako:

- základ pre legislatívne texty,
- podklad pre médiá,
- referenčný rámec pre inštitúcie EÚ.

Vašou úlohou je vybrať **najvhodnejšie terminologické ekvivalenty**, ktoré budú:

- presné,
- neutrálne,
- eticky akceptovateľné,
- kompatibilné s databázou IATE.

Problematické termínové dvojice

Pri riešení úlohy identifikujete tieto alternatívy:

A) Migrácia

1. illegal migrant
2. irregular migrant

B) Klimatická migrácia

1. climate refugee
2. environmentally displaced person

C) Sociálne označenie krajín

1. developing country
2. low-income country

D) Právny kontext

1. terrorist
2. person suspected of terrorism

E) Menšinové skupiny

1. Roma (endonym)
2. rôzne historické exonymá používané v národných jazykoch

Úloha 1: Analýza významu

Pre každý pár:

- preložte termíny,
- vysvetlite význam oboch termínov,
- identifikujte rozdiely v presnosti a konotáciách.

Úloha 2: Etická analýza

Pri každom páre určte:

- ktorý termín môže byť hodnotovo zaťažujúci,
- ktorý termín rešpektuje ľudskú dôstojnosť alebo právny kontext,
- aké riziká prináša nesprávny výber termínu.

Úloha 3: Terminologické rozhodnutie

Vyberte pre každý pár:

- **preferovaný termín**
- zdôvodnite ho z pohľadu:
 - presnosti,
 - neutrality,
 - právnej kompatibility,
 - spoločenského dopadu.

Úloha 4: Inštitucionálny pohľad

Diskutujte:

- kto by mal mať posledné slovo pri výbere termínu:
 - terminológovia,
 - právnici,
 - politické inštitúcie,
 - jazykové komisie.

Podporné otázky pre diskusiu

- Môže byť terminológia úplne neutrálna?
- Kedy sa odborný termín stáva ideologickým nástrojom?
- Je dôležitejšia presnosť alebo spoločenská citlivosť?
- Ako by mala EÚ vyvažovať rôzne jazykové a kultúrne pohľady?

Reflexia (sebapoznanie študenta)

- Dokážem rozlíšiť neutrálne a hodnotovo zaťažené termíny.
- Viem identifikovať etické riziká terminologických volieb.
- Rozumiem, že terminológia ovplyvňuje spoločenské vnímanie reality.
- Dokážem obhájiť terminologické rozhodnutie v odbornom tíme.

